

MİMARLIK BİLİMLERİ VE UYGULAMALARI DERGİSİ

MBUD

e-ISSN: 2548-0170

2018, 3(1)

JOURNAL OF ARCHITECTURAL SCIENCES AND APPLICATIONS

JASA

e-ISSN: 2548-0170

2018, Volume 3 - Issue 1

MİMARLIK FAKÜLTESİ

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK BİLİMLERİ VE UYGULAMALARI DERGİSİ
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

DERGİ SAHİBİ

Atıla GÜL, Prof. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi Adına

DERGİ EDITÖRÜ

Atıla GÜL, Prof. Dr.

BÖLÜM EDITÖRLERİ

Erkan POLAT, Prof. Dr.

Seda ŞİMŞEK TOLACI, Dr. Öğr. Üyesi

Ömer Kamil ÖRÜCÜ, Dr. Öğr. Üyesi

TEKNİK EDITÖRLER

Pervin ŞENOL, Dr. Öğr. Üyesi
Engin KEPENEK, Dr. Öğr. Üyesi

İlker ERKAN, Dr. Öğr. Üyesi
Ali Berkay AVCI, Arş. Gör.

Şehriban ERASLAN, Dr. Öğr. Üyesi
Mert ÇAKIR, Arş. Gör.

DİZGİ EDITÖRÜ

Mert ÇAKIR, Arş. Gör.

KAPAK TASARIMI

Ali Berkay AVCI, Arş. Gör.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Batı Yerleşkesi 32260 ISPARTA
Tel: 0246 211 8222 Fax: 0246 211 8231
e-posta: mbud@sdu.edu.tr

Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi bir Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi yayınıdır.

Çalışmaların tüm sorumluluğu yazara/yazarlarına aittir.

JOURNAL OF ARCHITECTURAL SCIENCES AND APPLICATION
E-JOURNAL OF SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE

OWNER

Atıla GÜL, Prof. Dr.
On behalf of Süleyman Demirel University

EDITOR

Atıla GÜL, Prof. Dr.

SECTION EDITORS

Erkan POLAT, Prof. Dr.

Seda ŞİMŞEK TOLACI, Dr.

Ömer Kamil ÖRÜCÜ, Dr.

TECHNICAL EDITORS

Pervin ŞENOL, Dr.
Engin KEPENEK, Dr.

İlker ERKAN, Dr.
Ali Berkay AVCI, Res. Assist.

Şehriban ERASLAN, Dr.
Mert ÇAKIR, Res. Assist.

COMPOSITION EDITOR

Mert ÇAKIR, Res. Assist.

COVER DESIGN

Ali Berkay AVCI, Res. Assist.

CONTACT INFORMATION

Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Batı Yerleşkesi 32260 ISPARTA
Phone: +90 246 211 8222 Fax: +90 246 211 8231
e-mail: mbud@sdu.edu.tr

Journal of Architectural Sciences and Applications is a publication of Süleyman Demirel University
Faculty of Architecture.

All the responsibilities belong to the authors of the articles.

HAKEM LİSTESİ / REVIEWER LIST

(Bu sayı için) / (For this issue)

Hakemler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.
The reviewers were listed in alphabetical order.

Ahmet BENLİYAY

Dr. Öğr. Üyesi – Akdeniz Üniversitesi
Dr. – Akdeniz University

Çiğdem KAPTAN AYHAN

Dr. Öğr. Üyesi – Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Assist. Prof. Dr.– Çanakkale Onsekiz Mart University

Elif AKPINAR KÜLEKÇİ

Dr. Öğr. Üyesi – Atatürk Üniversitesi
Dr. – Atatürk University

E. Seda ARSLAN MUHACİR

Dr. Öğr. Üyesi – Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. – Süleyman Demirel University

Mehmet TOPAY

Doç. Dr. – Süleyman Demirel Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. – Süleyman Demirel University

Pınar KARAKAŞ

Dr. Öğr. Üyesi – Yeditepe Üniversitesi
Dr.– Yeditepe University

Sertaç GÜNGÖR

Dr. Öğr. Üyesi – Selçuk Üniversitesi
Dr. – Selçuk University

Şirin DÖNMEZ

Dr. Öğr. Üyesi – Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. – Süleyman Demirel University

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa / Pages

• Araştırma Makalesi / Research Article

- Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi
(*Relevance Between Permaculture and Urban Open and Green Spaces in the Context of Responsible Production and Consumption*).....1-17
Arash NAJAFİDASHTAPE, Cenk HAMAMCIOĞLU
- Tematik Park Kavramının Kayseri Anadolu Harikalar Diyarı Örneğinde İrdelenmesi
(*Determination of Thematic Park Concept in Case of Kayseri Anadolu Harikalar Diyarı*).....18-33
Volkan KÜÇÜK, Sümeyye İNCE
- Peyzaj Mimarlığı ve Hafıza Mekânları: İstanbul, Tarihi Yarımada Örneği
(*Landscape Architecture and Places of Memory: İstanbul Historical Peninsula Case*).....34-53
Sıla GÜNAÇAN, Elmas ERDOĞAN
- Karayolu Peyzajı ve Manzara Yolları
(*Highway Landscape and Scenic Roads*).....54-65
Işık SEZEN
- Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi; Erzurum İli Elmalı Mağarası Örneği
(*Cave Tourism as an Ecotourism Activity; the Sample of Erzurum Elmalı Cave*).....66-75
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ, Işık SEZEN

Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi

Arash NAJAFİDASHTAPE*, Cenk HAMAMCIOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 34349, İstanbul, Türkiye.

* e-mail: arashalon@gmail.com

Öz

Kentlerde süregelen hızlı nüfus atışı, göç ve şehirleşme doğal dengeyi tehdit eden ve bir o kadar da doğa ile ilişkileri zayıf yaşam biçimleri ve alanları ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte kaynakların verimsiz kullanılması ve aşırı tüketilmesi kentlerin yer aldıkları ekosistemlerin düzenini bozmakta, çevrenin tahrip edilmesinden tarım topraklarının yapılaşmaya açılması sonucu üretimin azalarak diğer bölgelere bağımlılığın artmasına, karbon salınımından küresel ve yerel ölçekte iklim değişikliğine kadar birçok konuda sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu gidişat doğal çevre ve kaynaklar açısından kentleri tüketici ve atık üretici yapıları çevrelere dönüştürmektedir. Sorunlar karşısında çevreye olumsuz etkilerin azaltıldığı, kaynakların bilinçli ve verimli değerlendirildiği daha sağlıklı yaşam alanlarının tasarlanması amacı ile son yıllarda doğanın döngüsünü dikkate alan ekolojik sistem temelli yaklaşımlar ve yöntemler geliştirilerek tartışılmakta ve denenmektedir. İnsanın doğa ile uyumlu bir çevrede yaşamını sürdürülebilir kılabilecek ilkeler geliştirmeyi hedefleyen ve kentsel tasarım açısından önemi giderek artan yaklaşımlardan biri de permakültürdür. Çalışma; kentlerde doğanın devamlılığını sağlayan ve toplumun farklı ölçeklerde ihtiyaçlarının karşılandığı açık ve yeşil alanların verimli, üretken, sürdürülebilir tasarımında, permakültür bakış açısının, gerek kent ekolojisine gerekse topluma ve yerel yönetimlere sağlayabileceği katkıları gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Kentsel açık ve yeşil alanların sürdürülebilirlik açısından yetersiz olması, bu alanlarda kullanılan bitki türlerinin işlev ve özelliklerinin göz ardı edilmesi, sulama ve drenaj sistemlerinin enerji ve kaynak kullanımı açısından israfa yol açması ve tasarım elemanları arasında bağlantıların kurulmaması çalışmanın gerekçeleri olmuştur. Buna göre, makalede öncelikle kentsel açık ve yeşil alan düzenlemelerinde genellikle tüketim odaklı gerçekleşen tasarımlar ve ilişkili olduğu diğer sorunlar tanımlanmaktadır. Ardından, literatür özetini içeren permakültür kavramı ve tasarım ilkeleri örneklerle ortaya konulmakta, kentsel alanlardan uygulamalara yer verilmektedir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışmada, kentsel açık ve yeşil alanların permakültür ilkeleri ile sorumlu üretim ve tüketim anlayışı çerçevesinde verimli ve etkin tasarımının; yerin doğal özelliklerine uygun, su, enerji gibi kaynakları israf etmeden, atıkları ise kendi sistem döngüsü içinde kullanan dolayısıyla olası afet ve iklim değişikliğine karşı kentlerin direncini destekleyecek, toplumu bilinçlendirici, eğitici, birleştirici, istihdam yaratma gibi pek çok kazanımları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık ve yeşil alan, ekolojik tasarım, permakültür, permakültür ilkeleri, permakültür örnekleri

Relevance Between Permaculture and Urban Open and Green Spaces In the Context of Responsible Production and Consumption

Abstract

Ongoing rapid population growth, migration and urbanization in cities threaten the natural equilibrium as much as reveal poor lifestyles and facility areas associating weak interactions with nature. In this process; inefficient

Atf: Najafidashtape, A., Hamamcioğlu, C. (2018). Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (1), 1-17.

DOI: [10.30785/mbud.370274](https://doi.org/10.30785/mbud.370274)

utilization of resources and excessive consumption disrupt the ecosystems where the cities are located. The destruction of the environment and converting agricultural lands into built environs decrease the production and paradoxically increase dependency on other regions and cause many other problems from carbon emissions to the local and global scales of climate change. But this progress of situation has transformed cities into consuming and waste producing built environments in terms of nature and resources. Against these problems in recent years, ecological system based approaches and methods considering nature's cycle are being developed and discussed, with the aim of designing healthier settlements where adverse effects are reduced, resources are consciously and productively assessed. In terms of urban design, permaculture is one of the increasingly important approaches that aim to develop principles in order to sustain human life harmonious with nature. This research; driven by the need for efficient, productive and sustainable design of open and green spaces that provide the continuity of nature in cities and meet the needs of communities at different scales aims to bring forth the contributions to urban ecology, community and local governments by the permaculture point of view to the agenda. Inadequate design in terms of sustainability, obscuring the functions and properties of plant species, irrigation and drainage systems leading to leakage in terms of energy and resource utilization and lack of links between design elements has become major reasons to on urban open and green areas in this article. Accordingly, the article primarily identifies and focuses on the consumption-oriented design and other issues in the organization of urban open and green spaces. In the context of research, the achievements of efficient and effective design of urban open and green spaces within the framework of permaculture's responsible production and consumption perspective are evaluated. Possible achievements stated at the conclusion are; providing appropriate design to the natural characteristics of a place without consuming vital resources such as water, energy where wastes are utilized in the cycle of the system that will support the resistance of cities against probable disaster and climate change, meanwhile increasing community awareness, training, unification and create job opportunities.

Keywords: Urban open and green space, ecological design, permaculture, permaculture principles, permaculture examples

1. Giriş

Açık ve yeşil alanlar gerek birey ve toplumun doğa ile ilişkisi gerekse de doğanın yapılaşmış çevre içindeki sürekliliği bakımından kentlerin temel arazi kullanımlarından birisidir. Kentlerin ekolojik, fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısının biçimlenmesinde rol oynayan bu alanlar, toplumun yaşam kalitesi ve kamu yararı üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Kentsel açık ve yeşil alanlar yapılaşmış çevre dışında kalan, toprak yüzeyi ve bitki örtüsünün bulunduğu, kamusal ya da özel mülkiyete ait peyzaj alanlarıdır (Aydemir, 2004). Konut bahçeleri, çocuk oyun alanları, mahalle ve semt parkları, mezarlıklar, botanik bahçeler, sergi ve fuar alanları, gıda üretim alanları gibi işlevleri kapsayan bu tür alanlar dinlenme, oturma, koşma gibi rekreasyon ve spor etkinliklerinin yanında ürün, bitki, ağaç yetiştiriciliği, eğitim gibi pek çok açık alan faaliyetlerinin de yapıldığı alanlardır. Ayrıca, kentsel açık ve yeşil alanlar üstlendikleri işlevler ve alan büyüklükleri ile kentlere hiyerarşik konum, estetik, imaj, karakter, temiz hava, sağlıklı çevre ve toplum, gıda temini gibi birçok değer, işlev ve yararlar kazandırmaktadır (Hopper, 2007; Buchan, 2013).

The World Bank (2017) verilerine göre 1960 yılında dünyada nüfusun %33,6'sı, Türkiye'de ise %32'si kentlerde yaşarken, 2016 yılına gelindiğinde aynı oran dünya genelinde %54,3'e, Türkiye'de ise %74'e yükselmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler tahminine göre, 2050 yılına kadar küresel nüfusunun yaklaşık %66'sının kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir (United Nations, 2004). Bu veriler doğrultusunda farklı ekonomik, sosyal faktörler ve göç nedeni ile nüfusun kentlerde yığılma eğilimi, açık ve yeşil alanlar açısından literatürde tartışılan üç temel sorun kümesini gündeme getirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki kontrolsüzce büyüyen ve yayılan kentsel alanlarda ekosistemlerin parçaları olan açık ve yeşil alanların baskı altına alınarak yapılaşma riski ile karşı karşıya kalmasıdır (Bhatta, 2010; Mensah, 2014). Bu sorun toplumun artan temel ihtiyaçları ve sağlığı için gereken doğal kaynakları ve ortamları barındıran kentsel açık ve yeşil alanların yetersiz kalması, zarar görmesi ya da kaybedilmesi ile ilişkilidir.

İkinci sorun kümesi ve bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan konu ise kentsel açık ve yeşil alanların sürdürülebilir olmayan yöntemlerle tasarlanmasının dolaylı ya da doğrudan doğal kaynaklar ve kent üzerinde yarattığı olumsuz etkiler ve üretken özelliğinin yitirilmesine odaklanmaktadır (Hall, 2011; Magigi, 2013; Zeeuw ve Drechsel, 2015). Kentsel açık ve yeşil alanlar her ne kadar ulaşım, konut,

sanayi alanlarındaki gibi doğrudan kirletici etkide bulunmasa da, verimsiz tasarlandığında tüketici durumuna gelerek; enerji, su gibi kaynakların gereğinden fazla kullanıldığı ya da atık üretici alanlara dönüşebilmektedir. Bu bağlamda örneğin; yerel iklime ve peyzaja uygun olmayan, çok su gerektiren bitkilerin seçilmesi veya mevsimlik bitki dikiminin sürekli yenilenmesi, destekleyici müdahalelerle kendi içinde gerçekleşecek döngünün sağlanmasına izin verilmemesi önemli miktarda su ve yerel sermayenin israfına, ayrıca atık üretimine neden olmaktadır. Ya da sert zemin oranının fazla olması durumunda açığa çıkan ısı adası etkisi bitki ve ağaç gibi yeşil elemanların sağladığı serinletici etkiyi ortadan kaldırmakta, kentsel açık ve yeşil alanların mikroklimayı düzenleyici özelliği mümkün olamamaktadır.

Üçüncü sorun kümesi ise, kaynaklarının üçte ikisinden fazlasının tüketilmekte olduğu kentlerde yukarıda bahsedilen iki temel sorun ve diğer kentsel arazi kullanımların neden olduğu olumsuz etkiler sonucunda enerji, su, gıda gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalınarak dışa (diğer yöre ya da bölgelere) bağımlılığın artmasıdır. Kentlerde temel ihtiyaçların uzak mesafelerden temin edilme süreci (örneğin gıda ürünlerinin taşımacılığında havayolu ve karayolunun kullanılması, başka bir havzanın yaşam döngüsünü sağlayan akarsuların tutularak kente yönlendirilmesi ya da enerji üretimi için yeni baraj, HES yatırımları ...) karbon salınımı, hava kirliliği, diğer bölgelerdeki doğal ve yerleşme ekosistemlerinin zarar görmesi, sömürülmesi gibi problemlere yol açmaktadır. Bu durum ise kentlerin iklim değişikliği, yıkıcı afetler, çölleşme gibi büyük ölçekli çevre sorunları ile karşı karşıya kalma riskini de yükseltmektedir. Dolayısıyla kuraklık, gıda üretiminde alan ve verim kaybı, açlık ve susuzluk özellikle nüfusu artmakta olan kentlerde giderek daha sık yaşanan sorunlar olarak belirmektedir. Bu bağlamda örneğin 'doğal kaynaklar ve direnç' kategorisinde iklim ile ilgili risklerin gıda sistemleri için uzun vadeli tehditler oluşturduğunun vurgulandığı Küresel Gıda Güvenliği 2017 Endeksi'ne göre Türkiye 113 ülke arasında 49. sırada yer almıştır (Yavuz, 2017). Diğer taraftan dışa bağımlı kentlerde ya da tam tersi ihtiyaçların karşılandığı bölgelerde yaşanacak bir afet, gereksinim duyulan su, enerji gibi kaynakların ya da gıda ürünlerinin erişimini, teminini kısıtlama ihtimali yüksek riskler ortaya koymaktadır. Oysa ki kentlerin geleceği kendi kendilerine yetebilir olmaya bağlıdır. Başka bir deyişle kentlerde yaşanan sorunlara yönelik çözümler yerel sistemin dışında ya da diğer bölgelerde aranmamalıdır. Bu nedenle de kentlerde enerji, kaynak, maliyet ve zaman tasarrufunun yapılabilmesi için sorumlu yerel üretim ve tüketim anlayışının, buna yönelik de kent planlamada arazi kullanım kararları ve tasarım ilkelerinin geliştirilmesine yardımcı olacak yaklaşımlar önem kazanmaktadır.

Tüm bu sorunlar ya da yaşanması çok muhtemel koşullar sürecinde azalan doğal alanlar, kötü yaşam şartları, artan gıda ihtiyacı, su israfı gibi konular kentsel işlev alanlarından biri olan açık ve yeşil alanların verimli tasarımını gerekli kılmaktadır. Özellikle 1980'lerin ikinci yarısından buyana kent ölçeğinde ekokent, yeşil kent gibi yaklaşımlar, daha alt ölçeklerde ise çatı bahçesi, pasif güneş enerji sistemleri, yeniden bitkilendirme (revegetation) gibi ekoloji odaklı tasarım yaklaşımları tartışılmaktadır. Bu çalışmada ise kentsel açık ve yeşil alanların tasarımında kent, doğa ve üretimin bütünleştirilerek değerlendirilebileceği, sistem ekolojisine temellenen permakültür yaklaşımına odaklanılmıştır. Çalışma ile öncelikle amaçlanan, kendi kendine yetebilen sürdürülebilir sistemlerin geliştirilmesini savunan permakültür kavramının ve bakış açısının ortaya konulmasıdır. Çalışmanın diğer amacı ise; kentsel açık ve yeşil alanların sağlıklı ve doğa ile uyumlu tekniklerle tasarımını ve bu tür alanlarda sürdürülebilir tarımı destekleyecek permakültür yaklaşımının önemini vurgulamaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde giriş bölümünde açıklanan sorun tanımlama ve çalışma konusuna bağlı olarak araştırma sürecinde izlenen yöntem açıklanmaktadır. Çalışmanın kapsamını oluşturan ana materyal permakültür kavramının araştırılması ve kentsel açık ve yeşil alanlar ile ilişkisidir. Konuya ilişkin temel kaynaklar araştırılmış ve incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda permakültür kavramına ile ilgili literatür özeti hazırlanmış ve uygulama örnekleri incelenmiştir.

Yöntem olarak permakültür kavramı, etikleri, tasarım ilkeleri ve aşamalarına yönelik temel kaynakların araştırılmasını içeren uluslararası ve ulusal literatür taraması yapılmıştır. Yöntemin bu aşamasında özellikle permakültür kavramını literatürde ilk kez ortaya koyan Mollison (1979, 1981, 2017) ve Holmgren (2001)'in yanısıra Hemenway (2009), Hahn (2014) ve Rothe (2014)'in

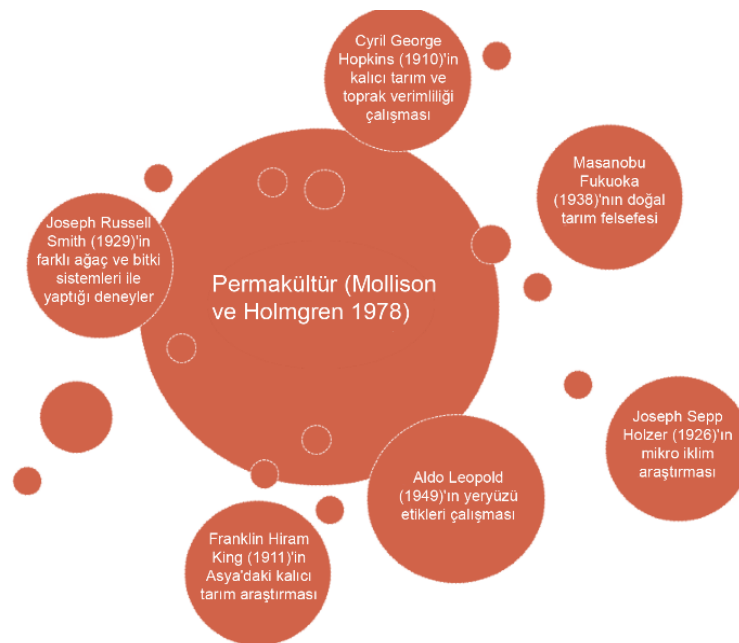
kaynaklarında ortaya konulan tanımlamalar, ilkeler, sınıflandırma ve örnek şekillerden yararlanılmıştır. Daha sonra belirtilen kaynaklardan ve permakültür tasarımı ile ilgili yabancı WEB siteleri incelenerek uygulama örnekleri incelenmiştir. Kentsel alanlarda gerçekleştirilen permakültür örneklerinden dördü seçilerek, kısaca, uygulamalar hakkında bilgi verilmiştir. Giriş bölümünde açıklanan sorun tanımlaması gözönünde bulundurularak, kavram ve örnek araştırması ile elde edilen bulgular sonucunda, permakültür ve tasarım yaklaşımının kentsel açık ve yeşil alanlar açısından önemi ve katkıları maddelerle ifade edilmiştir. Çalışma sonunda, kentsel açık ve yeşil alanların permakültür ilkeleri ile sorumlu üretim ve tüketim anlayışı çerçevesinde verimli ve etkin tasarımının kentsel açık ve yeşil alanlar açısından sağlayacağı girdilerin yanı sıra kente, topluma ve yerel yöntemlere kazandıracakları tartışılmaktadır.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Permakültür Kavramı

Permakültür, ilk kez 1970'li yıllarda Avustralya'da Mollison ve Holmgren'in çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Permakültür; ekosistemin sorunlarına karşı geleneksel tarım yöntemlerini, bilimsel bilgiyi, teknolojiyi ve beceriyi harmanlayarak bütüncül çözümlerin geliştirildiği insan yerleşimlerini tasarlayan bir yer bilimi olarak ortaya çıkmıştır (URL-1, Althouse, 2016). İnsan faaliyetlerinin çevreye ve insana verdiği zararlara karşı toplumda artmaya başlayan bilinçlenme sürecinde literatüre girmiş olan permakültür bilim alanının içerdiği yöntemler, şekil 1'de belirtilen kalıcı tarım, toprak verimliliği, doğal tarım felsefesi, farklı ağaç ve bitki sistemlerinde yapılan deneyler gibi daha önceki yaklaşımlar temel alınarak geliştirilmiştir. Permakültürün (permaculture) kalıcı tarım (permanent agriculture) ve kalıcı kültür (permanent culture) terimlerinden meydana geldiğini açıklayan Rothe (2014), anlam karşılığını "insan yaşamı ve kültürünün devamlılığı" olarak ifade etmektedir. Mollison (2017)'a göre permakültür; doğal sistemlerin gözlemlenerek zengin ve sürdürülebilir insan yerleşimlerinin oluşturulduğu bir tasarım yöntemidir. Holmgren (2001)'e göre ise permakültür; yerel ihtiyaçların karşılanması, kaynakların sağlıklı tüketilmesi için sürdürülebilir yerleşim alanları ve gıda üretim sistemlerinin uygulandığı bir peyzaj tasarımıdır.

Permakültür kurduğu ilişkiler zinciri ile yaşamın bütünü kapsayan bir yaşam felsefesi ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile permakültür doğaya karşı gelmekten ziyade, doğa ile eşgüdümlü çalışma, uzun süreli ve özenli gözlem yaparak sistemin tüm parçalarını dikkate alma ve kendi döngüsüne izin verme felsefesini içeren bir tür ekolojik tasarım yöntemidir. Bu tasarım yöntemi, canlı türlerinin çevreleri ile nasıl uyum sağladıkları ve doğada oluşturdukları uyumun nasıl bir düzene sahip olduğunu incelemektedir.

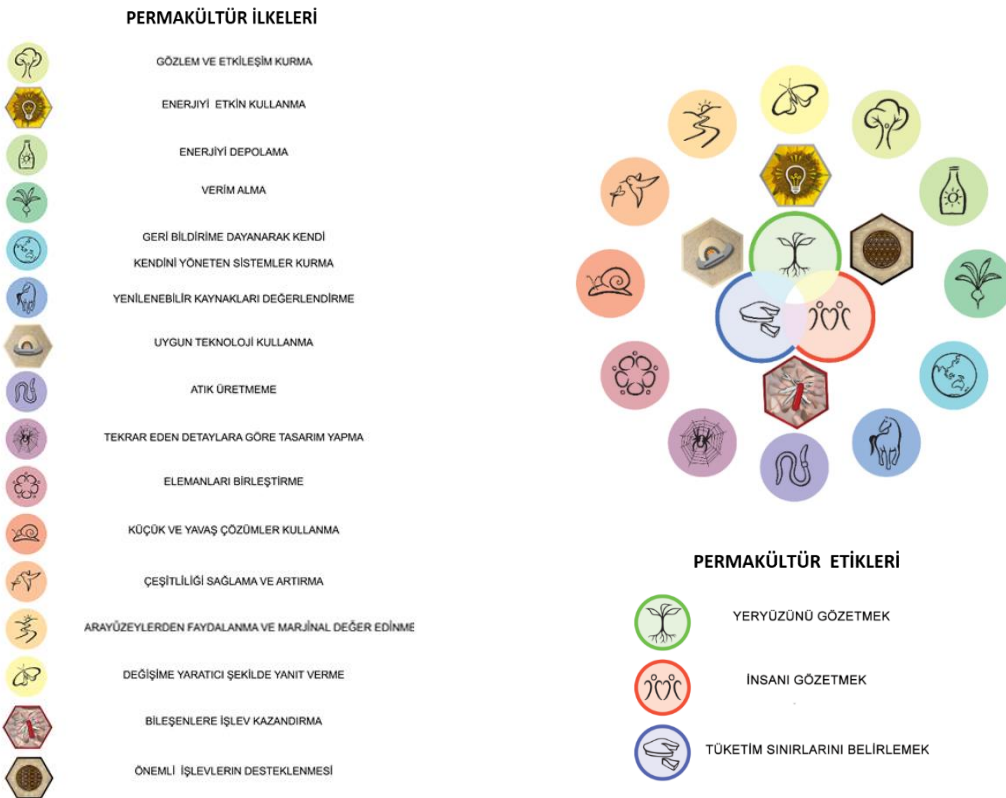
Şekil 1. Permakültür gelişim şeması (Mabalay Flores ve Bosita Mendiola, 2016)

Mollison (1979), permakültür sayesinde yiyecek üretimini kentsel alanlara geri getirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda permakültür, sürdürülebilir politikalar yaratmak için kentlerde de uygulanabilecek ilke ve örnekler içeren pratik, yaratıcı ve uygun (pozitif) bir tasarım yöntemi sunabilmektedir. Benzer bakış açısına sahip Hemenway (2009)'e göre ise permakültür; sağlıklı besin, temiz su, yenilenebilir enerji ve doğal yaşam alanı yaratma gibi toplumun kentsel ihtiyaçlarını sürdürülebilir ve esnek yollarla karşılama konularını ortaya koymaktadır. Bu tasarım yöntemi doğal ekosistem içerisinde insanı tüketici olma konumundan, üretici konumuna getirmektedir. Bu süreçte permakültür tasarımının hedefi, doğaya zarar vermeden sağlıklı gıda ve enerji bakımından doğaya uygun, kendi içinde döngüsü olan ve yetebilen, atık üretmeyen su, toprak, hava, bitki ve ağaç, insan-toplum, hayvan gibi yaşamın tüm taraflarına faydalı ilişkiler kurarak bütünleştiren bir sistemin oluşturulmasıdır.

Permakültür, ortaya koyduğu etik ve ilkeler ile ana kararların belirlenmesi için tasarımcıya bir tür yol haritası sunmaktadır. Bu etik ve ilkeler insanın yaşadığı ortamla bir tür işbirliği – denge içerisinde ihtiyaçlarını karşılama hedeflemektedir. Enerjiyi en verimli şekilde kullanma biçiminden, kendi içinde atıkların değerlendirilmesine, çevrenin doğal yapısına uygun tasarlanması, sağlıklı gıda üretimi, gelir kaynağı sağlama, su kaynaklarının tutumlu kullanılması, enerji tasarrufuna kadar birçok konuda tasarım ilkeleri belirleyen permakültür, doğaya uygun ve verimli sistemleri mümkün kılma arayışındadır.

3.2. Permakültür Etik ve İlkeleri

Permakültür tasarımı; doğa, insan ve yeryüzündeki diğer canlılar için faydalı olma açısından üç temel etik kuralını içermektedir. Bu etik kurallar hem tasarımı şekillendirmekte hem de alanın hangi değerlere göre ele alınacağı konusunda kaynak ve yol gösterici olmaktadır (Mollison, 1979, Althouse, 2016). Üç etikten oluşan bu kuralların en önemli parçası insandır (Şekil 2), çünkü yapılan her şey insan hayatının daha iyileştirilmesi üzerine kurgulanmaktadır. Bu iyileştirmede de en büyük görev insanoğluna düşmektedir. Yeryüzü, insan ve tüketim ilişkisi üçgeninde bulunan permakültür etikleri, insanın doğayla dengeli ilişkiler kurmasını ve buna uygun yöntemlerle ihtiyaçlarını karşılama amaçlamaktadır. Buna göre;

Şekil 2. Holmgren ve Mollison'un permakültür etik ve ilkeleri (Najafidashtape tarafından bir araya getirilerek hazırlanmıştır)

Yeryüzünü gözetmek: İnsanın yaşamını devam ettirdiği alanı ifade eden yeryüzü, korunması gereken ilkelerin başında gelmektedir. Doğal ve uzun ömürlü bir yaşamın sağlanabilmesi için insanların ihtiyaçlarını ekosisteme uyumlu, sürdürülebilir yoldan ve daima iyileştirici şekilde karşılaması gerekmektedir. Bunların bütünü yeryüzüne özen göstermeyi ifade etmektedir.

İnsanı gözetmek: Doğanın yöneticisi konumunda olan insan, verdiği kararlar ve yaptığı faaliyetlerle yeryüzünde belirleyici role sahiptir. Bu roldeki en önemli vazifelerinden biri enerji, gıda, barınak vb. ihtiyaçlarını ve kaynaklara erişimini doğanın düzenini bozmadan, insanın kendisine değer vererek ve geleceğini riske atmadan karşılamasıdır.

Tüketim sınırlarını belirlemek: Doğal kaynaklar kullanılarak sağlanan gıda, enerji gibi birçok ihtiyacın denetim altında, tüm canlılar arasında adaletli şekilde paylaşımını amaçlayan bu etik kuralı israfları önlemeyi hedeflemektedir. Bir başka deyişle önceki iki etiğin gerçekleşebilmesi için gerekli ortam ve düzen için kararların belirlenmesidir.

Permakültür ilkeleri son çeyrek asırda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. İlkelerinin amacı ekolojik ve sürdürülebilir sistemlerin organizasyonu ve geliştirilmesi konusunda tasarımcılara yol göstermesidir. İlkeler, sürdürülebilir sistemlerin hem fiziksel hem de bilginin bütüncül ve kavramsal çerçevesini kapsamaktadır. Mollison'un "Permaculture a Designers Manual" (1979) ve "Introduction to Permaculture" (1981) ile Holmgren'in "Principles and Pathways Beyond Sustainability" (2001) kitabında tanımladığı başlıklar bu ilkelerin öne çıkan ve kabul gören tanımlamaları olmuştur. İki araştırmacının çalışmalarında yer verdiği ilkeler bu çalışmada biraraya getirilerek aşağıda açıklanmaktadır (Şekil 2).

3.2.1. Gözlem ve etkileşim kurma

Permakültürde doğa ve insan ilişkisinin kalıcı olması, bu ilişkinin doğru tasarım kararlarıyla kurulmuş olmasına bağlıdır. Bu doğru tasarım kararları doğal alanlarda dikkatli gözlem ve etkileşim kurma ile elde edilebilir. Gözlem; permakültür ilkelerinde en önemli maddelerden biridir (Nolasco, 2012) çünkü; permakültür tasarımında uygulanan her şey doğanın döngüsünün ve insanın ihtiyaçlarının uyumlu bir şekilde sürdürülmesi esasında gelişmektedir. Gözlem ve etkileşim kurma ilkesiyle; doğal sistemde, insan ihtiyaçları sürdürülebilir bir şekilde karşılanabilecektir. Aynı zamanda araziye uygun tarımsal veya işlevsel sistemlerin gelişimi de gözlem ve etkileşim kurma ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke kapsamında permakültür; eğitim, rüzgar yönü, yağış rejimi gibi doğal özelliklerin dikkate alınmasına, ya da yağmur suyundan faydalanmak gibi konulara vurgu yapmaktadır.

3.2.2. İşlevler arası ilişkilerin etkin düzenlenmesi

Bu ilke tasarım alanında enerjinin planlanması ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, enerjiyi en verimli şekilde kullanmak için ağaçlar, bitkiler, hayvanlar ve binalar gibi elemanların nasıl organize edilmesi gerektiği konusunu içermektedir (URL-2). Bu doğrultuda permakültür tasarımı alanındaki elemanların ne sıklıkta kullanıldıkları ve sağladıkları işleve göre yerleştirilmeleri enerjiyi etkin kullanma ilkesine dayanmaktadır. Alanın doğal özelliklerine göre yapılan bu etkin enerji kullanımı organizasyonuna örnek olarak; yeşillik bahçesi gibi işlevlerin yerleşim alanına yakın, gıda ormanları (meyva ağaçları) gibi alanların ise yerleşmeden uzakta bir yere konumlandırılmaları verilebilir.

3.2.3. Enerjiyi depolama

İnsanoğlunun vazgeçemeyeceği tüketim konusu, enerji kaynaklarının bilinçsiz ve aşırı kullanımına dayanmaktadır (Frank, 2015). Bu nedenle enerjinin depolanması, tasarım alanlarında büyük önem ifade etmektedir. Bu doğrultuda yenilebilir enerji üretimi, depolanması ve en verimli şekilde kullanılması için çalışmalar yürütmektedir. Diğer yandan enerji kullanımını azaltabilmek için doğa ve insan arasında dengeli bir etkileşim kurmayı amaçlamaktadır. Permakültür, sistemin devamlılığını sağlamak ve daha fazla enerjiyi depolamak için enerjiyi en doğru şekilde kullanmayı hedefler.

3.2.4. Verim alma

Permakültür tasarım alanlarında, doğayla iç içe olan insanın doğadan karşılıksız olarak sağlayacağı en büyük katkı, ondan verimli bir şekilde faydalanmasına dayanmaktadır. Doğada verimli olarak kullanılan her yapıtaşı, sistemi daha sürdürülebilir ve daha çok ihtiyacı karşılayabilecek şekilde

olmasını sağlayacaktır. Örneğin; tasarım alanında faydasız süs bitkileri yerine, yenilebilir ve kullanışlı bitkilerin kullanılması yerin doğal koşullarına özgü daha verimli bir alan yaratabilmektedir. Bu süreçte insan ve doğa arasındaki etkileşimin doğru şekilde kurgulanması gerekmektedir.

3.2.5. Geri bildirimle dayanarak kendi kendini yöneten sistemler kurma/

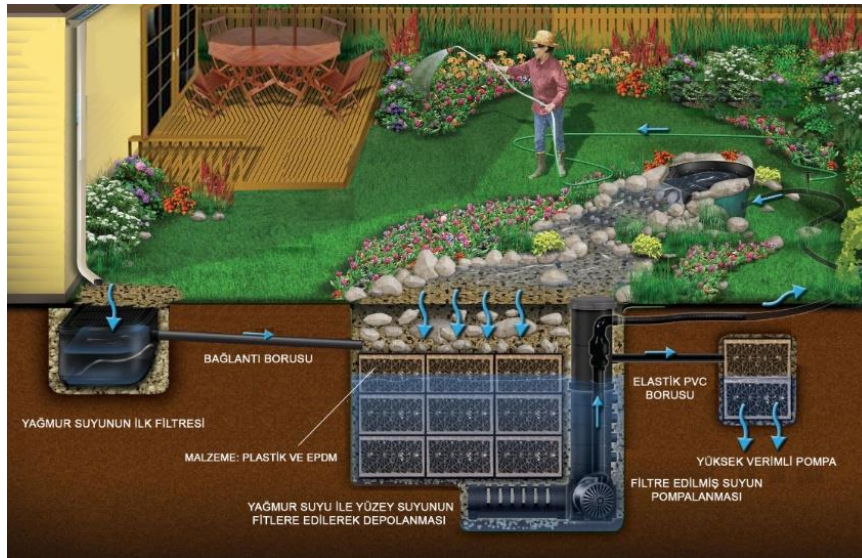
Geri bildirim, mevcut durumu düzenlemeye yarayan en büyük kaynaktır. Birden çok bileşenin biraraya getirilmesiyle oluşturulan permakültür tasarımı, kendi kendini düzenleyebilen sistemlere dayanmaktadır (Frank, 2015). Bu ilke, tasarım alanlarına sürekli olarak dış denetimle müdahale edilmesi yerine, sistemin kendi kendini düzenleyen yönünü ele almaktadır. Çevreden gelen geribildirimlerin değerlendirmesi, sistemin sürdürülebilirliği ve verimliliğini sağlayacaktır.

3.2.6. Yenilenebilir kaynakları değerlendirme

Doğa insanların, doğal yollardan enerji ihtiyacını karşılayabilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle permakültür tasarımı, insanın enerji ihtiyacını karşılaması için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik etmektedir (Pick, 2017). Bu bağlamda sürdürülebilir bir doğal yaşam alanının oluşumu için yerin koşullarına göre güneş, rüzgar ve yağmur gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin şekilde yönetilmesi ve sürdürülmesi vurgulanmaktadır. Örneğin güneş enerjisi ısı ve elektrik üretiminde, rüzgar enerjisi su pompalamak ve elektrik üretiminde, yağmur suyu ise sulama dahil birçok ihtiyaç için kullanılabilir. Yağmur suyunun tasarım alanlarında toprak kirliliğini önleme, ısı etkisinin azaltılarak mikroklimayı olumlu yönde etkilemesi gibi faydaları bulunmaktadır. Yağmur suyunu toplamadaki amaç, yağmurdan en iyi şekilde faydalanıp sistemdeki su akışını yavaşlatmaktır. Bu doğrultuda bitki örtüsü ne kadar zengin olursa suyun depolanma olasılığı da o kadar fazla olmaktadır.

3.2.7. Uygun teknolojiyi kullanım

Uygun teknoloji, permakültürdeki çevre dostu sistem ve ekipmanların kullanımını tanımlamaktadır. Uygun teknoloji, güneş veya rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yanı sıra, düşük enerji gereksinimine sahip veya atık ve kirlilik üretmeyen bir teknoloji kapsamaktadır. Bu bağlamda küçük ölçekli, pratik, enerji açısından verimli, kirlilikten arındırılmış, çevre bakımından duyarlı ve yerel kaynak açısından egemen olan teknolojiler, permakültürün tercih ettiği kriterlerdir (Childs, 2004). Ayrıca tasarım alanında uygulanacak çalışmalar, tasarım alanının kendine has özelliklerine uygun olarak seçilmelidir. Örneğin; tasarım alanının coğrafik konumu, iklimsel durumu gibi bilgiler, üretilecek veya kullanılacak enerjinin tipini, kullanım şeklini, depolama yöntemini belirleyen bir etken olabilmektedir. Sulama sistemleri bu ilke kapsamında verilebilecek örneklerden biridir (Şekil 3). Bu bağlamda damlama, sulama, artıma sistemleri ile hem yağmur hem de banyo ve duşta gelen gri suların tekrar değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Şekil 3. Sulama için kullanılan sulama teknolojisi (URL-3).

3.2.8. Atık üretmeme

Doğanın kendi içinde atık diye bir kavram bulunmamaktadır. İnsan faktörünün girdiği, doğadışı olan sistemler atık meydana getirmektedir. Mollison (1979)'a göre, sistem içerisindeki kaynaklar verimli bir şekilde kullanılmadıklarında sistemin kirlenmesine sebep olmaktadır. Permakültür tasarımında, bir sistemde meydana gelen atıklar başka bir sistemde kaynak olarak kullanılırsa hem doğanın başka aşamalarına girdi olarak aktarılmış olur hem de doğanın kendi tabiatına uygun bir işleyiş gerçekleşir. Dolayısıyla çöp diyerek attığımız çoğu atık doğaya geri kazandırılabilir özelliklere sahip olabilir. Örneğin; bitkisel kaynaklı atıklar toprak için organik ve doğal gübre ihtiyacını karşılayabilmektedir. Buna göre atıkların doğaya tekrar geri dönüştürülmesi sürdürülebilir bir çevrenin oluşumunu mümkün kılmaktadır. Örneğin; çöplerde oluşan metan gazından elde edilen ısı ve enerji ile, insanların ısınma ve elektrik ihtiyacı karşılanabilmektedir. Böylece metan gazı çevre için bir tehditten ziyade, değerlendirilebilir bir kaynağa dönüşmektedir.

3.2.9. Tekrar eden detaylara göre tasarım yapma

Permakültür tasarım ilkelerinin doğadaki tekrar eden detaylara göre belirlenmesi, hem uygulamanın doğayla uyumlu olması hem de sürdürülebilir bir sistem oluşturulmasını sağlayabilmektedir. Doğada bulunan her detay belli bir görevi üstlenmektedir. Bu detayların ifade ettikleri doğru şekilde anlaşılabilirse tasarım süreci için ana veya destekleyici kaynak olarak kullanılabilir (Shein, 2013). Doğadaki çeşitli işlevsel birliktelikler, permakültür için daima bir esin kaynağı olmuştur. Bu bağlamda doğal yapıların değerlendirilmesi; enerji ve kaynakların verimli kullanılmasına da imkan sağlayacaktır. Örneğin, bitkilerin doğal ormanlarda olduğu gibi (ağaç, ağaççık çalı, yerörtücü, otlar ve çiçekler vd.) uygun biçimde düzenlenmesi, bitkilerin verimliliğini desteklemektedir (Şekil 4).

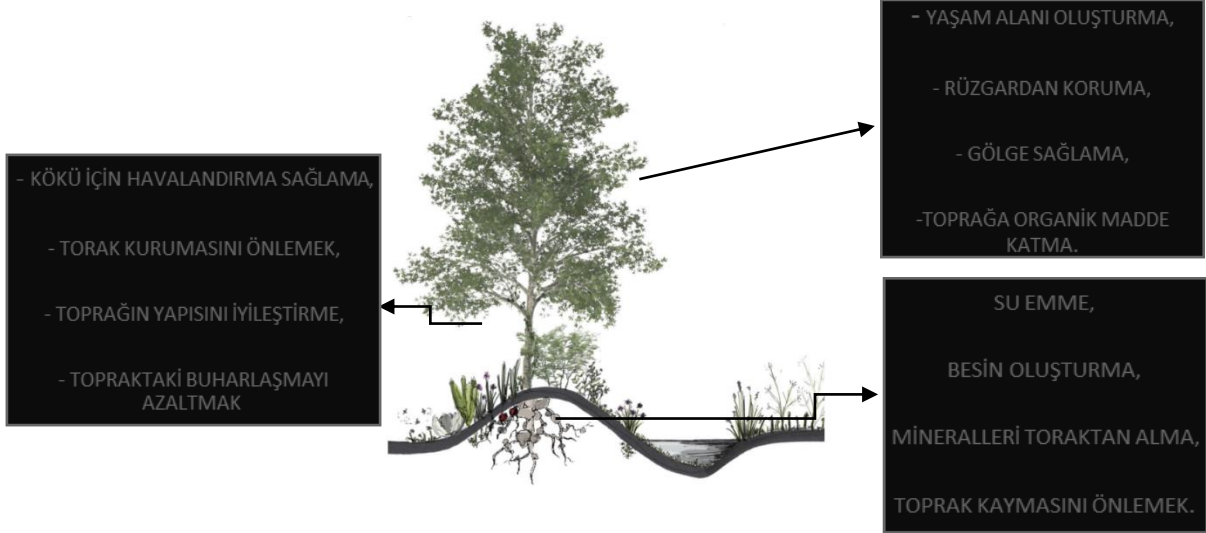
Şekil 4. Bitkilerin doğal ortamlardaki sıralanması (Hahn, 2014)

3.2.10. Elemanları birleştirme

Doğadaki her eleman belli bir görev üstlenmekte, aynı zamanda bulunduğu veya gerçekleştirdiği işlev ile başka bir elemanın ihtiyacının karşılamasına da olanak tanımaktadır (URL-4). Elemanlar arasındaki ilişkiler, doğadaki pozisyonlarına göre birbirleriyle bağlantılı olup, doğal ekosistemin gelişimine ve idame ettirilmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin, bir ağaç bulunduğu ortamda hem canlıların besin ve oksijen kaynağı hem de erozyondan korunmaya katkı sağlayan bir bileşen olabilir (Şekil 5). Ya da toprakta bulunan ayrıştırıcılar topraktan kendi besinlerini karşılarken diğer yandan toprakta bulunan besin maddelerini bitkiler için kullanışlı hale getirmektedir.

3.2.11. Küçük ve yavaş çözümler kullanma

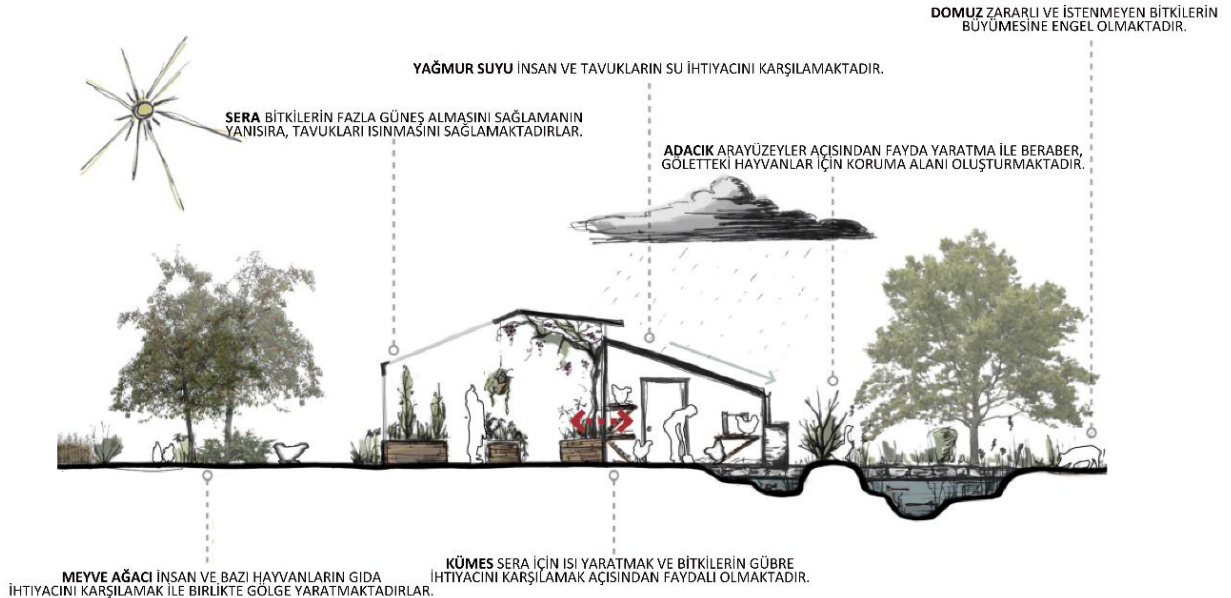
Permakültür tasarımlarında eylemler, alanın büyüklüğü ve yerel koşullar gözönünde bulundurularak küçük ve yavaş çözümlerle uygulanmalıdır. Sistemin öncelikle en küçük ölçekteki işlevini yerine getirmek üzere tasarlanan alanlar daha verimli ve sürdürülebilir olmalıdır (Althouse, 2016). Bu bağlamda küçük ve yavaş çözümlerin uygulandığı alanlar daha kalıcı değişimlerin oluşumunun yanısıra, tasarım alanını tehditlere karşı daha dayanıklı kılmaktadır. Bu ilke kapsamında permakültür, küçük ölçekli, bilinçli çözümlerin önemini vurgulamaktadır. Küçük ve yavaş çözümlere; bitkileri doğal yöntemlerle gübrelemek, topraktaki nemi muhafaza etmek, toprak sıcaklığını düzenlemek, sulama ihtiyacını azaltmak ve suyun toprakta hızlı süzülmesini önlemek gibi eylemler örnek verilebilir.

Şekil 5. Doğadaki elemanların etkileşimli bağlantısı (Hahn, 2014)

3.2.12. Çeşitliliği sağlama ve artırma

Bir tasarım alanının doğal, kalıcı ve sürdürülebilir gelişmesi, canlı çeşitliliğinin artışıyla ilgili etkileşime bağlıdır. Bu ilke sayesinde sistemdeki çeşitlilik ve üretkenliğin artması amaçlanır (Mollison, 1981). Böylece doğa, dış tehditlere karşı daha savunmacı bir tasarım alanı olma özelliği kazanmaktadır. Bu kazanım, çeşitlilik sayısına bağlı olmanın yanında canlıların birbiriyle olan ilişkisine de bağlıdır. Dolayısıyla bu ilkenin savunduğu konu, türlerin fazlalığından ziyade, türler arasındaki yararlı ilişkilerin

Şekil 6. Tasarım alanındaki yararlı ve işlevsel ilişkiler (Hahn, 2014)

3.2.13. Arayüzeylerden faydalanma ve marjinal değer edinme

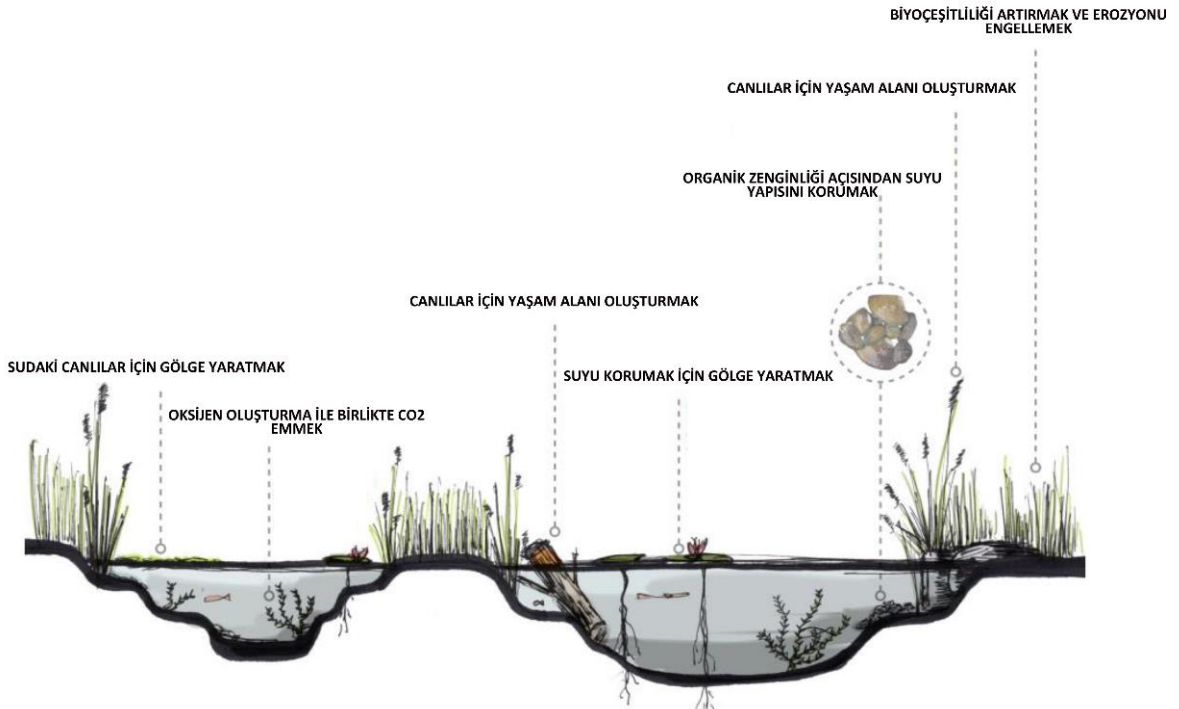
İki farklı değere ve özelliğe sahip ortamların biraraya getirilerek birbirilerini tamamlamasıyla oluşan doğal alanlar, tekil olarak tasarlanmış alanlara göre daha fazla sayıda canlının yaşamasını sağlama ve daha verimli sistemlerin oluşmasını desteklemeye yardımcı olmaktadır (Francis, 2007). Bu ilke, sistemdeki güçlü yönlerin genişletilmesi ile sistem verimliliği ve istikrarı artırabileceği fikrini içermektedir. Arayüzeylerden faydalanma, permakültür tasarımının başlıca önemli özelliklerinden birisidir. Permakültür açısından arayüzeylerde bulunan unsurlar arasında karşılıklı yarar sağlayan daha fazla sayıda ilişki bulunmaktadır. Örneğin; tarla ve gölet arasındaki arayüzeylerin ilişkilendirilmesi, her iki ortamın da verimliliğini artırabilme potansiyeli taşımaktadır.

3.2.14. Değişime yaratıcı şekilde yanıt verme

Permakültür; doğal yaşam sistemleri ve insan kültürünün dayanıklılığı için, esneklik ve değişime büyük ölçüde bağlıdır. Doğada meydana gelebilen bu değişimlere; yaratıcı, bilinçli ve işbirliği içerisinde yanıt verilmesi gerekmektedir. Sistemde meydana gelen temel ve yüzeysel değişiklikler, sistemin daha kararlı olmasını sağlamaktadır. Toprağın iyileştirilmesi için hızlı büyüyen ve nitrojen içeren ağaçlarının kullanılması bu ilkeye örnek olarak verilebilir.

3.2.15. Bileşenlere işlev kazandırma

Bir elemanın birden çok işleve sahip olması permakültür tasarım alanları için önemli bir özelliktir. Tasarımın sürdürülebilir olması için önemli olan bu ilke, bir sistemde yaşanan herhangi bir olumsuzluğun, sistemin bütününe etkilemesini önlemektedir. Bu bağlamda permakültür, bir ortamın tasarımında kullanılan her bileşenin birden fazla işleve sahip olmasını vurgulamaktadır. Birden çok bileşenin birbirleri arasında oluşan işlevsel bağlantı daha denge odaklı bir sistem oluşturmaktadır. Örneğin, bir gölet; manzara, rekreasyon alanı sağlama, sulama potansiyeli barındırma, mikroklimalı dengeleme ve yaşam alanı yaratma gibi işlevleri yerine getirmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Bir göletteki bileşenlerin işlevselliği (Hahn, 2014)

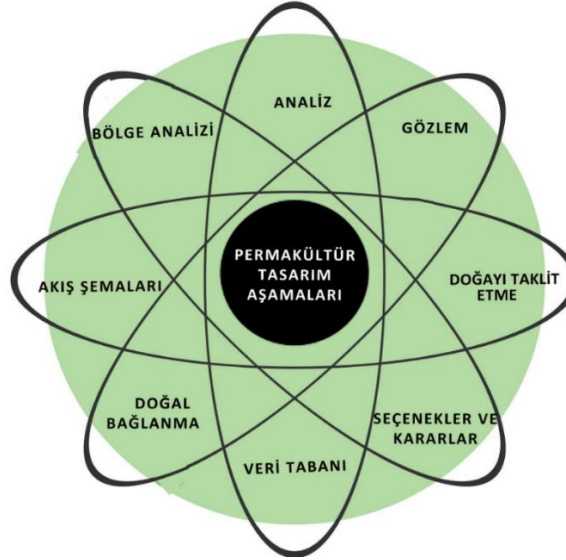
3.2.16. Önemli işlevlerin desteklenmesi

Tasarım alanlarında önemli işlevlerin birden çok bileşen/eleman tarafından desteklenebilir olması gerekmektedir (Hemenway, 2015). Permakültür, birden fazla bileşen tarafından desteklenen bu işlevleri bireysel olarak değerlendirmek yerine, bileşenlerin kendi aralarında bağlantılar kurarak daha güçlü bir sistem ve topluluğun oluşmasını hedefler. Dolayısıyla, herhangi bir aksilik anında o aksiliği bertaraf edecek veya bir alternatif sunacak bir sistem bulunması mümkün olmaktadır. Örneğin;

tasarım alanında sulama sistemi devre dışı kaldığı takdirde yağmur suyu depoları gibi alternatif bir sulama sisteminin devreye girmesi tasarım alanındaki işleyişin sürekliliğini sağlayacaktır.

3.3. Permakültür Tasarım Aşamaları

Permakültür aşamaları yukarıda açıklanan ilkelerle birlikte tasarımcıya bir yöntem sunmaktadır. Permakültür, insan ve doğayla olan ilişkisinin faydalı şekilde sürdürülmesine dayalı bir yer bilimi olduğundan, bu etkileşimin uzun vadede yapıcı sonuçlar verebilmesi aşamaların uygulanmasına bağlıdır. Mollison (1979)'un sekiz adımdan oluşan permakültür tasarım aşamaları aşağıda verilmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Permakültür tasarım aşamaları (Najafidashtape, 2017)

Tasarım süreci öncelikle **analiz** çalışmasıyla başlamalıdır. Tasarım hedefleri doğrultusunda uygulama alanında bulunan canlı-cansız tüm elemanların neler oldukları ve bu elemanların görev ve ihtiyaçları belirlenmeli, buna ek olarak elemanlar arasında verimli bağlantılar kurulmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için tasarım alanındaki tüm elemanların **gözlemlenmesi**; alanın coğrafik, ekolojik, kültürel ve tarihsel nitelikleri bakımından incelenmesi etkileşimlerin tespiti açısından işe yarar sonuçlar vermektedir. Gözlemler sonucu elde edilecek etkileşimler tasarım alanında bulunan ya da kullanılan elemanların kendi kendini düzenleyecek şekilde konumlandırılmasında yol göstermektedir.

Doğal sistemlerin inşa süreçlerini esas alan **doğayı taklit etme** aşamasında uygulamaların; ekosistemlerin çeşitliliği, istikrarı ve esnekliği doğrultusunda tasarlanması amaçlanmaktadır (URL-5). Doğayı taklit etme yöntemi ile insanların ihtiyaçları, doğaya karşı olarak değil, doğayla yandaş bir etkileşim çerçevesinde sağlanmalıdır. Bu sayede enerji ve malzeme tasarrufu ile doğada yeterlilik ve devamlılık oluşturulmalıdır.

Seçenekler ve kararlar üreten insan, doğaya uygun bakış açısıyla sistemin sadece bir parçasına değil bütününe odaklanmalıdır. Belirli etik kuralları çevresinde tasarlanan alandaki elemanlardan birinin neden olduğu olumlu ve olumsuz bir çıktı, doğal döngü içinde başka bir elemanın gelişim sürecini ya da aşamasını olumlu yönde etkileyebilir (URL-6). Bu nedenle ihtiyaç ve hedefler doğrultusunda kararlar alınırken, belli bir alanda meydana gelen bir sorunun, başka bir alanın ya da elemanın ihtiyacının karşılanmasında değerlendirilmesi gözetilmelidir.

Toplanan **veri tabanına** göre tasarım alanının özelliklerini haritalamak tasarım alanının temel ve kalıcı özelliklerini gösteren çizimler elde edilmesini sağlar. Çizimler tasarlanan alanların her yönden değerlendirilmesi, analizi, bitki örtüsünün durumu ve konumlandırılma özellikleri gibi birçok veriyi içermektedir (URL-7). Bu harita farklı plan ve çizimler arasındaki ilişkiyi inceleme amaçlı kullanılmaktadır.

Permakültür uygulamasının gerçekleştirildiği alanda insan, doğa ve diğer canlıların sahip olduğu öznel özelliklerine göre elemanlar arasında **doğal bağlantı** sağlamak sistemin daha sürdürülebilir ve güvenli bir tasarım olmasını sağlayacaktır. Her öznel bağlantı, sistemin daha farklı ve doğal olması demektir.

Tasarım aşamalarına göre tasarım fikirlerini içeren **akış şemaları**, alanın ayrıntılarını içeren haritalar olarak nitelendirilebilir. Bu haritalar, daha sonra üretilen fikirlere yol gösterici ve tasarım alanının tüm özelliklerini pratik biçimde incelemeye yaramaktadır. Alan analizi ve değerlendirme yapmak ise, hem insan gücünü hem de doğanın sahip olduğu yetkinliklerin en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Mollison (1979)'a göre **bölge analizi**; elemanların, kullanım yoğunluğuna ve yönetimine dayanan unsurlara göre organize edilmesidir. Örneğin; yapılan analizler neticesinde enerji tasarrufu konusunda tasarımın verimli olarak işlemesi için yerleşimler tasarlanabilir.

3.4. Permakültür Örnekleri

Paradise Lot bir dönümlük alan büyüklüğündeki Amerika Birleşik Devletleri'nin Massachusetts kentinin Holyoke bölgesinde kurulan bir çiftliktir. 1990 yılından buyana permakültür uygulamalarının yapıldığı bu çiftlikte yerli bitkilerin yanısıra, dünyanın dört bir yanından gelen faydalı bitki türleri de yetiştirilmektedir. Ayrıca su ürünleri yetiştiriciliği ve hayvancılık da yapılmaktadır. Bu permakültür uygulamasında; geri bildirimle dayanarak kendi kendini yönetme, çeşitliliği sağlama, küçük ve yavaş çözümler kullanma gibi permakültür ilkeleri gerçekleştirilmektedir (Şekil 9). Burada yürütülen permakültür faaliyetlerinin hedefleri arasında; elde edilen deneyimlerin paylaşımı ve tasarım yöntemleri konularında insanları bilinçlendirmek, faydalı bitkilerin yetiştirilmesi, sağlıklı gıda üretimi konuları yer almaktadır.

Şekil 9. Gölet tasarımı, Paradise Lot permakültür uygulaması (URL-8)

Glengall Wharf Garden Londra'nın merkezinde yer alan ve ılıman nemli Okyanus ikliminin hakim olduğu bir coğrafyada konumlanmaktadır. Yaklaşık bir hektar büyüklüğünde bir araziye sahip bu uygulama alanında gerçekleştirilen permakültür çalışmaları 2012 yılından beri yerel halkın katılımı ile sağlanmaktadır. Sürdürülebilir bir kamusal alan özelliği taşıyan uygulama alanında yenilenebilir bitki türleri yetiştirilmektedir. Bu çiftlikte permakültür ilkelerinden; enerjiyi depolama, biyolojik kaynakların kullanımı, yenilenebilir kaynakları değerlendirme ve değişime yaratıcı şekilde yanıt verme uygulanmaktadır (Şekil 10). Bu permakültür uygulama alanı; yerel toplumu canlandırma, sürdürülebilirlik konusuna katkıda bulunma, permakültür gibi ekoloji tasarımları destekleme ve sağlıklı ürün yetiştirme gibi hedefler doğrultusunda kullanılmaktadır.

Şekil 10. Toprağın canlandırılması, Glengall_Wharf_Garden_permakültür uygulama alanı (URL-9)

The Urban Homestead, Los Angeles'da doğa dostu yaşam alanları yaratma hedefiyle 2003 yılından itibaren mülk sahibi tarafından evin ihtiyaçlarını karşılama amaçlı uygulamaya başlamıştır. Yaklaşık bir dönümdeki bu permakültür uygulaması, Los Angeles şehir merkezine yakın bir konumda yer almaktadır. Burada öne çıkan özellik, enerjinin güneş panelleri ile yenilenebilir bir şekilde temin edilmesidir. Bu projede enerjiyi depolama, yenilenebilir kaynakları değerlendirme, verim alma ve değişime yaratıcı şekilde yanıt verme gibi ilkeler benimsenmiştir. Permakültür uygulamasındaki hedefler arasında; doğal yaşam alanı yaratma, çevre sağlığını koruma, enerji konusunda tasarruf yapma ve sağlıklı doğal sistemler kurma bulunmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Gıda ormanı tasarımı, The Urban Homestead permakültür örneği (URL-10)

Umass Amherst Akdeniz iklimine sahip Amerika Birleşik Devletleri'nin Amherst Üniversitesi'nde yer almaktadır. Kampüs içindeki bu alan bakımlı bir çim alanının otopark alanına dönüştürülme girişiminin yerine permakültür uygulama alanı olarak tasarlanması ile 2009 yılında oluşturulmuştur (Şekil 12). Üniversite öğrencilerinin katılımıyla düzenlenen bu alan yenilenebilir bitkiler üretebilecek bir arazi olarak tasarlanmıştır. Bu alanda permakültürün tekrar eden detaylara göre tasarım yapma, verim alma, gözlem ve etkileşim kurma ve değişime yaratıcı şekilde yanıt verme ilkeleri uygulanmaktadır. Üniversitede tüketilmek üzere besleyici gıdaların üretilmesi, kampüs topraklarında çevre sağlığının geliştirilmesi, öğrencilerin ürünleri tanıma ve ürün yetiştiriciliği konularında bilgilendirme ve eğitimin sağlanması bu uygulamanın hedefleridir.

Şekil 12. Permakültür projesinin oluşturulması, Umass Amherst permakültür uygulama alanı (Hemenway, 2015)

3.5. Permakültür Tasarımının Kentsel Açık ve Yeşil Alanlar Açısından Önemi

Permakültür tasarımının uygulandığı alanlar; kendi enerjilerini üretebilmekte, doğal kaynaklarının sürekliliği bakımından geri dönüşüm sağlayabilmekte, kendi kendine yetebilmekte ve buldukları çevreye yiyecek üretebilmektedir. Bu süreç; enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, sağlıklı besin döngüsünün yaratılması, atıkların tekrar kullanımı, kimyasal katkıların kullanılmaması, toplumsal ve kültürel değerlerin korunması ve doğal yaşam alanlarının oluşturulması konularını içermektedir. Bu doğrultuda kentsel açık ve yeşil alanların permakültür ilkeleri ile sorumlu üretim ve tüketim anlayışı çerçevesinde tasarımının önemi;

- kentsel açık ve yeşil alanların yerin doğal koşulları ve özelliklerine uygun tasarlanması ve yönetiminin sağlanması,
- su, enerji gibi kaynakları israf etmeden, ihtiyacı azaltan, kendi içinde karşılayan ve değerlendiren yöntemler ile ele alınması,
- katı ve sıvı atıkların kendi sistem döngüsü içinde kullanılması ve geri dönüşümünü sağlayan çevre dostu yaklaşımların değerlendirilmesi,
- kentsel açık ve yeşil alanların nitelikli gelişip, geri beslenme fikri doğrultusunda, tasarım ve arazinin değerlendirilmesine yönelik nitelikli yöntemlerin geliştirilmesi,
- kentsel açık ve yeşil alanların toprak yani yumuşak yüzeylerin mümkün olduğunca korunması ve bu sayede yapılaşmış çevrelerin neden olduğu ısı adası etkilerinin azaltılması,
- toprağın bereketinin ve verimliliğini artırılması,
- gıda konusunda tek bir ürün yerine dört mevsime yayılan çeşitli bitki ve ağaç türlerinin yetiştirilerek yerinde üretim ve tüketim olanağının sağlanması, bu sayede de kentlerde sistemin dışı bağımlılığın azaltılması, karbon ayak izinin ve hava kirliliğinin azaltılması ve uygun ücret karşılığında gıda teminin mümkün kılınması,
- kırsal alandan kentlere göç eden, özellikle tarım ve ürün yetiştiriciliği konusunda bilgiye sahip toplumun kesimlerine istihdam olanağının sağlanması,
- insanların toprakla uğraşarak üretici, rahatlamayı sağlayıcı faaliyetlerle sosyal açıdan dayanışmacı, güvene dayalı ilişkileri destekleyen ve deneyimlerin paylaşılacağı doğal laboratuvar ortamlarının oluşturulması,
- gelecek nesillerin doğadan kopuk gelişimlerinin önüne geçilmesi ve bu bağlamda kentlerde çocukların bir yandan oyun oynayabileceği ama aynı zamanda ürünleri tanınmasının sağlanması, doğanın döngüsü ve hatta bitki, ağaç, ürün yetiştiriciliği hakkında eğitilmesi, hassasiyetlerinin artırılması,
- kentlerde doğal yaşam alanlarının devamlılığının kurulması, biyoçeşitliliğin geliştirilmesi ve korunması için katkı sağlayabilen sürdürülebilir tasarımların irdelenmesi,
- olası afet ve iklim değişikliğine karşı kentlerin direncini destekleyecek sürdürülebilir çözümlerin geliştirilerek uygulanması gibi konular özelinde özetlenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Kentler insanlar için kültürel ve toplumsal unsurlarının egemen olduğu yerlerdir. Ancak günümüzde kentler karşılaştıkları çevresel ve fiziksel olumsuzluklardan dolayı, toplumun ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmeye başlamıştır. Kentlerin bu sorunlardan arındırılması, insanların doğa ile olan ilişkisinin etkileşimli olmasına bağlıdır. Bu etkileşimin dengelenmesi açısından önem taşıyan açık ve yeşil alanlar, kentler için çevresel kalitenin artırılması ve toplumsal yapının güçlendirilmesi açısından, kentin altyapısını destekleyen temel alanlardır. Bu alanların sürdürülebilir olması kentin yaşanabilirliğini artırmak ile birlikte, fiziksel, çevresel ve ekonomik açıdan da kent için katkılar sunmaktadır. Ancak günümüzdeki kentsel açık ve yeşil alanların tasarımında benimsenen süreç, hem doğa ve döngüsü konusunda hem de kentsel ihtiyaçları karşılama açısından yetersizdir. Bu durum; enerji israfı, kaynakların sağlıksız tüketimi ve doğal çevrenin kirlenmesi gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Bu nedenle kentsel açık ve yeşil alanların doğal niteliklerini destekleyecek ve sürdürülebilirliğini sağlayacak yöntemlerle tasarlanması gerekmektedir. Kentsel açık ve yeşil alanların kendi kendine yetebilir olması, kentlerin yaşanabilirliğini artırma ile birlikte kent ve çevresindeki kaynakların sağlıklı ve verimli bir şekilde kullanılmasını destekleyebilmektedir. Bu doğrultuda permakültür, son yıllarda doğadaki sağlıklı döngüye odaklanan ekolojik ve sürdürülebilir tasarımların bir parçası olarak gündeme gelmeye başlamıştır.

Permakültür, kentsel açık ve yeşil alanları ilgilendiren iklim, bitki örtüsü, canlılar, toprak ve su yönetimi ile insan ihtiyaçlarını entegre etmeye çalışan tasarım ve arazi kullanımına yönelik nitelikli bir yaklaşımdır. Permakültür tasarımı, bu alanları insanların ihtiyaçlarına yönelik düzenleme ve doğayı tahrip etmeden doğru şekilde faydalanmayı amaçlamaktadır. İncelenen uygulama örneklerinde görüldüğü üzere permakültür ilkeleri ve pratik tekniklerinin dikkate alınması, kentsel açık ve yeşil alanlardaki tasarımın sağlıklı gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu süreçte permakültürün içerdiği ilke ve etikler, tasarımdaki her bir elemanın nasıl faydalı olabileceği ve hangi konumda nasıl değerlendirilebileceği açısından katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda permakültür ilkelerinden faydalanma, her bölgenin öne çıkan fiziksel ve yapısal potansiyelleri doğrultusunda ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak permakültür, açık ve yeşil alanların daha sağlıklı, yaratıcı ve sürdürülebilir olmalarına yardımcı olacak teknikler ve ilkeler ortaya koymaktadır. Permakültür yöntemi benzersiz değildir, ancak dikkat edilmesi gereken önemli konu, permakültürün organik tarımdan farklı olmasıdır. Permakültürü diğer tasarım yöntemlerinden ayıran bir diğer özellik ise, bu tasarımın doğa ile insan yerleşimlerini bir bütün olarak tüm yönleriyle değerlendirmesi ve dolayısıyla düzenleyici olmaktan ziyade yaratıcı olmasıdır. Permakültür, kentsel açık ve yeşil alanlar için, tasarım bileşenlerini bağlantılı bir şekilde yan yana getirerek tasarımın bir bütün olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca permakültür, kentsel açık ve yeşil alanların özündeki özellikleri kapsamlı bir şekilde ele alarak, bu alanların sağlıklı geliştirilmesi yönünde faydalı olacaktır. Bu bağlamda açık ve yeşil alanlarda permakültür tasarımı ile toprak ve doğal yaşam ilkesinin toplum hayatına tekrar kazandırılmasının yanısıra, insan ilişkilerinin günümüzde zayıf olduğu kentlerde toplum içindeki bağların ve değerlerin zenginleşmesini de sağlayacaktır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda permakültür tasarımının uygulanması için yapılacak ilk çalışma, toplumsal bilinçlenmedir. Bu bağlamda tüketici bir yaşam biçimine alışmış insanların doğaya fayda sağlayacak çalışmaları, eğitim ve vizyon olmaksızın başarmak mümkün değildir. Diğer yandan yerel yönetimin bu gibi girişimlerin uygulanmasını desteklemesi önemlidir. Kentsel açık ve yeşil alanlarda permakültür uygulaması, bu tasarımın etik ve ilkeleri bağlamında sürdürülebilir ve etkin bir bakış açısıyla aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir. Bu süreçte aşamaları kapsayan en önemli konulardan bazıları; yağmur suyunun toplanması, toprağın zenginleştirilmesi, yenilebilir ve uzun ömürlü bitki türlerinin alana dahil edilmesi, doğal ortamdaki bitki düzenininin (ağaç, ağaççık, çalı, yer örtücü ve kaplayıcılar) alanda uygulanmasıdır.

Kaynaklar

Althouse, K. (2016). An Instructional Module on Permaculture Design Theory for Landscape Architecture Students, Utah State University.

- Aydemir, S. E. (2004). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi, Trabzon.
- Bhatta, B. (2010). Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data, Chapter 2 Causes and Consequences of Urban Growth and Sprawl, Springer - International Publisher Science, Technology, Medicine.
- Buchan, R. (2013). The Urban Farming Guidebook, Planning for the Business of Growing Food in BC's Towns & Cities, Vancouver.
- Childs, M, C. (2004). Squares: A Public Place Design Guide for Urbanists, University of New Mexico Press.
- Frank, M. (2015). Permaculture 101: An Introduction to Regenerative Design, Dovetail Partners, INC.
- Francis, R. (2007). Permaculture Design Course Handbook, Permaculture Education Djanbung Gardens PEC.
- Hahn, E. (2014). A Permaculture Primer, Midwest Permaculture Presents.
- Hall, P. (2011). Design for Social Sustainability, A Framework for Creating Thriving New Communities, London.
- Hemenway, T. (2009). Gaia's Garden: A Guide to Home-scale Permaculture, 2nd Edition, Chapter Tree, Designing the Ecological Garden, Chelsea Green Publishing Company.
- Hemenway, T. (2015). The Permaculture City, Regenerative Design for Urban, Suburban, and Town Resilience, Chapter One.
- Holmgren, D. (2001). The Essence of Permaculture, Extracts of Book Permaculture: Principles and Pathways to Sustainability, Holmgren Design Services, The Source of Permaculture Vision and Innovation.
- Hopper, L. J. (2007). Landscape Architectural Graphic Standards, Wiley Publishing.
- Mabalay Flores, J. and Bosita Mendiola, R., L. (2016). Creating Virtual Corridors: Social Network Discovery and Landscape Patch Connectivity of Permaculture Projects, University of the Philippines Open University, Philippines.
- Magigi, W. (2013). Urbanization and Its Impacts to Food Systems and Environmental Sustainability in Urban Space: Evidence from Urban Agriculture Livelihoods in Dar es Salaam, Tanzania. Journal of Environmental Protection, pp. ISBN: 4, 1137-1148, P. 1139 – 1142.
- Mensah, C. A. (2014). "Destruction of Urban Green Spaces: A Problem Beyond Urbanization in Kumasi City (Ghana)", American Journal of Environmental Protection, pp. Vol. 3, No. 1, P. 5-7.
- Mollison, B. (1979). Permaculture: A Designers' Manual, Publishers for The Permaculture Institute, Second Edition.
- Mollison, B. (1981). Introduction to Permaculture, Pamphlet I in the Permaculture Design Course Series Published By Yankee Permaculture.
- Mollison, B. (2017). Permakültüre Giriş, Çevirmen: Egemen Özkan, Sürdürülebilir Yaşam Kitapları, Sineksekiz Yayınevi, İstanbul.
- Nolasco, J. (2012). Sustainable Water Management for Urban Agriculture: Planting Justice, Oakland, Pacific Institute.
- Pick, B. J. (2017). Renewable Energy, Problems and Prospects in Coachella Valley, California.
- Rothe, K. (2014). Permaculture Design: On the Practice of Radical Imagination, Universität der Künste Berlin.
- Shein, C. (2013). The Vegetable Gardener's Guide to Permaculture, Creating an Edible Ecosystem.
- United Nations, (2004). World Urbanization Prospects: The 2003 Revision, Department of Economic and Social Affairs Population Division, New York.
- The World Bank (2017). The United Nations Population Division's World Urbanization Prospects between 1960-2016, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
- Yavuz, C. (2017). Türkiye Büyük Bir Tehlike İle Karşı Karşıya: İklim Değişikliği, Yetersiz Beslenme ve Açlık Kapıda, HBT – Herkese Bilim Teknoloji Dergisi, Sayı.83, 27 Ekim 2017, ss.12-13.
- Zeeuw, H. and Drechsel, P. (2015). Cities and Agriculture, Developing Resilient Urban Food Systems, London.
- URL-1. <http://www.geofflawtononline.com/about/>, (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2017)
- URL-2. <http://robertpermakultur.weebly.com> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2017)

- URL-3. <http://getpond.com/dont-be-fooled-capturing-rainwater-is-not-illegal-in-california> (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2017)
- URL-4. <https://deepgreenpermaculture.com/permaculture/permaculture-design-principles/2-eachelement-performs-many-functions/> (Erişim Tarihi: 6 Ekim 2017)
- URL-5. <http://www.small-farm-permaculture-and-sustainable-living.com/permaculture> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017)
- URL-6. <https://www.milkwood.net/2015/11/09/permaculture-design-process-2-making-a-base-map/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017)
- URL-7. <http://permateachers.eu/permaculture-design-process-7-design-drawing/> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2017)
- URL-8. <https://paradiselotblog.wordpress.com/about/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017)
- URL-9. <https://burgessparkfoodproject.org.uk/> (Erişim Tarihi: 10 Aralık 2017)
- URL-10. <http://urbanhomestead.org/> (Erişim Tarihi: 11 Aralık 2017)

Tematik Park Kavramının Kayseri Anadolu Harikalar Diyarı Örneğinde İrdelenmesi

Volkan KÜÇÜK, Sümeyye İNCE*

Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, Isparta, Türkiye.

* e-mail: sumeyye_ince@hotmail.com

Öz

Tema parklar kentsel açık-yeşil alan sisteminde yer alan, kent hayatının insana yaşattığı fiziksel ve ruhsal olumsuzluklardan uzaklaşıp rekreatyonel aktiviteler yapmasını sağlayan mekânlardır. Son zamanlarda özellikle nüfus olarak yoğun kentlerde tema parkları yapımı hızla artmaktadır. Ayrıca açık ve kapalı alanlarda yer alan ve farklı aktiviteleri bünyesinde barındıran tema parkların insanların eğlenceli vakit geçirmesini amaçlamasının yanı sıra ülke ekonomisine sağladıkları katkı da son derecede önemli bir yere sahiptir.

Yapılan bu çalışmada tema park kavramının tarihsel süreci, önemi, planlama, tasarım kriterleri doğrultusunda dünyada ki ve ülkemizdeki örnekleri irdelenmiştir. Bu bağlamda Anadolu harikalar diyarı ziyaret edilip gözlemler yapılmıştır. Buna ilaveten anket çalışması gerçekleştirilerek elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Elde edilen anket sonuçları tezin bulgular kısmında yorumlanmıştır.

Sonuç olarak; elde edilen bulgular doğrultusunda Kayseri kentinde ki Anadolu Harikalar Diyarı tema park planlama kriterleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmiş ve yapılması gerekenler hususunda öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tema parklar, Anadolu Harikalar Diyarı.

Determination of Thematic Park Concept in Case of Kayseri Anadolu Harikalar Diyarı

Abstract

The theme parks take place in the open green space system, they eliminate negativity of mental and psychical urban life and provide recreational activities. Recently, especially in high populous cities establishment of theme parks getting faster. theme parks also give possibilities of different activities that aims to have fun for urban man. these park have an important role in country economy.

In this study, according to historical process of theme parks, importance, planning and design criterias theme parks all over the world and Turkey investigated. In this context a theme park in Kayseri named Anadolu Harikalar Diyarı was visited and observed. In addition a questionnaire was handled in the park to find out expectation of visitors. the results of questionnaire was interpreted in the end of thesis.

As a result the results according to planning and design criterias Anadolu Harikalar Diyarı Theme park was interpreted and recommendations made in result section.

Keywords: Theme Parks, Anadolu Harikalar Diyarı.

Atıf: İnce, S., Küçük, V. (2018). Tematik Park Kavramının Kayseri Harikalar Diyarı Örneğinde İrdelenmesi.

Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (1), 18-33.

DOI: [10.30785/mbud.317796](https://doi.org/10.30785/mbud.317796)

1. Giriş

Günümüzün en önemli turizm sektörlerinden biri olan tema ve eğlence parkları; buldukları ülkelerin tanıtımına ve ekonomik kalkınmasına önemli katkı sağlamakta ve turizm sektörünü desteklemektedir. İnsanların isteklerini, hayallerini ortaya çıkararak büyük cazibe alanları oluşturan bu parklar sürekli yenilenen bakış açıları ile ziyaretçilerin ilgilerini çekmeyi başarmaktadırlar.

Tema parkları; fantezi ve eğlencenin birleştirildiği ciddi bir planlama, tasarım ve işletme anlayışı gerektiren, modernliğin nasıl olması gerektiğini anlatan, hayallerin yansımından oluşan ve bu yansımalarla toplumsal kimliği güçlendirmek adına farklı kontrol metotları kullanılan parklardır (Deniz, 2002).

Eğlence parkları yer aldıkları bölgenin kültürel ve ekonomik yönden gelişimine önemli katkı sağlamaktadırlar. Kökeni oldukça eski dönemlere dayanan bu ilgi çekici alanlar büyük bir özen ile planlanmış ve tasarlanmış açık ve kapalı alanlardan oluşmuş, oldukça geniş alanlara yayılmaktadır. Eğlence parkları tematik özellikleri ile de dikkati üzerine çekmektedir (Dalkılıç, 2007).

Büyük yatırımlarla oluşturulan eğlence parkları pazarlama ve ilgi odağı olması bakımından turizm sektörünün vazgeçilmez bileşenlerinden biridir. Bu nedenle iyi bir eğlence parkı oluşturmak için başlıca kriterler planlama ve tasarımdır. Planlama ve tasarımda ziyaretçi potansiyelindeki insanların istekleri ön plana çıkmaktadır. Eğlence parkları planlamasında temel unsur insan davranışlarının ve tercihlerinin tespiti oluşturmaktadır. Bu tercihlerin ve seçim şartlarının belirlenmesi ile planlamanın tam hedefine ulaşması sağlanmaktadır. Yatırım maliyetleri yüksek bir ticari kuruluş olarak eğlence parkları yüksek kar payı olan kuruluşlardır, bu nedenle herkes için ilgi odağı olup tüm ziyaretçileri bünyesine çekmek istemektedir. Eğlence parklarının başarıya ulaşabilmesi için iyi ve sürdürülebilir bir planlama ve ekip işi gerekmektedir (Dalkılıç, 2007).

Dünyada son yıllarda kayda değer oranda gelişen bir tema park turizmi bulunmaktadır. Her yıl çok sayıda insan bu çlgın aktiviteler içeren yetişkin oyuncaklarını deneyimlemek için tema parkları ziyaret etmektedir. Türkiye’de de eğlence parkı konusunda birçok girişimler yapılmaya başlanmıştır. Tema parklar dünya çapında uzun bir süre varlıklarını artırarak devam ettirecek gibi görünmektedir (URL-1).

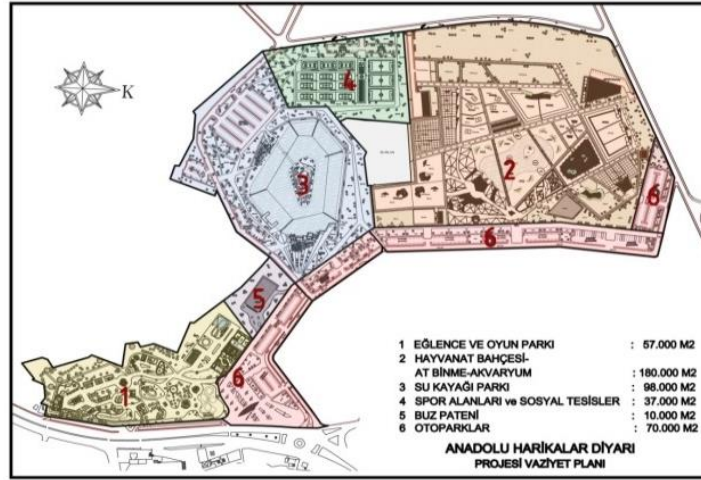
Bu çalışmada özel bir işletme anlayışı, büyük yatırım ve sermaye gerektiren tema parkları konusuna değinilerek Anadolu Harikalar Diyarı Parkı’nın bu kapsamda irdelenmesi amaçlanmıştır. Ülke ekonomisine büyük gelir ve katkı sağladığı düşünülen bu tür parkların tanıtılmasına ve yaygınlaşmasına yardımcı olması hedeflenmiştir. Araştırmacıların ve konuyla ilgilenenlerin bu bağlamda yapacakları çalışmalara bir alt yapı oluşturabileceği düşünülmüştür.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırmada, Kayseri kentinde bulunan Anadolu Harikalar Diyarını irdelemek amacıyla 1/5000 ölçekli İmar Planı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Anadolu Harikalar Diyarı projeleri ve diğer ilgili resmi kurum ve kuruluşlardan elde edilen belgeler ve dokümanlar materyal olarak kullanılmıştır. Toplamda 400 katılımcıyla Kayseri kent merkezinde anket gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak veri toplama, analiz, sentez ve değerlendirme süreçleri uygulanarak, yerinde yapılan gözlem ve incelemeler sonucu, peyzaj mimarlığı ilke ve prensiplerine uygunluğu ortaya konulmaya çalışılmış ve öneriler getirilmiştir.

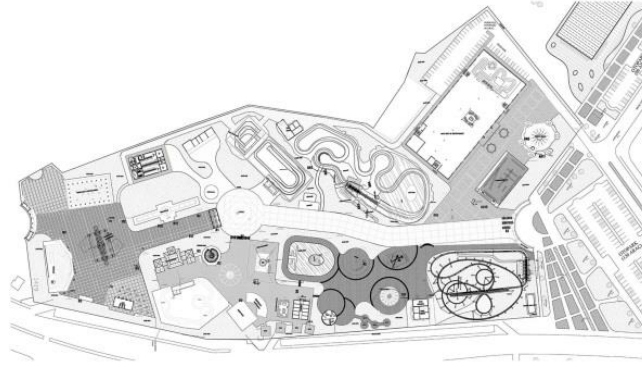
3. Bulgular ve Tartışma

750.000 m² alan üzerine kurulu, on farklı etkinlik alanıyla sadece Türkiye'nin değil, Orta Doğu ve Balkanların en büyük tematik parkı olma özelliğine sahiptir. Anadolu Harikalar Diyarı vaziyet planından da görüldüğü üzere (Şekil 1), eğlence parkı, hayvanat bahçesi, su kayağı parkı, spor alanları, buz pisti, at binme alanı, lazer oyunları merkezi, sosyal tesisler ve dinlenme alanları, bilim merkezi ve hobi bahçelerini bünyesinde barındıran bir parktır (URL-2).

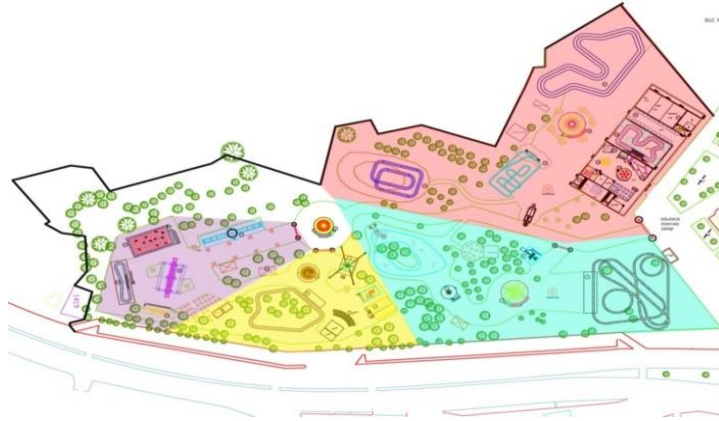

Şekil 1. Anadolu Harikalar Diyarı vaziyet planı (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2015)

3.1. Lunapark

Şekil 2. Anadolu Harikalar Diyarı eğlence ve oyun parkı planı (URL-3)

Şekil 3. Anadolu Harikalar Diyarı eğlence ve oyun parkı vaziyet planı (Aksoy, 2015)

Parkın ismi ve aynı zamanda teması Eğlence Dünyası (Şekil 2 ve Şekil 3) olarak belirlenmiştir. Eğlence Dünyası adı verilen kısım; 4 Ana bölümden oluşmaktadır. Her bir bölüm, dünya üzerinde kurulmuş bir uygarlığı temsil etmektedir. Bölümlerdeki üniteler o bölümün uygarlığını yansıtacak dekor, heykel ve isimlere sahiptir (URL-4).

1. Bölüm; Anadolu-Türk uygarlığı
2. Bölüm; Afrika Uygarlığı

3.Bölüm; Uzak Doğu Uygarlığı

4.Bölüm; Antik Roma Uygarlığı

Antik Roma uygarlığı temasında kullanılan Collesium'un (Şekil 4) korku evi olarak tasarlanmıştır. Ziyaretçiler Antik Roma'da da kullanılan atlı arabaların raylı sistem üzerinde ki versiyonuyla korku evini deneyimleme fırsatı bulmaktadır.

Şekil 4. Anadolu Harikalar Diyarı Antik Roma Uygarlığı teması (Fotoğraf: Orijinal)

Uzak Doğu Uygarlığı teması özellikle Japonya, Çin ve Hindistan'da yaygın olarak kullanılan pagodalardan (Şekil 5) esinlenilerek oluşturulmuş bir restoran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 5. Anadolu Harikalar Diyarı Uzakdoğu Uygarlığı teması (Fotoğraf: Orijinal)

Afrika uygarlığı temasını yansıtmak için Ahşap maskelerden (Şekil 6) faydalanılmış ve bu maskeler büyük boyutlarda kullanılarak geçiş kapısı vazifesi yüklenmiştir.

Şekil 6. Anadolu Harikalar Diyarı Afrika Uygarlığı teması (Fotoğraf: Orijinal)

Anadolu Uygarlığı temasını yansıtmak için Erciyes Dağı (Şekil 7) eğlence birimi olarak kullanılmıştır ve bunun yanı sıra Truva Atı minyatürü de ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir.

Şekil 7. Anadolu Harikalar Diyarı Anadolu Uygarlığı teması (Fotoğraf: Orijinal)

3.2. Hayvanat Bahçesi

180.000 m² arazi üzerine kurulu olan Anadolu Harikalar Diyarı Hayvanat Bahçesi (Şekil 8) şuan için 100'ün üzerinde farklı hayvan türü ve 1000'e yakın hayvan türünü barındırmaktadır (URL-5).

Şekil 8. Anadolu Harikalar Diyarı hayvanat bahçesi (Fotoğraf: Orijinal)

Hayvanat bahçesi veterinerlik binası (Şekil 9) bünyesinde son teknoloji donanımlı biri büyük biri küçük olmak üzere iki ameliyathane, bir sterilizasyon odası, bir laboratuvar, bir acil müdahale odası, bir röntgen odası ve üç müşahede odası barındırmaktadır (URL-5).

Şekil 9. Anadolu Harikalar Diyarı Hayvanat bahçesi genel görünüşü (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2015)

3.3. Su Kayağı Parkı

Su kayağı parkı 98.000 m² alanda yaklaşık 65.000 ton su göleti oluşturularak 5 direktten 560 metre halat parkurundan oluşan su kayağı parkında kullanıcıların güvenliğine yönelik can yeleği, kask, dirseklik vb. ekipmanlar bulundurulmakta olup manyetik bileklik ile turnikeli geçiş sistemi uygulanmaktadır. Ziyaretçilere ilk olarak su kayağı hakkında bilgi verilip daha sonra gerekli eğitimler tamamlanıp talimat formu imzalatılmaktadır (URL-4). Su kayağı parkurunda yapılan aktiviteler ise şu şekildedir:

*Kneeboard (diz board)

*İkili kayak

*Easy up (terlik board)

*Wakeboard yaptırılmaktadır (Anadolu Harikalar Diyarı, 2015).

3.4. Buz Pateni Pisti

10.000 m² alana kurulu buz pateni pistinin (Şekil 10) zemin yapısı doğal buzdan olup pistin kullanım alanı 450 m² den oluşmaktadır. Buz pistinde rekreasyon buz pateni, artistik figür pateni, minikler ve yıldızlar buz hokeyi sporu ile ziyaretçilere hizmet vermektedir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2015).

Tesiste çocuk oyun parkı ve kafeterya bulunmaktadır. Bu sayede ebeveynler buz pateni yaparken çocukları da oyun parkında vakit geçirmektedir.

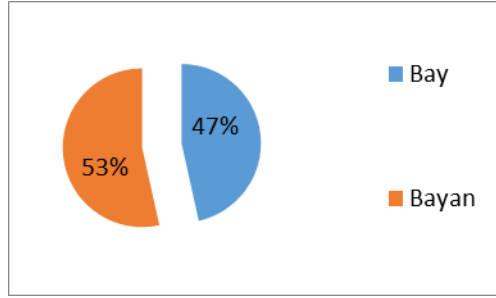

Şekil 10. Anadolu Harikalar Diyarı Buz pateni pisti (Fotoğraf: Orijinal)

3.5. Anket Çalışması

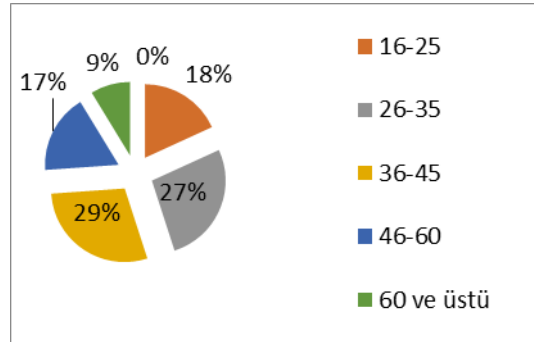
Kent insanının düşünce ve isteklerini almak üzere bir anket çalışması yapılmıştır. Anket toplamda 400 katılımcıyla Kayseri kent merkezinde gerçekleştirilmiştir. Anket 25 sorudan oluşturulmuştur. Ankette 6 adet genel yapıyı, 6 adet tema parkla ilgili genel bilgileri ve 13 adet de kentli katılımcıların tema park ile ilgili görüşlerini almak için soru hazırlanmıştır. Elde edilen veriler Excel programı ile değerlendirilmiştir. Tüm soru formlarının programa girilmesinden sonra ankette yer alan sorular değerlendirmeye alınmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Yapılan anket çalışmasına göre tema park alanına giden bireylerin % 53 oranında erkek, % 47 oranında ise kadın olduğu belirlenmiştir (Şekil 11).

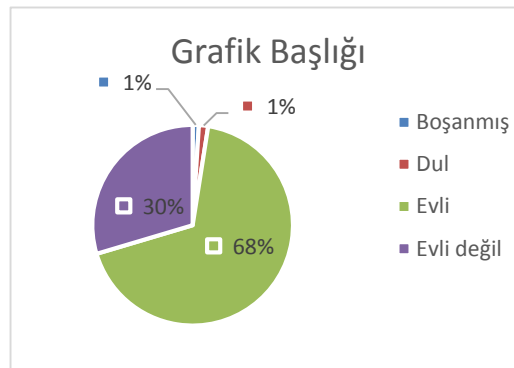
Şekil 11. Ankete katılanların cinsiyet dağılımı

Anket katılımcılarının yaş dağılımı incelendiğinde (Şekil 12), en çok katılımın % 29 ile 36-45 yaş aralığında olduğu en az katılımın ise % 9 ile 60 ve üstü yaş aralığında olduğu saptanmıştır.

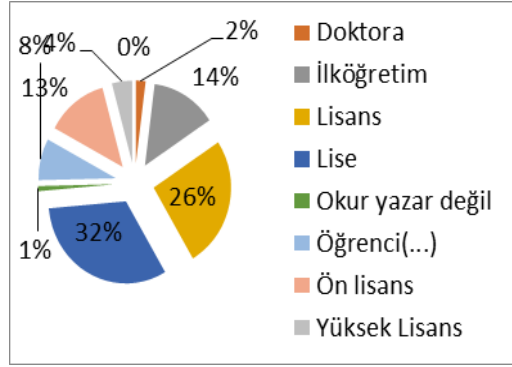
Şekil 12. Ankete katılanların yaş grupları dağılımı

Deneklerin medeni hali incelendiğinde (Şekil 13), %68'inin evli olduğu görülmektedir. Evli olmayanları ise % 30'lik dilimi oluşturmaktadır.

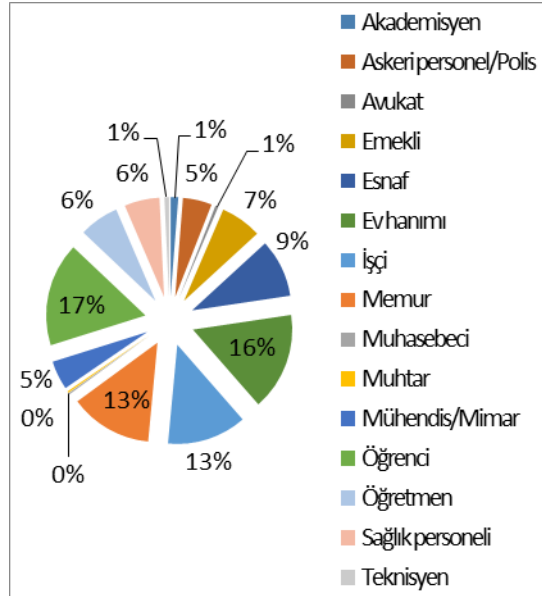
Şekil 13. Ankete katılanların medeni durum

Öğrenim durumuna bakıldığında (Şekil 14), % 32 ile lise ilk sırada yer alırken %26 ile lisans bunu takip ederken, okur-yazar olmayan grup %1 ile en düşük sıraya tekabül etmektedir.

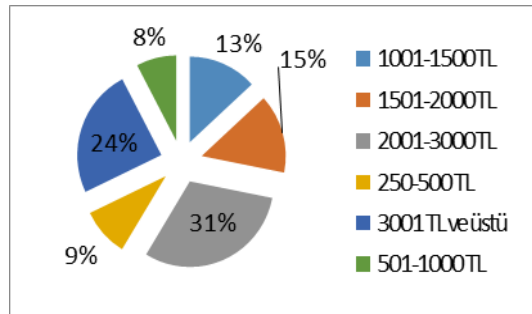
Şekil 14. Ankete katılımcılarının öğrenim durumu

Meslek grupları incelendiğinde (Şekil 15) ankete katılanların büyük çoğunluğunu öğrenciler ve ev hanımlarının oluşturduğu bu sayıları memur ve işçilerin takip ettiği görülmektedir. En düşük oranda ziyaret gerçekleştiren meslek gruplarını ise sırasıyla muhasebeci ve muhtarlık oluşturmaktadır.

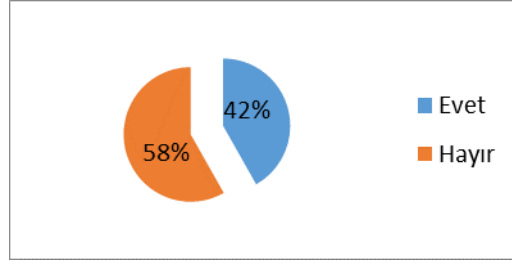
Şekil 15. Ankete katılımcılarının meslek grupları dağılımı

Anket katılımcılarının aylık gelir dağılımına bakıldığında (Şekil 16), en yüksek oranın % 31 ile 2001-3000 TL arası olduğu görülmektedir. En düşük oranın ise % 8 ile 501-1000 TL arasında görülmektedir. Ortalama gelir düzeyine baktığımızda 1500 TL civarı olduğu anlaşılmaktadır.

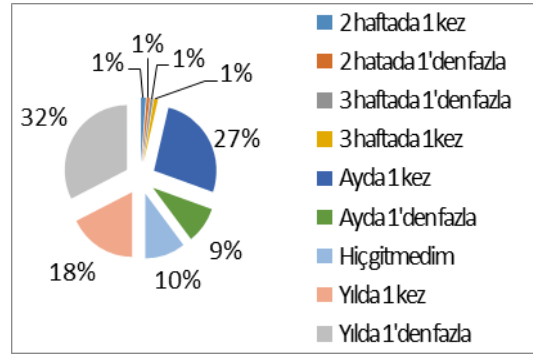
Şekil 16. Anket katılımcılarının aylık gelir dağılımı

Ankete katılanlara tema park hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulduğunda (Şekil 17), % 58 hayır cevabı alınmıştır.

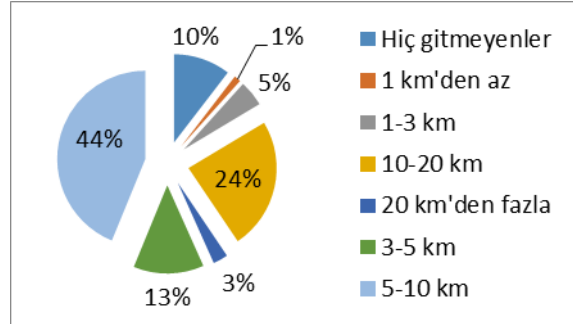
Şekil 17. Anket katılımcılarının tema park hakkında bilgi sahibi olma durumu

Ziyaret sıklığı sorulduğunda (Şekil 18), % 32 ile yılda birden fazla ziyaret edenler ilk sırada yer almaktadır. Ayda bir kez ziyaret edenler ise % 27'lik dilimi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra parkı hiç ziyaret etmeyen % 10'luk oranda olduğu görülmektedir.

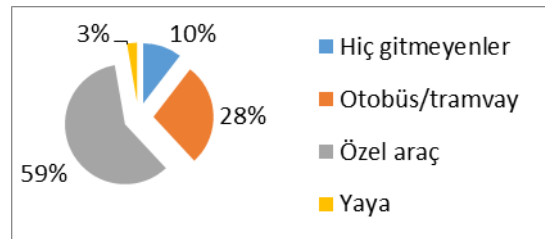
Şekil 18. Anadolu Harikalar Diyarı'na ziyaret sıklığı

Parkı ziyaret edenlerin genellikle (Şekil 19) 5-10 km mesafede ikamet ettiği görülmektedir. En az ziyaretçinin 1 km' den az mesafede olma sebebi ise yerleşimin yoğun olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

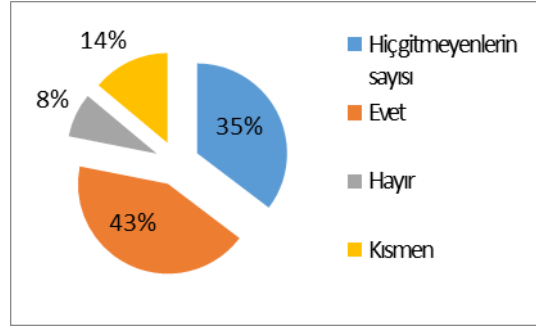
Şekil 19. Evinizden Anadolu Harikalar Diyarına uzaklık durumu

Anadolu Harikalar Diyarına ulaşımın (Şekil 20), genellikle özel araçla sağlandığını bunu takiben ise toplu taşıma araçlarının tercih edildiği görülmektedir.

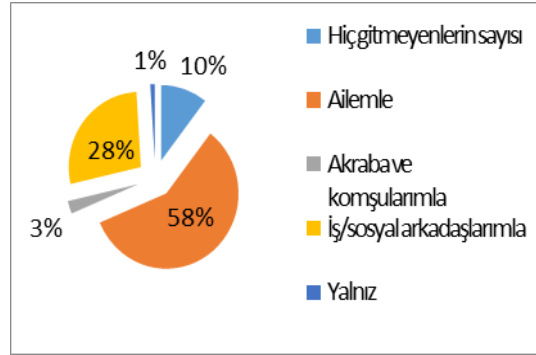
Şekil 20. Anadolu Harikalar Diyarına ulaşım şekli

Parkı özel araçla ziyaret eden anket katılımcılarının (Şekil 21) % 43'ü otopark sayısını yeterli bulurken %35'i yetersiz olduğunu düşünmektedir.

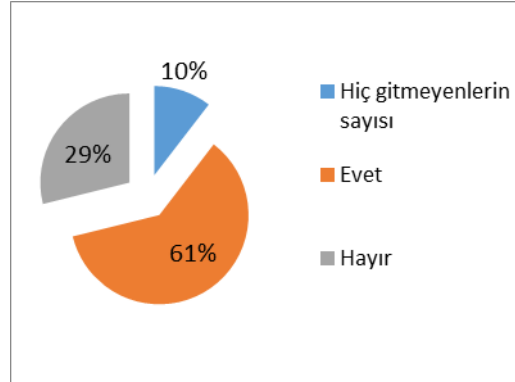
Şekil 21. Anadolu Harikalar Diyarı otopark sayısının yeterliliği hakkındaki görüşler

Anadolu Harikalar Diyarında en çok vakit geçirmekten hoşlandıkları insanlar sorulduğunda (Şekil 22) %58 ile aile tercih edilmiştir. Bunu %28 ile iş ve sosyal arkadaşlarla takip etmektedir.

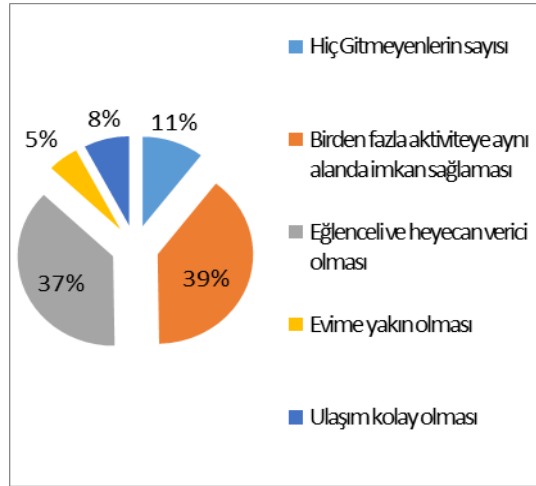
Şekil 22. Anadolu Harikalar Diyarına kimlerle gelmeyi tercih ettikleri

Parkın girişiyle ilgili fikirleri sorulduğunda (Şekil 23) % 61 oranda etkileyici buldukları % 29 oranda ise daha dikkat çekici olmasını istedikleri belirtilmiştir.

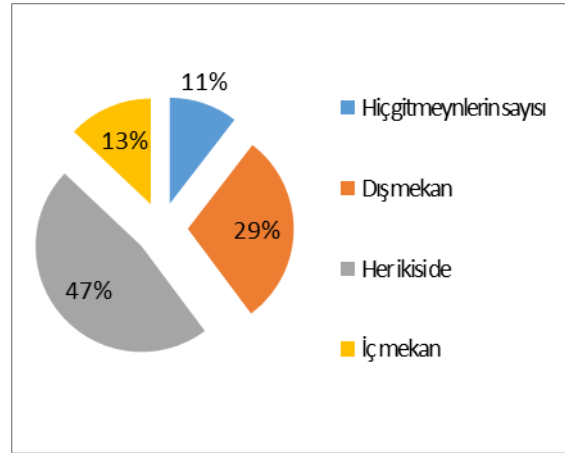
Şekil 23. Anadolu Harikalar Diyarı tema parkının girişinin etkileyicilik durumu

Boş zamanlarında tema parkı tercih etme sebebi olarak (Şekil 24) % 39'luk oranla birden fazla aktiviteye aynı alanda imkân sağlanmasını gösterilmiştir. Evlerine yakın olması ise en az etkileyen faktör olmaktadır.

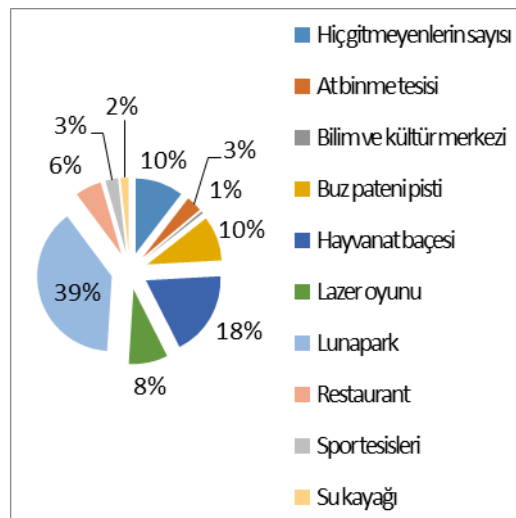
Şekil 24. Boş zamanlarında tema parkı tercih etme nedenleri

Tercih edilen mekân özelliği sorulduğunda (Şekil 25), ankete katılanların %47'si her ikisi, %29'u da dış mekânı tercih ettiğini söylemiştir. %13 'ü ise iç mekânda vakit geçirmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

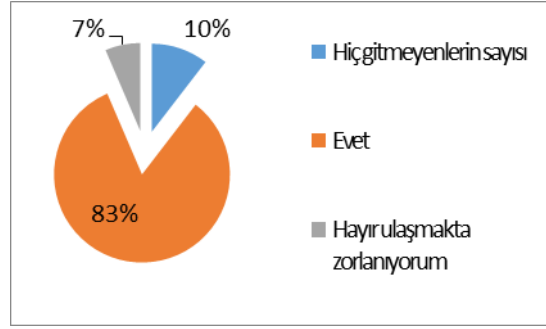
Şekil 25. Anadolu Harikalar Diyarı tema parkında tercih edilen mekân özelliği

Tema parkta bulunan 7 temadan en çok kullanılan %39 oranla lunaparktır (Şekil 26). Bunu takiben %18 oranla hayvanat bahçesi de en çok kullanılan 2. tema alanı olmaktadır. En az ziyaret edilen birim ise Bilim ve Kültür Merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

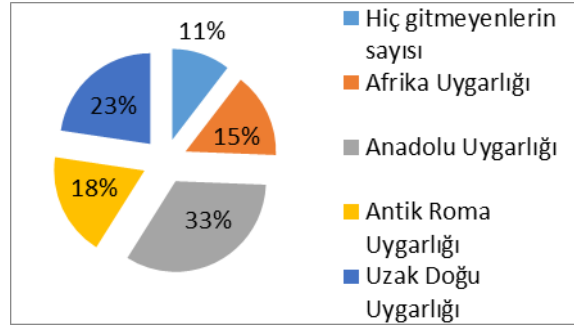
Şekil 26. Anadolu Harikalar Diyarı tema parkında kullanılan birimler

Katılımcılardan sadece %7'si yönlendirme tabelalarının yeterli olmadığını düşünmekte olup % 83'si yeterli olduğunu düşünmektedir (Şekil 27).

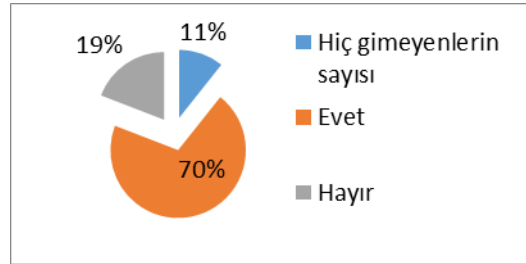
Şekil 27. Tema park içerisinde yönlendirme tabelalarının yeterlilik durumu

Tema parktaki temalardan hangilerinin dikkat çekici olduğu sorulduğunda; %33 ile en dikkat çekici temanın Anadolu Uygarlığı olduğu, en az tercih edilen temanın ise % 15 ile Afrika Uygarlığı olduğu belirtilmiştir. (Şekil 28).

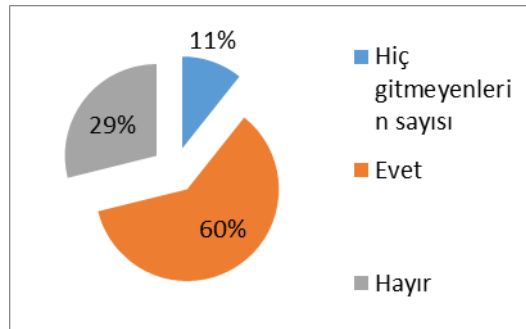
Şekil 28. Anadolu Harikalar Diyarı parkındaki temaların dikkat çekiciliği

Tuvalet sayısı ile ilgili sorulara katılımcıların büyük çoğunluğu evet cevabını vermiş olup sadece %19'u hayır cevabını vererek memnun olmadığını dile getirmiştir (Şekil 29).

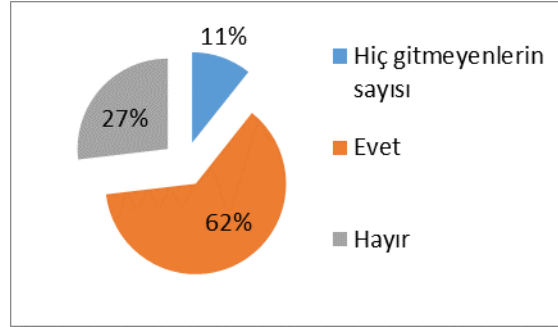
Şekil 29. Anadolu Harikalar Diyarına tuvalet sayısının yeterlilik durumu

Yeme içme mekânlarına bakıldığında %60 ihtiyacı karşıladığı, %19'luk kısmın ise yeme içme mekânlarının ihtiyacı karşılamadığı anlaşılmaktadır (Şekil 30).

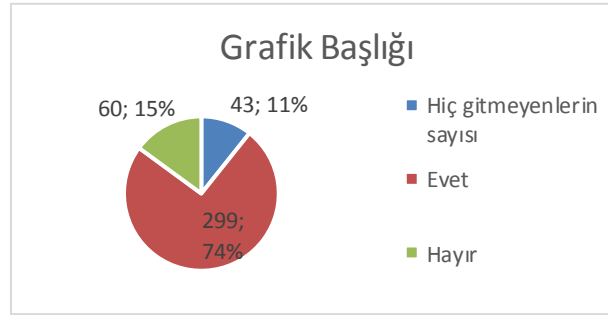
Şekil 30. Anadolu Harikalar Diyarında yeme-içme mekânlarının yeterliliği

Anadolu Harikalar Diyarı tema parkının güvenli olup olmadığı sorulduğunda, %62 oranındaki büyük çoğunlukla güvenli bulunduğunu dile getirmiş, katılımcıların % 27'si ise güvenli bulmadığını söylemiştir (Şekil 31).

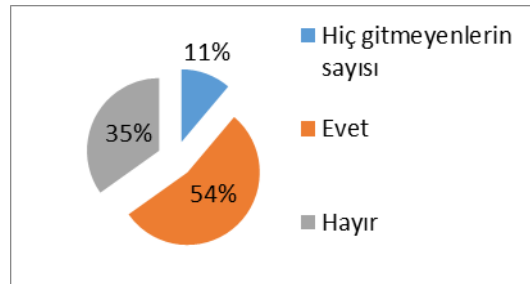
Şekil 31. Anadolu Harikalar Diyarı tema parkının güvenli olma durumu

Tema parktaki sağlık birimiyle ilgili soruyu ankete katılanların % 74'ü evet cevabını vermiştir. Hayır, cevabı verenlerin oranı % 15'tir. Bunun yanında anket katılımcılarının % 11'sinin sağlık birimine başvurmadığını belirlenmiştir (Şekil 31).

Şekil 32. Anadolu Harikalar Diyarı tema parktaki sağlık biriminin yeterliliği

Parkı ziyaret edenlerin % 54'ü yeşil alan ve dinlenme alanlarını yeterli bulurken ziyaretçilerin % 35'i yeterli olmadığını düşünmektedir (Şekil 33).

Şekil 33. Anadolu Harikalar Diyarı tema parktaki yeşil alan ve dinlenme elemanlarının yeterlilik durumu

Katılımcılar "Parkta olmasını istediğiniz başka bir aktivite var mıdır?" sorusuna büyük bir oranla akvaryum olmasını istediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Go-kart, piknik alanı, yüzme havuzu gibi farklı etkinliklerinde olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Parkla ilgili olumsuz özellikler sorulduğunda ise genellikle parka girişin ücretli olması ve ücretlerin yüksek olması dile getirilmiştir. Diğer olumsuz özellikler ise parktaki dinlenme alanlarının yetersiz olduğunun düşünülmesi, hayvanat bahçesindeki temizlik eksikliği sebebiyle koku olması, eğlence parkı kısmındaki oyuncakların çeşidinin az olması, buz pateni pistinin küçük ve tatil günlerinde yoğun olması, engelli bireyler için aktivite alanı olmamasıdır.

4. Sonuç ve Öneriler

Kayseri kent merkezinde bulunan Anadolu Harikalar Diyarı Tema Parkında yapılan inceleme ve gözlemler sonucunda ortaya konabilecek sonuç ve öneriler şunlardır:

Tema parkları sürekliliğini koruyabilmesi için giderek gelişen teknolojiyle birlikte gelen yeniliklere ve hayal gücünün sınırlarını zorlayan aktivitelere açık olmalıdır. Aynı zamanda bu aktiviteler oluşturulurken ziyaretçi istek, talep ve memnuniyetleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda araştırma alanında kullanıcı memnuniyetini öğrenebilmek için anket çalışması yapılmıştır.

Yapılan anket çalışması ve gözlemlere göre ziyaretçilerin %39 oranla büyük bir bölümü birden fazla aktiviteye aynı anda imkân sağladığı için Anadolu Harikalar Diyarını ziyaret etmekte, parkta yer alan üniteleri beğenmekte ve kullanım açısından yeterli bulmaktadır. Buna karşın parkı ziyaret edenlerin %58'lik kısmının tema park hakkında bilgisi olmadığı görülmektedir.

Ziyaretçilerin parkı ziyaret etme sıklığına bakıldığında ankete katılanların % 32 oran ile büyük çoğunluğu yılda birden fazla geldiklerini söylemiştir. Bu oranı takip eden ziyaret sıklığı ise % 27 oran ile ayda bir kez seçeneğidir. Fakat alanda yapılan gözlemler ve anketlerden çıkan sonuca göre ziyaretçilerin parkı özellikle Mayıs-Eylül ayları arasında yoğun olarak ziyaret ettikleri ve bu aylar dışında eğlence parkı ünitesinin açık olmadığı anlaşılmıştır. Bu yüzden eğlence parkının yılın diğer aylarında faaliyet gösterebilmesi için kapalı aktivitelere de yer verilmesi ziyaret oranını artırması açısından uygun olacaktır.

Tema parklar tasarlanırken her yaş grubuna, her kültürden insana ve ekonomi bakımından her bütçeye uygun olması ziyaretçi yelpazesini geniş tutmada önemli olmaktadır Bu doğrultuda çalışma alanının olumsuz özellikleri sorulduğunda ziyaretçilerden en çok alınan cevap bütün birimlerin ücretli olmasından hoşnut olmadıkları yönünde olmuştur. Ziyaretçilerin geliri sorulduğunda en fazla ziyaret eden grubun %31 oran ile 2001-3000 TL arası gelire sahip olduğu gözlenmektedir. Bu sebeple parkı ziyaret etmenin ücretsiz olması ve sadece parktaki birimleri kullanırken ücret ödenmesinin daha uygun olacağı ön görülmüştür.

Anadolu Harikalar Diyarı şehir merkezine 10 km mesafede bulunmakta ve anket sonuçlarına bakıldığında en fazla ziyaret %59 oran ile 5-10 km arası mesafelerde yaşayanlar tarafından yapılmaktadır. Parkı ziyaret edenler genellikle özel araçlarıyla gelmeyi tercih etmektedir. Fakat toplu taşıma aracını kullananların sayısı da %28'lik dilimi oluşturmaktadır. Yapılan gözlemlerde Kent içi ulaşımında toplu taşıma aracı olarak otobüs ve tramvay kullanıldığı ve bu araçlarında parka bağlı ana yol üzerinden geçtiği tespit edilmiştir. Söz konusu bu durumda ziyaretçilere büyük kolaylık sağlamaktadır.

Tema parklara ilişkin yönetmelikte, mevcut alanın % 5'inin otopark alanı olarak ayrılması gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda 750.000 m2 alana sahip parkta 70.000 m2 otopark alanı bulunmaktadır. Ayrıca yapılan anket çalışmasından elde edilen bulgularda mevcut otopark sayısının yeterli olduğunun ifade edildiği görülmektedir.

Eğlence parkı ünitesinin özellikle %29 orta yaşlılara ve %27 genç nüfusa hitap ettiği anketten elde edilen sonuçlardan anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra alanda yapılan gözlemlere göre hayvanat bahçesi ise özellikle çocukların ve orta yaş üstü grubun ilgisini görmektedir. Bu doğrultuda bütün yaş grupları parkı ziyaret ettiğinde keyifli zaman geçirebildiği görülmektedir.

Park alanında yaz aylarında yüksek ilgi gören alanlarda ziyaretçiler oturma birimi yetersizliğinden ve gölge alanların azlığından şikâyet etmektedirler. Bu sebeple bank, pergola gibi donatılar ilave edilerek uzun boylu yüksekten dallanan gölge yapan ağaçlarla donatılar desteklenmelidir.

Parkı ziyareti sırasında genellikle buz pistini kullanan insanlar buz pateni pistinin küçük olmasından ve yoğunluk olduğu zamanlarda pistin iyi temizlenemediği için fonksiyonelliğini yitirdiğinden yakınmaktalar. Tüm bunlar dikkate alındığında buz pateni pisti yoğun kullanıldığı için Kayseri kentinde

başka bir buz pisti alanı olmadığı göz önünde bulundurularak daha geniş bir alan tasarlanması gerektiği sonucu çıkmıştır.

Tema park genelinde bulunun yönlendirme ve yer levhalarının yeterli olup olmadığı sorulduğunda ziyaretçilerin %83'lük kısmı yeterli olduğunu düşünmektedir. Alanda yapılan gözlemler sonucu her birimin kolaylıkla bulunduğu gözlenmiştir.

Su kayağı ünitesi anketten elde edilen sonuçlardan anlaşıldığı üzere ziyaretçilere farklı bir deneyim sunması bakımından özellikle genç gruplar tarafından fazla tercih edilmektedir. Bu ünite Türkiye'de çok fazla örneği olmadığı için şehir dışından ziyaretçileri de sıkça ağırlamaktadır. Ünite kullanılmadan önce gerekli önlemler alınıp eğitim verilmesi açısından da çıkabilecek sorunlara karşı önlem alındığı gözlenmiştir.

Sosyal tesislerin bulunduğu ünite 08.00-23.00 saatleri arasında çalışmasını sürdürmekte olup geniş bir zaman aralığında kullanım olanağı sağladığı için çok fazla tercih edildiği gözlemlenmiştir. Spor sahalarının birden fazla branşa hizmet veriyor olması da büyük avantaj sağlamaktadır.

Park alanında dolaşırken çeşme olmadığı gözlenmiştir. Kayseri kentinin içme suyu ihtiyacının Erciyes Havzası'ndan tamamen doğal ortamdan karşılandığı Kaski (2016)'nin bildirmesi sebebiyle düşük gelirli insanlarda düşünülerek yoğun olarak ziyaret edilen alanlara çeşme konulması uygun olacaktır.

Tüm bunların yanı sıra tema parkta engelli bireylere hitap eden tek birim hayvanat bahçesi olduğu gözlenmiştir ve anket sonuçlarından anlaşıldığı üzere engelli bireyler bu durumdan rahatsız olmakta ve kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Ayrıca parkta yapılan gözlemler sonucu engelli bireylerin ziyaretini kolaylaştırıcı önlemlerin yeterli olmadığı görülmüştür. Bu sorunları gidermek için özellikle eğlence parkında engellilere yönelik birimler tasarlanmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Parkı ziyaretlerinde sıkıntı yaşamamaları ve engelsiz hissetmeleri açısından ise görme engelliler için yürüme bantları oluşturulması ve sesli uyarılar bulunması, yürüme engelliler için rampalar yapılması faydalı olacaktır.

Parkta yapılan gözlemler sonucunda ziyaret sırasında oluşabilecek sıkıntılar için revir bulunduğu tespit edilmiştir. Parkta bulunan revirde 1 doktor ve 1 sağlık personelinin hizmet verdiği gözlenmiştir.

Alan üzerinde yapılan çalışmalarda temaların sadece eğlence parkı bölümünde kullanıldığı gözlenmiştir. Park alanının bütününde farklı temalara yer verilmesi parkın cazibesini ve ziyaretçi potansiyelini artıracakları düşünülmektedir.

Kentte yaşayan insanlar hayatın yoğun temposundan arta kalan zamanlarda farklı aktivitelere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçları karşılamada tema parkların aktif görev aldığı gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak tema parklar her ne kadar eğlence sektörüne hizmet ediyor olsalar da kentsel açık yeşil alan sisteminin bir parçasıdır ve planlanması ve tasarımının her aşamasında peyzaj mimarları ve ilgili diğer meslek disiplinleri etkileşim halinde olmalıdır. Ülkemizde gelişmekte olan tema parklar, dünyada ki örnekleri de göz önünde bulundurularak hayata geçirildiğinde, hem nitelik hem de nicelik olarak daha iyi parklar tesis edilecektir. Tema parkların tesisinden önce kullanıcı kitlesinin ve hedef kitlenin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır. Giderek yaşanması zor bir hal alan kentlerde tema parklar, planlanması ve tasarım aşamasında doğaya yakın ve iç içe tasarlanırsa kent insanının hem doğaya olan özlemini giderecek hem de rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayacaktır.

Kaynaklar

- Aksoy, A., 2016. Erişim tarihi: 13.05.2016, Mazakaland Planı <http://www.alperaksoy.com.tr/mobile/proje/mazakaland-eglenme-dunyasi-155.html>.
- Dalkılıç, E., 2007. Eğlence Parklarının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Kriterleri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Deniz, G., 2002. Temalı Park ve Bahçelerin Planlama-Tasarım İlkeleri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Ankara

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, (2015). İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Arşivi.

KASKİ (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi), 2016. Erişim Tarihi: 12.04.2016, Kayseri İçme Suyu Analizi <http://www.kaski.gov.tr/>

URL-1. Dünyabüyük. Erişim Tarihi: 15.12.2015 Avrupa'nın En İyi Tema Parklar, <http://www.dunyabuyuk.com/avrupain-en-iyi-10-tema-parki/>

URL-2. Gezi-yorum. Erişim Tarihi: 10.05.2015 Kayseri Anadolu Harikalar Diyarı <http://www.gezi-yorum.net/kayseri/>

URL-3. Anmgroup. Erişim Tarihi: 15.03.2016 Mazakaland Vaziyet Planı, http://anmgroup.net/project_mazakaland.html.

URL-4. Anadolu Harikalar Diyarı. Erişim Tarihi: 25.08.2015, Anadolu Harikalar Diyarı Hayvanat Bahçesi, <http://www.anadoluharikalar diyari.net/>

URL-5. Anadolu Harikalar Diyarı. Erişim Tarihi: 25.08.2015, Anadolu Harikalar Diyarı <http://www.anadoluharikalar diyari.net/>

Peyzaj Mimarlığı Ve Hafıza Mekânları: İstanbul, Tarihi Yarımada Örneği

Sıla GÜNAÇAN^{1*}, Elmas ERDOĞAN²

¹ Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, 06110, Ankara, Türkiye.

² Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 06110, Ankara, Türkiye.

* e-mail: slagunacan@gmail.com

Öz

Bu çalışma, toplumlar tarafından tarihi süreç içinde oluşturulan hafıza ve anıların korunup saklandığı alanlar olan hafıza mekânlarının, ulusal simge, kültürel kimlik ve mekânsal sürdürülebilirliklerini peyzaj mimarlığı kapsamında irdeleyerek en büyük güncel sorunlardan olan kentlerdeki kimliksizleşme ile yerel kültürü yansıtan bu alanların olumsuz etkileşim ve dönüşümü konusunda farkındalık yaratmak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Hafıza mekânları; doğrudan duyu organları ile algılanabilen fiziksel alanların yanı sıra fiziksel boyut ile yankı bulan ve duyumsal, zihinsel etkileri olan alanlar bağlamında da değerlendirilmiştir. İstanbul, Tarihi Yarımada, UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan taşınmaz kültür varlıkları kapsamında tartışılmıştır. Bu çalışma ile ulusal kimlik ve hafıza mekânlarının hızla tüketildiği bir süreçte ülkesel ve ulusal kimlik oluşumu açısından birincil derecede öneme sahip hafıza mekânlarının önemi vurgulanarak korunması ve sürdürülebilirliği kapsamında farkındalık yaratılması ve bilinç oluşturulması hedeflenmiş, bu anlamda peyzaj mimarlığı meslek disiplini katkıları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hafıza mekânları, peyzaj mimarlığı, kültürel peyzaj, hafıza, mekân, tarih, fiziksel çevre, zihinsel alanlar, kent kimliği, sürdürülebilirlik

Landscape Architecture and Places of Memory: İstanbul Historical Peninsula Case

Abstract

This study aims to emphasize the importance of places of memory which are preserved and kept by the societies throughout history in the frame of national icons, cultural identity and spatial sustainability in case of landscape architecture to create consciousness about these areas which reflect the local culture with unplanned developments in the physical environment to create awareness that it is adversely affected. Places of memory was studied in terms of physical (can be directly sensed by sensory organs) and mental dimensions (multifunctional, perceivable by everyone), for the UNESCO World Cultural Heritage List in İstanbul Historical Peninsula case. As a result of this study, it is aimed to create awareness within the scope of preservation and sustainability by emphasizing the importance of places of memory having priority in terms of formation of national and urban identity in a process where national identity and places of memory are rapidly consumed, in this context, contributions to the profession discipline of landscape architecture are discussed.

Keywords: Places of memory, landscape architecture, cultural landscape, memory, place, history, physical environment, mental places, urban identity, sustainability

Atıf: Günaçan, S., Erdoğan, E. (2018). Peyzaj Mimarlığı ve Hafıza Mekânları: İstanbul, Tarihi Yarımada Örneği. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (1), 34-53. DOI: [10.30785/mbud.397380](https://doi.org/10.30785/mbud.397380)

1. Giriş

Toplumlar, varlıklarını sürdürürken buldukları peyzajın içinde barındırdığı özelliklere uygun çevre ve mekânlar oluşturmaktadırlar. Toplumlar mekânları, gerek deneyimleyerek gerekse içgüdüsel olarak çevre ve peyzaj özelliklerine göre biçimlendirmişler; kentsel çevreleri ve mekânları kültür ve geleneklerin bir yansıması olarak kullanımlar doğrultusunda dönüştürmüşlerdir. Böylece mekânlar yaşamsal gereklerin ve toplumsal kültürel birikimin göstergesi olarak ulusal kimliğin de simgeleri olmuştur. Bu bağlamda mekânlar, toplumlar ile kültürel peyzajlar arasında bir uzam olarak var olmaktadır.

Tarihi süreç içinde toplumlar yaşam çevreleri ve mekânları oluştururken gerek yerleşimsel ve dokusal gerekse sosyal ve yönetsel odaklar oluşturarak mekânlara özgün kimlik kazandırmışlardır. Farklı toplumlarda kültürel niteliklere ve dönem özelliklerine bağlı olarak belli temel ilkeler tekrarlanmış, süreç içinde tekrarlayan bu uygulamalar peyzaj mimarlığı çalışmalarında kullanılmak üzere planlama-tasarım ilkelerine dönüşmüştür (Erdoğan ve Kuter, 2010).

Geçmişten bugüne çevre oluşumu irdelendiğinde, mekân oluşumunda birçok farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar, Ünal'a (2014) göre; bireyin ihtiyaçları doğrultusunda kullanım değiştirdiği **yaşamsal mekân**, dört boyut ile sınırlandırılmış örgütlü bir sistem olarak **mimari mekân**, mekânsal kurgu ve kompozisyonları içeren soyut **geometrik mekân**, biliş, duygu ve değerlendirmeleri içeren **simgesel mekân**, anılar, beklentiler gibi zihinsel süreçler ve kişisel yorumları içeren **varoluşsal mekân**lardır. Bozdayı (2004)'ya göre ise küreselleşme ve nüfus artışı nedeni ile mekânlara uygun oldukları kullanımların dışında işlevler yüklenmekte ve bu nedenle içinde yer aldıkları peyzajlardan ve kullanıcılardan bütünü ile farklı bir durumu temsil edebilmektedirler. Kentsel dönüşüm, iyileştirme veya değişim kavramları kapsamında mekânlar, kentlere olan aidiyetlerini yitirme tehlikesi altında bulunmaktadır. Bu durum da kentsel kimlik kaybına yol açmakta; geleneksel ve kentsel dokular ile biçim bulan ulusal hafızayı doğrudan tehdit etmektedirler.

Ulusal hafızayı temsil eden hafıza mekânları; toplumların kültürel kimliğini yansıtan en önemli bileşenler olarak, ait oldukları yere özgü kültürel peyzajın oluşumunda da belirleyici olmaktadır. Kültürel peyzaj, insan etkinliğinin çevrede bıraktığı iz ve toplumun yaşam biçimi ile sosyal ve kültürel etkinliklerinin doğrudan yansımasıdır.

Hafıza mekânları genel olarak irdelendiğinde özellikle fiziksel ancak, duymusal ve zihinsel özelliği de olan alanlarda etkili olmakta; bu olgu da mekân hafızalarının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Fiziksel alanlar, kişiselleşebilen / kişiselleştirilebilen öğeleri bünyesinde barındıran imgeler ile görülebilen, kokusu, dokusu, tadı ile hissedilen, sesi ile duyulan alanlardır. Ancak zaman süzgecinden geçirilen duygu ve deneyimler ile kavranabilen alanlardır. Bu alanlar, bellekte depo edilen bilginin somutlaştırılmış biçimi ile ortaya çıkmaktadır. Müze, saray/köşk, dini yapı, arasta/bedesten (çarşı), mezarlık, kütüphane gibi mekânlar bu kapsamdaki hafıza ile ilgili fiziksel alanlardan bazılarıdır.

Duyumsal alanlar, algılamayı etkileyen değişkenler sürecinde oluşmaktadır. Bu alanlarda algılanan önceden bilinene dayanmakta ve beyinde taşınan zihinsel bir harita olarak anlamlandırılmaktadır (Gezer, 2012). Meydanlar, sokaklar, parklar ve geleneksel konutlar fiziksel boyutunun yanında, zihinsel boyutu da olan alanların yaratılmasında ve geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadırlar.

Toplumlar, sahip oldukları sosyal ve kültürel kimliklerini oluşturdukları mekânlar ile somutlaştırılmaktadırlar. Bu kapsamda değerlendirilen hafıza mekânları da kültürel hafızanın peyzajda somutlaşmasının göstergesi olmaktadır. Peyzajlar toplumların yaşam alanlarını temsil ederken; mekânlar da toplumların kimliğini yansıtan önemli oluşumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda peyzaj mimarlığı meslek disiplini, ortaya koyduğu sürdürülebilir çözümler ile hafıza mekânlarının, kentsel sürekliliği engelleyici dönüşümlere karşı direnç göstermesini olanaklı kılabilir.

2. Materyal ve Yöntem

Tarihi Yarımada kültürel peyzaj bileşenleri ve taşınmaz kültür varlıklarının hafıza mekânları olarak irdelenmesini amaçlayan çalışmanın ana materyalini, İstanbul, Tarihi Yarımada ve alan içinde konumlanmış taşınmaz kültür varlıkları ve yakın çevreleri, meydanlar sahip oldukları hafıza mekânları oluşturmaktadır. Yanı sıra İstanbul, Tarihi Yarımada ile ilgili her türlü yazılı ve görsel malzeme, harita, yerleşim planı, vb. de araştırma materyali olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada konu ile ilgili her türlü literatür verisi incelenerek değerlendirilmiştir. İkinci etapta, arazi etüt çalışmaları ile hafıza mekânı olarak nitelendirilen alanların kimlik ve mekân hafızasına etkileri irdelenmiştir. Son aşamada ise elde edilen bulgular sentezlenerek, İstanbul, Tarihi Yarımada kent kimliği ve imgesini oluşturan hafıza mekânları peyzaj mimarlığı planlama ve tasarım çalışmaları kapsamında değerlendirilerek ulusal kimlik ve bellek açısından sürdürülebilirliğinin önemi vurgulanmıştır.

3. Hafıza Mekânları ve İlgili Kavramlar

Hafıza, en genel tanımı ile bir insanın yaşadığı ya da çeşitli yollar ile öğrendiği bilgileri akılda tutabilme yetisi; zihinsel bir yetenek ve olgudur (Anonim, 2013b).

Hafıza bugünü de içeren bir süreçtir. Her ne kadar hafıza ile geçmişe gönderme yapılıyor olsa da söz konusu geçmiş belirli biçimlerde ve seçilerek hatırlanmaktadır. Hafıza paylaşılan kimliğin hayalde canlandırılma sürecindeki en önemli unsurlarından birini kapsamakta; geçmişe ilişkin ortak bir hafızanın yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır. Hafıza kendi peyzajını üreterek gerçeklik kazandıracak simgelere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısı ile hafıza peyzaj gibi dinamik bir yapıya sahip olup önceden belirlenememekte; fiziksel veya zihinsel bir alanı nitelerken toplumsal tarihi de anlatmaktadır. Aynı zamanda hafıza, biçimsel olarak anımsatıcı veya yerel niteliği dışında bir ulusun ya da kentin kültürel peyzajına yerleşmekte ve alana/mekâna gerek kültürel ve sosyal gerekse tarihsel bir nitelik kazandırmaktadır (Mills, 2014).

Başaran (2010) hafızayı temelde 5 kategoride değerlendirmiştir. Bunlar kolektif, sosyal, popüler, kültürel ve toplumsal hafızalardır.

Kolektif Hafıza: Birden fazla insanın, bir toplumun ya da topluluğun birbirleri ile deneyimlediği herhangi bir olayın belleklerde bıraktığı farklı izler sonucunda oluşan hafızadır.

Sosyal Hafıza: Sosyal etkileşimde rol oynayan bilgiyi işleme, kodlama, depolama ve hatırlama gibi bilişsel süreçleri kapsayan hafızadır.

Popüler Hafıza: Halkbilimi, sinema gibi kategorileri içeren ve geçmiş siyasi bir olgu olarak gören ve yorumlayan hafıza olup güncel trendlere göre değişkenlik gösteren hafızadır.

Kültürel Hafıza: Geçmişe ilişkin paylaşılan anıların belli oranlarda dolaylı veri içeren, metinselleşme ve iletişim eylemi olduğunu açığa çıkaran hafıza türüdür. Örneğin; toplum için önemli bir savaşın farklı kaynaklardan bir yazı dizisi oluşturularak anlatımı metinselleştirilmiş ve dolayımlanmış bir hafıza inşa ederken, bu savaşa katılmış ünlü bir komutanın anıları ise bir iletişim edimi olarak nitelenebilmektedir.

Toplumsal Hafıza: Günlük yaşamı etkileyen ve geçmiş algılama biçiminde değişiklikler oluşturan kuşatıcı bir kavramı niteleyen hafızadır.

İç içe geçmiş hafızanın ayrıştırıcısı olan **tarih** ise doğrulanmış bir olgular kümesi olarak tanımlanmaktadır. Belgeler, yazıtlar, yazılı kaynaklar gibi tanımlı dokümanlar içinde olguların hazır bulunduğu veriler bütünüdür (Carr, 2002).

Ancak **hafıza** ile **tarih** eş anlamlı kavramlar olmayıp, bu iki kavramı birbirinden ayıran pek çok fark bulunmaktadır. Nora (2006)'ya göre;

- Hafıza, gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisini oluşturmaktadır; uzun belirsizliklere, ani canlanmalara elverişli olmasının yanında sürekli bir gelişim halindedir. Tarih ise, her kültüre ve döneme ait öznel deneyimler ile biçimlendiği için yeni oluşumları da kapsamaktadır.

- Hafıza güncel bir olayı ya da sürekli şimdiki zamanda yaşanan bir bağı temsil etmektedir. Tarih ise geçmişini nitelemektedir.
- Hafıza; duylara dayalı olduğundan sadece onu güçlendiren detaylar ile uyuşmaktadır. İç içe geçmiş özel ve simgesel anılardan beslenmekte; her türlü aktarıma, engele, sınırlamaya, yansıtmaya açık bulunmaktadır.
- Tarih ise, zihinsel ve ayrıştırıcı bir olgu olarak analiz, söylem ve eleştiri gerektirmektedir.
- Hafıza kaynağını kaynaştırdığı bir gruptan almaktadır. Yani ne kadar birey varsa o kadar hafıza bulunmaktadır. Ancak, doğası bakımından değişik, sınırsız, kolektif ve çoğul durumlar da olabilmektedir. Oysa tarih herkesin ortak paydası olup, bireysel bir olgu ya da algı biçimi oluşturmamaktadır.
- Hafıza somuta, uzama, niteliğe, imgeye ve nesneye bağlı iken; tarih zamansal sürekliliklere, gelişmelere ve nesnelere ilişkisine bağlı olmaktadır.

Hafıza ile tarih arasındaki bu ayrımların yanı sıra birbirlerini destekleyici ve benzer nitelikler de bulunmaktadır. Bu anlamda,

- Mekânların hafızalara adanması tarihin hafızaya aktarılmasından kaynaklanmaktadır.
- İz, mesafe, araçlar söz konusu olduğu durumlarda hafıza söz konusu olmamakta; artık bu noktada tarih boyutuna geçilmektedir.

Bu kapsamda, tarihin bütünü ile ayırıcı özelliğini yaşayan toplumların, mekânsal hafızanın yansıdığı mekânları geleneksel toplumlardan daha fazla bilmesi mümkün olamamaktadır.

Hafızanın adandığı yer olarak mekân ise, kullanıcıları tarafından algılanan ve değerlendirilen bir düzlem olması yanında sadece geometrik bir algı değil; aynı zamanda toplumsal, ekonomik, psikolojik ve siyasal boyutları da içeren çok boyutlu bir algı ve oluşumdur. Aslında içinde boşluk barındıran bu biçimlenme birey ve toplumların gerek fiziksel eylemleri ve gerekse zihinsel biçimlendirmeleri ile anlam kazanmaktadır.

Mekânlar somut ve maddi olgulardan farklı ve bağımsız olarak deneyimler ötesinde sezgi ve algının, yer ve mekân ile bir arada oluşturduğu duyuşsal değerlerdir. Mekânlar farklı soyut duyuşsal bağlantılardan oluşan ancak somut ve mantıksal oluşumlardır.

Günlük yaşamı, ruhsal deneyimleri ve kültürel dili belirleyen zamansal kategorilerden çok mekânsal kategoriler olmaktadır. Tüm toplum ilişkileri zaman-mekân akışında oluşmakta; toplumsal değişimler mekânsal süreçler ile meydana gelmektedir. Mekânsal süreçler de ardışıklık ve eşzamanlılık yani olguların birlikte yarattıkları kimlik ile ifade edilmektedir. Mekân bir anlamda hafıza ile eşzamanlı olarak biçimlenmektedir. Yani mekânlar ve hafızalar aynı süreç içinde oluşmaktadır. Mekân ve hafızadaki zamansal birliktelik; tüm olguların, ilişkilerin oturtulduğu tek bir çizgi yerine; birbirinden farklı, çoğu birbiri ile kesişen, farklı nitelik ve biçimlerdeki çizgilerin uyumlu bütünlüğü anlamına gelmektedir.

İnsan eylemleri ile oluşturulan mekân, eylemin gerçekleşmesine olanak sağlayan bağlamı da oluşturmaktadır. İnsanlar çevreleri ile etkileşimde bulunurlarken, hem soyut hem de somut biçimde kültürü ve kültürel değerleri üretmektedirler. Dolayısı ile mekân, insanın dışında ya da ona rağmen var olan bir oluş değil; tam aksine insan ve toplum ile anlam kazanan toplumsal yapının en önemli boyutunu ifade etmektedir. Mekânların kurgularında ve işleyişlerinde görülen değişimler, mekân algısının bu nedenle de mekâna yüklenen anlamların da değişmesine neden olabilmektedir.

Mekân ile hafıza arasında iç içe geçmiş bir ilişki bulunmaktadır. Toplumların kolektif belleğinin ortaya çıkarılması ve korunmasında bunun sonucu olarak da kentsel hafızanın oluşturulmasında mekân bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kentsel hafıza, kent olgusunun çekirdeği ve onu çok parçalı algılar ile ayakta tutan soyut bir bütünlük olarak tanımlanmaktadır.

Tarihsel tanıklıkları olan alanlar ve mekânlar aktarımlarının gücüne ve akışkanlıklarına bağlı olarak, kolektif kentsel hafızanın yoğunlaştığı yerleri, alanları ve mekânları oluşturmaktadırlar (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2015). Bu alanlar aynı zamanda kültürel kimliğin de belirgin olduğu odaklardır.

Kültürel kimlik, hafıza ile doğrudan bağlantılı olmakla birlikte değişmez değildir; tam tersine tarih, kültür ve siyasi olgular çerçevesinde süregelen bir değişim ve dönüşüm içindedir (Hall, 1989).

3.1. Hafıza Mekânları ve Boyutları

Hafıza mekânları, ulusları sembolleştirmenin veya imgesel olarak canlandırmanın gerçekleştiği alanlardır. Gerek ulusal bellek gerekse ulusal kimlik açısından üstün değere sahip yerleşim bileşenleridir.

İnsanlar bilgilerini ve anılarını kelimelere aktarmakta; sonrasında gelen anısal değer ve hatırlama görevi yazınsal hale dönüştürülmektedir (Haliloğlu, 2004). Bu aşamadan sonra kültürel hafızayı oluşturan; gelenek, görenek, dil, yaşam tarzı hafızaların daha geniş, insan ölçeğinin ötesinde, mekânlara taşınmasını sağlamaktadır.

Hafıza mekânları, varlıkları ve onların gerçeklik etkileri bağlamında, hem hafızaların hem de ulusların içerdiği belirsizlikleri ve bunların doğurduğu karmaşık ilişkileri hızlı ve kesin bir çözüme bağlamaktadır. Bu mekânlar, hafızanın mayalandığı yerler olmakla birlikte geleneğin kaynağını da oluşturmaktadırlar. Bu nedenle hafıza mekânları özel toplumsal niteliğe sahip, etnik çeşitlilik ve kimliğin alt bileşenlerini sergileyen ve vurgulayan alanlardır.

Hafıza mekânları anıtlar gibi bilinçli bir anımsatma niteliği taşıyan ve/veya sokaklar gibi güncel kültürel peyzajlardan oluşabilmektedir. Mütevazı ama iddialı; geleneksel ancak aynı zamanda güncel nitelik de taşımaktadırlar. Hafıza mekânları kalıntıları içermektedir. Bir tarih içindeki anma bilincinin sürüp gittiği uç tarzı oluşturmaktadırlar. Bir anlamda mekânlar ile hafıza arasında gidip gelmek olarak da yorumlanabilmektedir (Nora, 2006). Müzeler, arşivler, mezarlık alanlar, anıtlar, dini yapılar, önemli taşınmaz kültür varlıkları, meydanlar, sokaklar, parklar gibi tüm fiziksel ve zihinsel alanlar hafıza mekânlarıdır.

Toplumsal bellek ancak mekâna sabitlenerek korunabilmektedir. Hafıza mekânları simgesel bir mekân üretimini ortaya koyarak, toplumsal hafızanın bu mekânın varlığını ve kimliğini sürdürmesi ile canlı kalmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, kent sadece yapı gereçleri ile değil; duygu, anılar, birikimler, özlem ve heyecan ile de üretilmektedir.

Hafıza mekânları, basit veya karmaşık, doğal, duyarlı deneyimlerin yaşandığı ve aynı zamanda en soyut değerleri de bünyesinde barındıran yerler ve mekânlardır. Bu mekânlar varlıkları ile zamanı durdurabilmekte; belli olay ve yaşanmış değerleri anımsatmakta, kimi olayları ise ebedi kılan hem soyut hem somut değerleri yansıtmaktadırlar. Bu bağlamda hafıza mekânları, fiziksel ve duygusal nitelik taşıyan, toplumu bir araya getiren, yönlendiren önemli ortak alanlar ve odak noktaları olarak; cami, kilise, müze, meydan, sokak, çarşı, park gibi farklı işlevli birçok alanları kapsamakta ve bu alanlar doğrultusunda değerlendirilmektedirler.

Hafıza mekânları boyutsal olarak değerlendirildiğinde Nora (2006)'ya göre dört temel nitelik söz konusu olmaktadır. Bunlar hafıza coğrafyasının haritası olan **etnografik boyut**, bireysel planda açık ve net bir tanıma sahip olmayan **psikolojik boyut**, gerçekliği değiştirmeye yönelik kuvvetler bütünü olan **siyasi boyut**, sahneleme sanatı ve kişisel bağımlılık olarak nitelenebilecek **edebi boyuttur**. Bu boyutlar ile hafıza mekânlarının türleri bütüncül olarak değerlendirildiğinde çok farklı bileşenlerden oluştuğu görülmektedir.

4. Bulgular ve Tartışma

Kültürel kimliğin oluşması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yapıtaşısı olarak görülen ve İstanbul, Tarihi Yarımada içinde kültürel peyzaj bileşenleri olarak hafıza mekânlarının sistematik olarak değerlendirilmesi amacı ile algılanış biçimleri yanında işlevsel özelliklerine göre sınıflandırılarak açıklanmıştır. Bu kapsamda hafıza mekânlarının peyzaj mimarlığı, kültürel peyzaj ve kent kimliği üzerindeki etkileri güncel uygulamalar ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

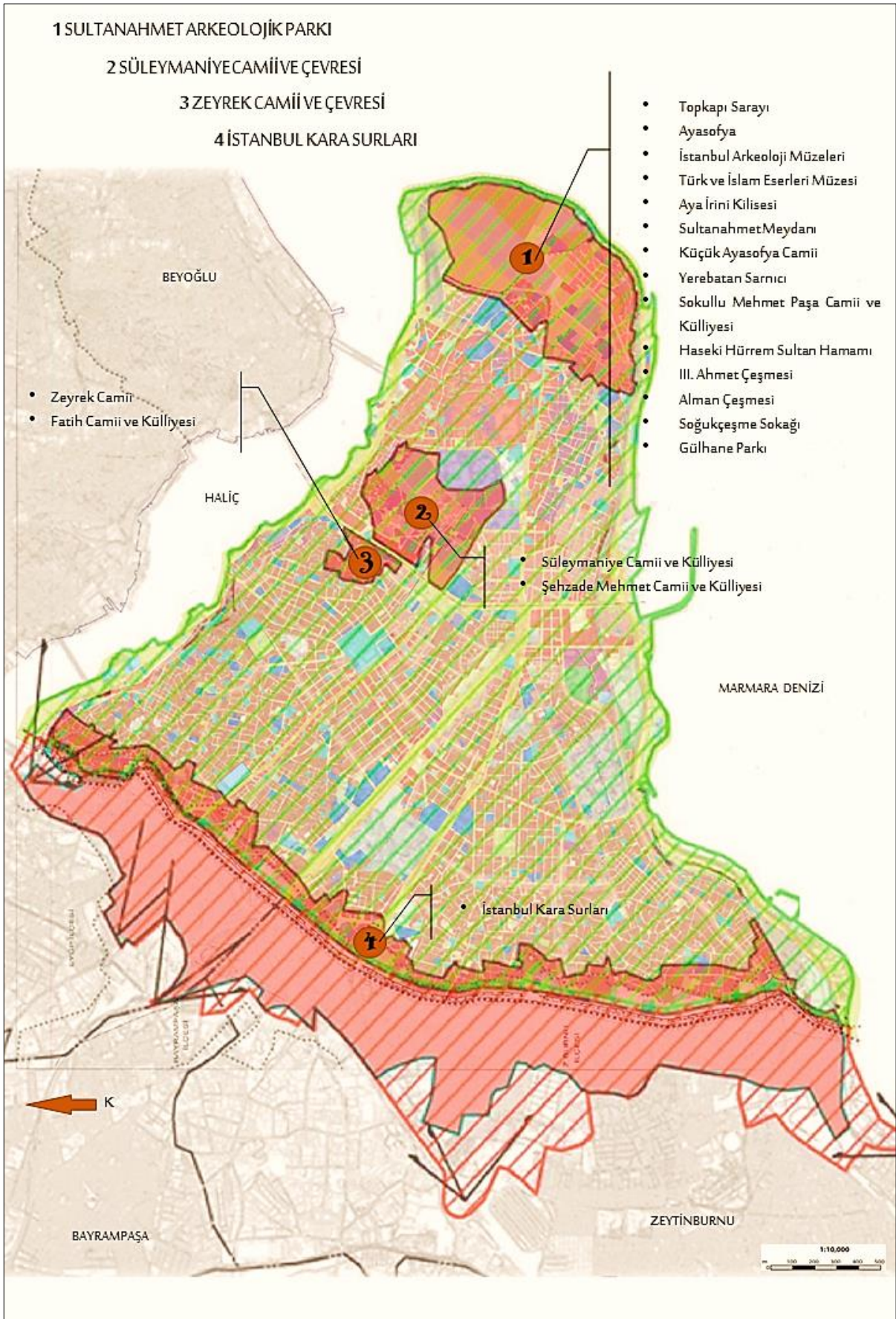
4.1. İstanbul, Tarihi Yarımada Hafıza Mekânlarının Peyzaj Mimarlığı, Kültürel Peyzaj ve Kent Kimliği Açısından Değerlendirilmesi

İstanbul, Balkan Yarımadası ve Anadolu arasındaki geçişi sağlayan stratejik konumu ile bu topraklarda yaşam bulmuş farklı uygarlık ve uluslara ait farklı dini ve kültürel dokuları bugün de bünyesinde barındıran, tarihin hemen her döneminde birçok uygarlığın merkezi olması nedeni ile zengin kültürel mirasa sahip, etnik ve kültürel çeşitlilikten kaynaklanan iç içe geçmiş yaşamın sürekliliğinin temsilcisi, aynı zamanda uyumlu birlikteliğin niteleyicisi olarak kozmopolit bir yerleşim alanıdır.

İstanbul'un kuzeyde Haliç, doğuda İstanbul Boğazı ve güneyde Marmara Denizi ile sınırlanmış bölümü **Tarihi Yarımada** olarak nitelendirilmektedir. Tarihi Yarımada'nın yerleşimsel gelişimi ilk olarak Roma dönemi ile başlamış, Bizans ve Osmanlı dönemlerindeki idari merkez konumundan sonra Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında bugüne ulaşmıştır. Yani sıra Tarihi Yarımada, farklı dönemlerdeki kentsel ve sosyo-kültürel oluşumların birbirlerine bıraktıkları kültürel miras ile çağdaş dönem kültürü doğrultusunda biçimlenmiştir. Dolayısı ile tarihin izleri İstanbul, Tarihi Yarımada'da çok katmanlı olarak izlenebilmektedir. Tarihi Yarımada ve çevresinde yer alan, çok katmanlı, soyut ve somut yapıları barındıran hafıza mekânları, içinde buldukları kentsel, arkeolojik, tarihi ve doğal sit alanları ile önemli bir alanlar ve mekânlar bütünüdür.

'İstanbul Suriçi Bölgesi' olarak da bilinen Tarihi Yarımada, 1985 yılında UNESCO tarafından Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Süleymaniye Camii ve çevresi, Zeyrek Camii ve çevresi ve İstanbul Kara Surları olarak dört bölge olarak sınıflandırılmıştır. Bu dört bölge; Süleymaniye Camii ve Külliyesi, Şehzade Camii ve Külliyesi, Zeyrek Camii, Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi, Fatih Camii ve Külliyesi, Topkapı Sarayı, Ayasofya, Aya İrini Kilisesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Sultanahmet Meydanı, Yerebatan Sarnıcı, Alman Çeşmesi, III. Ahmet Çeşmesi, Haseki Hürrem Sultan Hamamı, Mısır Çarşısı, Kapalıçarşı, Soğukçeşme Sokağı, Gülhane Parkı, geleneksel konutlar ve kara surları gibi farklı işlevlere ve hikâyelere sahip birçok hafıza mekânından oluşmaktadır. Alan, 1995 yılında arkeolojik, kentsel-arkeolojik, tarihi-kentsel olmak üzere sit alanı olarak bütünü ile koruma altına alınmış farklı uygarlıkların katmanlaştığı önemli bir kent parçasıdır (Şekil 4.1).

Mekânın hafızası, gerek küresel gerek yerel ölçekte aynışmaya karşı etkili bir çözümdür. Bu mekânlar hafızanın belirginleşip yerleştiği odaklardır. Süreklilik duygusunun kökü mekânlarda oluşmaktadır ve hafıza ortamları yerini hafıza mekânlarına bırakmakta; mekân duygusu; algılama kapasitesine, farkındalık düzeyine, zamansal özelliklere bağlı olarak biçimlenmektedir. Böylece mekân, nesnel öğelerin öznel öğeler tarafından yönlendirilmesi sonucunda oluşmaktadır.

Şekil 4.1. UNESCO Dünya Kültür Mirası'na dâhil çalışma alanı sınırları ve alanlarda yer alan hafıza mekânları (Anonim, 2011b)

Bu kapsamda sistematik bir değerlendirme gerçekleştirilebilmesi amacı ile UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan İstanbul, Tarihi Yarımada taşınmaz kültür varlıkları hafıza mekânları olarak değerlendirilmiştir.

4.2. Dini Yapılar

Hafıza mekânları kapsamında Süleymaniye Camii ve Külliyesi, Fatih Camii ve Külliyesi, Şehzade Mehmet Camii ve Külliyesi, Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi, Ayasofya Camii, Aya İrini Kilisesi, Zeyrek Camii, Küçük Ayasofya Camii dini yapıları değerlendirilmiştir.

- **Süleymaniye Camii ve Külliyesi**

1550-1557 yılları arasında Mimar Sinan tarafından Kanuni Sultan Süleyman adına yapılmış bir hafıza mekânıdır. Mimar Sinan'ın kalfalık eser olan cami ve külliye bünyesinde yer alan tüm anıtsal yapılar Anadolu ve Osmanlı kültürü ile ilgili önemli hafıza mekânları içermektedir. Özellikle Klasik Osmanlı Dönemi yapı kültürü, mimari özellikleri ve bir padişah ile ilgili olması, sembolik ve dini niteliği, önemli bir mimarın ekolünü yansıması kapsamında eşsiz bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Süleymaniye Camii avlusu ve külliye yapısının genel görünümü (Anonim, 2015a)

- **Fatih Camii ve Külliyesi**

1463 yılında dönemin hükümdarı Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Cami, külliye yapısı içinde farklı işlevleri olan hafıza mekânları ile bir arada bulunmaktadır. Dönemin yapım teknolojisi, inanç ve dini değerleri, sosyo-ekonomik durumu ve sembolik niteliği ile ilgili özellikleri barındıran önemli bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Fatih Camii ve Külliyesi genel ve iç mekân görünümü (Anonim, 2015j)

- **Şehzade Mehmet Camii ve Külliyesi**

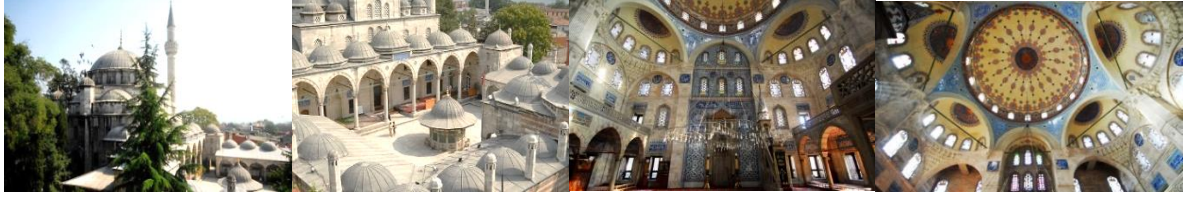
Cami, 1544-1548 yılları arasında inşa edilmiş olup; medrese, imaret, kervansaray gibi farklı hafıza mekânlarının yer aldığı bir külliye içinde yer almaktadır. Dönemin önemli ve en etkileyici yapı öğelerinden olan çini bezemeleri, Klasik Osmanlı Dönemi yapı özellikleri, dini niteliği, sembolik kimliği, mimari tarzı, soyut değerleri, bir Osmanlı şehzadesi ile ilgili olması kapsamında özgün bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Şehzade Mehmet Camii ve Külliyesi genel görünümü ve taç kapısı (Anonim, 2011a)

- **Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi**

1557 tarihli Mimar Sinan yapısıdır. Osmanlı sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa adına yaptırılmıştır. Osmanlı dönemi yapı kültürünü, Mimar Sinan'ın üslup ve sanatını anlatan özgün niteliği ve sembolik değeri ile önem taşıyan bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi genel görünümü ile iç mekânda kubbeye kadar aralıksız işlenmiş çini bezemeleri (Anonim, 2015m)

- **Ayasofya**

532 - 537 yılları arasında inşa edilmiş bir hafıza mekânıdır. Yapı; 916 yıl kilise, 481 yıl cami olarak işlev görmüş; farklı dinlerin bellek ve olaylarının izlerini aynı mekânda barındıran çok katmanlı bir hafıza mekânıdır. Farklı uygarlık din ve dönemlere ait mimari özellikleri, anıtsal, sanatsal ve sembolik değeri Bizans ve Anadolu Hıristiyan kültürünün sembolü olarak içinde gerçekleşen olaylar ve enerjisi ile önemli ve çok katmanlı bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. Ayasofya Camii iç mekân ve genel görünümü (Anonim, t.y.a)

- **Aya İrini Kilisesi**

4. Yüzyıl' da inşa edilen kilise, özgün niteliğini koruyarak bugüne taşınmış bir hafıza mekânıdır. Bizans dönemine ait önemli bir kilise olması, Ayasofya'dan sonra gelen en büyük kilise yapısı olması nedeni ile hafıza mekânıdır. Aya İrini Kilisesi'nin Topkapı Sarayı I. avlusunda yer alması da yapı ve yakın çevresine farklı enerji, soyut ve somut bellek değerleri katmaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Aya İrini Kilisesi genel görünümü ve iç mekânı (Anonim, 2015c)

- **Zeyrek Camii**

Pantokrator Kilisesi olarak da bilinen ve üç farklı bölümden meydana gelen yapı Bizans Dönemi'nde inşa edilmiştir. Dönemsel olarak değişen inanç ve yaşam biçimi ile yapısal anlamda dönüşümler yaşamıştır. Hem cami hem de kilise yapılarına ait özellikleri bir arada bulundurması, efsaneleri ve Barok mimarisinden izler taşıması nedeni ile dönemin önemli ve sembolik çok katmanlı hafıza mekânları arasında yer almaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. Zeyrek Camii genel görünümü ile minber ve kubbe detayı (Anonim, 2015k)

- **Küçük Ayasofya Camii**

527-536 yıllarında inşa edilen yapı, Roma döneminden kalma en eski dini yapılar arasında yer almaktadır. Kilise yapısı olarak inşa edilmiş, ancak dönemin değişen inanç sistemine bağlı olarak camiye dönüştürülmüştür. Farklı dini inançlara hizmet etmiş, dönemsel enerji ve özellikleri bünyesinde barındıran, efsaneleri, mimari özellikleri ve yapım tekniği ile özgün çok katmanlı bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.9).

Şekil 4.9. Cami kubbesi, içinde bulunan kuyu ve tulumba ile Bizans dönemine ait sütun başlıkları (Anonim, 2015e)

4.3. Müzeler

Hafıza mekânları kapsamında müze yapısı olarak, Türk ve İslam Eserleri Müzesi ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri değerlendirilmiştir.

- **Türk ve İslam Eserleri Müzesi**

Müze, 1523-1536 yılları arasında sadrazamlık yapmış olan İbrahim Paşa Sarayı yapısıdır. Yapıda döneme ait taş, ahşap, cam, seramik eserler ile sikkeler, mühürler, yazma eserler yer almakta ve bu nedenle hem yapı olarak hem de sergilenen eserler kapsamında bir hafıza mekânı olarak varlığını sürdürmektedir. Müze, bina ve içinde sergilenen eserler ile döneminin yaşam biçimini, bir saray yapısına ilişkin mekân organizasyonunu ve yapım teknolojisini sergilemesi açısından tarihi yarımada kültürel kimliğinde belirleyici bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10. Müze genel görünümü avlusu ve içinde yer alan eserler (Anonim, t.y.c)

- **İstanbul Arkeoloji Müzeleri**

Yapı, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında inşa edilmiş olup; Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Çinili Köşk Müzesi olarak üç farklı işlevi ve bünyesindeki onlarca eser ile özgün, çoklu bir hafıza mekânıdır. Yanı sıra, yapı müze olarak işlevlendirilmiş en eski hafıza mekânı olarak da döneminin kültürel ve tarihsel dokusunu yansıması bakımından da ayrıca değer taşımaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11. Üç farklı yapıdaki eserleri sergileyen müzelerin genel görünümü ve arkeoloji müzesine ait bir kültür varlığı (Anonim, 2015f)

4.4. Saray, Köşk ve Kasırlar

Hafıza mekânları kapsamında saray, köşk ve kasır yapıları olarak, Topkapı Sarayı, Çinili Köşk ve Sepetçiler Kasrı değerlendirilmiştir.

- **Topkapı Sarayı**

1465-1478 yılları arasında inşa edilen, Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüz yıllık tarihinin dört yüz yılı boyunca, devletin yönetim merkezi olarak kullanılan ve Osmanlı padişahları ve aileleri ile birlikte dört bine yakın insanın da yaşadığı, dönemin toplumsal, kültürel ve yönetsel, mekânsal izlerini doğrudan soyut ve somut değerleri ile yansıtması kapsamında çok katmanlı birincil düzeyde bir hafıza mekânıdır ('Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016) (Şekil 4.12).

Şekil 4.12. Sarayın birinci avlusu, Divan ve Enderun meydanları ile mermerlik bölümü (Anonim, 2016)

- **Çinili Köşk**

İstanbul Arkeoloji Müzesi bünyesinde yer alan 1472 yılında inşa edilmiş bir köşktür. Osmanlı döneminden izler taşıması yanı sıra döneme ait İznik çinisi, seramik örnekleri, yapı kültürü ve inşa tekniği ile hafıza mekânı olarak nitelendirilmektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Çinili Köşk genel görünümü ve iç mekan çini bezemeleri (Akıncı, 2013)

- **Sepetçiler Kasrı**

1643 yılında, Bizans dönemine ait surlar üzerine inşa edilmiş bir hafıza mekânı olan Sepetçiler Kasrı, Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde ve kıyı alanlarında yer alan yapılardan bugüne kadar ulaşabilen tek yapı olma özelliğine sahiptir. Osmanlı dönemi yapısı olan kasır daha çok askeri ve idari görevlerin yürütüldüğü, donanma denetiminin yapıldığı bir alan olarak kullanılmış; işlev gördüğü döneme ait askeri yapıyı ve idari yönetimi anlatması, yanı sıra mimari ve estetik açıdan da dönemin özelliklerini yansıtması bakımından hafıza mekânı olarak işlev görmektedir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14. Sepetçiler Kasrı genel görünümü (Anonim, t.y.d)

4.5. Anıtlar

Anıt yapılar hafıza mekânları kapsamında Çemberlitaş, III. Ahmet Çeşmesi ve Alman Çeşmesi olarak değerlendirilmiştir.

- **Çemberlitaş**

İstanbul'un yedi tepesinden birine dönemin Roma İmparatoru'nu onurlandırmak amacı ile inşa edilmiş olması ve hem dönemi hem de imparatoru ve gücünü simgelemesi, anısal ve sembolik değeri ile Tarihi Yarımada'da odak niteliğinde bir hafıza mekânı olarak işlev görmektedir. Yanı sıra tarihi yarımadanın açık mekân biçimlenmesi ve meydan kurgusu hakkında da bilgi ve belge değeri olan bir hafıza mekânı niteliği taşımaktadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15. Çemberlitaş Sütunu ve kaide detayı (Anonim, 2015b)

- **Alman Çeşmesi**

Tarihi çeşme, dönemin Alman İmparatoru tarafından İstanbul' a hediye olarak yaptırılmıştır. Çeşme, Almanya' da inşa ettirilmiş 1901 yılında İstanbul'daki yerine monte edilmiştir. Kubbeli sekizgen yapısı, kubbe içi mozaikleri, yuvarlak kemerleri ile dönemin sanat anlayışını ve mimari üslubunu ortaya koyan niteliği yanında taşıdığı uluslararası sembolik ve anısal değeri ile de bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Alman Çeşmesi genel görünümü (Anonim, t.y.b)

- **III. Ahmet Çeşmesi**

Osmanlı dönemine ait su yapılarının özgün bir örneği olan çeşme, Sultan III. Ahmet tarafından yaptırılmış bir hafıza mekânıdır. Yapı, dört cepheye sahip bir meydan çeşmesi olarak işlev görmektedir. Köşk şeklinde tasarlanan yapı dönemin, saray, köşk gibi yoğun bezemeli yapılarının simgesi olması, Topkapı Sarayı giriş kapısı önündeki konumu ile Türk açık mekân kültürünün yansımalarının izlendiği çok katmanlı bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. III. Ahmet Çeşmesi genel görünümü, sebili ve bezeme detayları (Anonim, 2014)

4.6. Arasta/Bedestenler (Çarşılar)

Hafıza mekânları kapsamında, çarşı yapısı olarak Mısır Çarşısı ve Kapalı Çarşı değerlendirilmiştir.

• Mısır Çarşısı (Arasta)

1660 yılında inşa edilmiş, İstanbul' un en eski kapalı çarşılarından olan ve Osmanlı dönemine ait toplumsal yaşam ve geleneklerden izler taşıyan bir hafıza mekânıdır. Döneminin ticari yapısı olarak gerek mekân organizasyonu gerek ticari işlev ve etkinliklerin gerçekleşme biçimi ve sosyal yaşam hakkında bilgi aktaran bir hafıza mekânıdır. Yanı sıra yapısal konum ve yakın çevre ilişkileri de dönemin kentsel tasarım yaklaşımı ve yaşam biçimi hakkında veri oluşturmaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Mısır Çarşısı duvarındaki kuş evleri ve genel görünümü (Anonim, 2017)

• Kapalıçarşı (Bedesten)

15. Yüzyıl'a ait, iki bedestenden oluşan yapının içinde onlarca sokak ve çok sayıda dükkân bulunmaktadır. Ticari odak niteliğinde, her türlü ürünün ticaretinin yapıldığı mekânlar olarak dönemin özelliklerini yansıtmaları ve çok çeşitli meslek gruplarının ticaret yaptığı mekânlara sahip olması açısından bir hafıza mekânıdır. Ayrıca Bizans döneminde inşa edilmiş bir bölümü ve Osmanlı dönemi ticari yapı kimliği, farklı uygarlıkların bellekleri ile sosyal ve ticari yaşamın özgün ve çok katmanlı bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Kapalıçarşı genel görünümü ve iç mekan çeşmeleri (Anonim, 2015i)

4.7. Su Yapıları

Hafıza mekânları kapsamında Yerebatan Sarnıcı ve Haseki Hürrem Sultan Hamamı su yapıları olarak değerlendirilmiştir.

• Yerebatan Sarnıcı

Bizans imparatoru tarafından inşa ettirilen sarnıç, o döneme ait bir bazilika altında yer almaktadır ve bu nedenle 'Bazilika Sarnıcı' olarak da adlandırılmaktadır. Çeşitli mermer türleri kullanılarak en fazla iki parçalı olarak oluşturulmuş kemerli kolonlara sahip bir su yapısıdır. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde halkın ve yeşil alanların su gereksinimi bu sarnıçtan sağlanmıştır. Sarnıç, Roma dönemi kalıntısı olan Medusa başı, Bizans ve Osmanlı dönemi mimari özellikleri, özgün bir su yapısı olarak

bugüne ulaşan ulusal ve uluslararası etkinliklerin gerçekleştirildiği hafıza mekânları arasında yer almaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20. Yerebatan Sarnıcı giriş kapısı, iç mekan görünümü ve Medusa başı (Anonim, 2015I)

- **Haseki Hürrem Sultan Hamamı**

Ayasofya ile Sultanahmet Camii arasında yer alan ve 1556-1557 yıllarında inşa edilen yapı Mimar Sinan üslubunu yansıtan bir hafıza mekânıdır. Dönemin yapı malzemesi ile özgün yapım tekniği kullanılarak oluşturulan bu hafıza mekânı, geleneksel Türk hamamı örneği olması nedeni ile de sembolik, anısal ve kültürel değer taşımaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.21. Haseki Hürrem Sultan Hamamı ve Sultanahmet Meydanı tarafında yer alan selsebili (Anonim, 2015d)

4.8. Surlar

447 yılında inşa edilen surlar, Haliç'ten Marmara Denizi'ne kadar ulaşmaktadır. Yapı; sur yapısı, iç ve dış koruma alanı olmak üzere üç kısımdan oluşmakta, kenti karadan ve denizden gelebilecek tehditlere karşı koruyacak biçimde inşa edilmiş olması ve sahip olduğu askeri kimliğin yanı sıra arkeolojik, sembolik ve tarihi değeri ile önemli bir hafıza mekânıdır (T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011) (Şekil 4.22).

Şekil 4.22. Kara Surları genel görünümü (Tarihi Alanlar Başkanlığı, 2017)

4.9. Meydanlar

Hafıza mekânları kapsamında meydan yapısı olarak Sultanahmet Meydanı değerlendirilmiştir.

- **Sultan Ahmet Meydanı**

Zihinsel hafıza mekânı olan meydanlar genel olarak birçok farklı işleve sahiptirler. Sultanahmet Meydanı, Bizans döneminde hipodrom, Osmanlı döneminde At Meydanı olarak kullanılmış, şehzade sünnet düğünleri, şenlikler ve miting konuşmaları gibi aktivitelerin de gerçekleştiği bir kentsel açık alandır. Çoklu işleve sahip olması ve farklı uygarlıklara ait farklı dönemsel kullanımlara ilişkin izler taşıması nedeni ile de çoklu bir hafıza mekânıdır. Bu anlamda zengin ve farklı uygarlıkların izleri ile çok katmanlı kültürel ve sosyal kimliğe de sahip bir alan ve hafıza mekânıdır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Sultanahmet Meydanı'nın 1965-2013 yılları arasındaki durumu (Anonim, 2015g)

4.10. Sokaklar

Hafıza mekânları kapsamında bugüne ulaşan geleneksel sokak olarak Soğukçeşme Sokağı değerlendirilmiştir.

- **Soğukçeşme Sokağı**

Ayasofya ile Topkapı Sarayı arasında yer alan sokak; Osmanlı dönemine ait geleneksel konutları, Osmanlı dönemi anıtsal kapıları, sarnıçları, çeşmesi, hamamı gibi farklı yapısal bileşenleri ile farklı dönem izleri taşıyan ve güncel yaşam kültürünü yansıtan önemli bir hafıza mekânıdır. Osmanlı dönemi mahalle, sokak, konut ve güncel yaşam özelliklerini bünyesinde barındıran anısal ve kültürel, sosyal ve yaşamsal değere sahip duyuşsal ve soyut değerler de taşıyan bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24. Soğukçeşme Sokağı (Anonim, 2013a)

4.11. Parklar

Park yapısı olarak, hafıza mekânları kapsamında Gülhane Parkı değerlendirilmiştir.

- **Gülhane Parkı**

Parkin, Osmanlı dönemine ışık tutan Topkapı Sarayı'nın dış bahçesi olarak kullanılması ile birlikte demokratikleşme sürecinin ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı'nın burada okunması, Atatürk'ün halka Latin harflerini ilk kez bu parkta tanıtması, içinde Âşık Veysel heykeli ile Roma dönemine ait Gotlar Sütunu'nun bulunması, Cumhuriyet'ten sonra dikilen ilk Atatürk heykelinin burada yer alması bakımından büyük önem taşıyan doğal niteliği de zengin bir alandır. Tarihi, sembolik, kültürel, sosyal ve anısal değerlere sahip çok katmanlı bir hafıza mekânıdır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25. Gülhane Parkı'nda bulunan Atatürk Heykeli ve çeşmeler (Anonim, 2015h)

4.12. Geleneksel Konutlar

Tarihi Yarımada'da bulunan geleneksel konutların birçoğu, ahşap konut ve konaklardan oluşmaktadır. Konutlar, organik düzendeki sokakların sonlandığı farklı kültürlerin birleşme noktaları olarak tanımlanmaktadır. Konutların genellikle penceresiz zemin kot ve yüksek bahçe duvarları sokak sınırlarını oluşturmaktadır. Doğal değerler ve yaşam biçimleri ile form bulmuş bu konutlar yalın ve organik bir yapıdadır. Bu geleneksel doku ve yapı kültürü insan ilişkilerini, kültürel yapısını, yaşam tarzlarını, ekonomik durumlarını, buldukları sokak ile bağlarını, sanata ve çağdaş yaşama bakış

açılarını simgelemesi açısından anısal değeri yüksek, soyut, sosyal, geleneksel ve kültürel değerlere sahip hafıza mekânlarıdır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26. Balat Mahallesi ve geleneksel konut dokusu (Engül, 2017)

5. Sonuç ve Öneriler

Son dönemlerde kentsel alanlarda hızlı bir toplumsal ve mekânsala değişim, dönüşüm süreci başlamıştır. Kentsel alanlarda ve yaşam çevrelerinde yaşanan bu değişimler, içerik olarak çağdaş gelişim olarak nitelense de aslında bu olgu bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kültürel değişim ile birlikte mekânsal dönüşüm de başlamış; insan gereksinimlerinin farklılaşmasına, teknolojinin gelişmesi ve taleplerin değişmesine paralel olarak mekânsala kimlik ve bellek değişimleri söz konusu olmuştur. Fiziksel ve zihinsel olarak algılanan mekânların yönetilmesinde ve yönlendirilmesinde peyzaj mimarlığı birleştirici, ayırıcı ya da tampon oluşturma gibi özellikleri ile önemli bir bileşen olarak işlev görmektedir. Peyzaj planlama ve tasarım çalışmaları ile kültürel çevre koruma yaklaşımları hafıza mekânlarının anlam ve önemini yitirmesini önleyici nitelikte çalışmalar olarak bu tür oluşumların toplumlardan soyutlanmasını engelleyip somutlaştırılmasına katkı sağlayabilmektedir. Yanı sıra bu çalışmalar, kentsel mekânsal belleklerin korunarak kent yaşamının ayrılmaz bir bileşeni olarak değerlendirilebilmesine olanak sağlayabilecek uygulamalardır. Her toplumun yarattığı kentsel mekânlar ve bu mekânların bellekleri o toplumların kültürel birikim ve kalıntılarının yansımaları olarak ortaya çıkan mekân tanımları olmaktadır. Gerçekleştirilecek peyzaj tasarımı çalışmaları ile hafıza mekânlarının sürdürülebilirliği ve yönetimi söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda kent yaşamının odak noktası olan meydanlar, bünyesinde barındırdığı farklı nitelik ve zenginliği koruyarak bütüncül olarak tasarlanması gereken caddeler ve sokaklar ile toplumun her kesiminin aktif olarak kullandığı, farklı aktivitelerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan parklar meydana getirilmektedir. Kentsel açık ve yeşil alanlar oluşturulurken toplum gereksinimleri ile birlikte öncelikli olarak kent kimliğinin korunması fikri ile yola çıkılmaktadır. Meslek disiplininin gereği olarak mevcut kimliğin korunmasının yanında sürdürülebilirliğinin sağlanması yapılan çalışmaların ilk adımını oluşturmaktadır. Hafızaların barındığı ve saklandığı alanları ifade eden bu mekânlar ulusal değerlerin yanında çağdaş uygulamaların da temsilcisi olarak biçimlenmektedir.

Hafıza mekânları, işlev ve oluşum süreci açısından kültürel peyzajın ve ulusal kültürel kimliğin en önemli bileşenlerindedir. Kültürel peyzaj alanları insanların sosyal gelişiminin, yaratıcılığının ve yaşam biçiminin yansıması olarak kent kimliğinde belirleyici olmaktadır. Tarihi, sanatsal, belgesel, işlevsel ve kültürel değerleri ile geçmiş ve bugün arasında ilişki kuran bu mekânların, taşıdıkları değerler nedeni ile peyzaj planlama ve tasarım çalışmalarında özel alan ve mekânlar olarak değerlendirilerek korunması ve ön plana çıkarılması alan ya da mekânın niteliğine göre anısal ve/veya sembolik değerinin korunması ve vurgulanması gerekmektedir. Ayrıca hafıza mekânlarının, kentsel simgeler olarak işlev görmesi ve kentsel hafızanın sürdürülebilirliğini sağlaması yanında kültürel peyzajın bir parçası olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir. Kültürel peyzaj, doğa ve insanın ortak çalışması ve ürünü olarak var olan doğa ya da doğal çevre içinde farklı kültür ve uygarlıkların eklediği kültürel ve yapısal öğeler bütünü olarak insanların doğayı kendi amaçları doğrultusunda kullanma biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2013).

Bir mekânın karakterini kullanım ve etkinlikler dizgesi meydana getirmektedir. Hafıza mekânlarının niteliği söz konusu olduğunda ilk anımsanması gereken bu mekânların insanlar için var olduğu ve özellikle de toplumsal, dönemsel ya da tarihi bir olay veya kullanımlar ile ilgili olarak değer taşımasıdır. İnsanların iletişim ve etkinliklerine zemin oluşturma bağlamında, kentsel hafıza mekânları en önemli araç olmaktadır. Kentin toplumsal bütünlüğü ve sürdürülebilirliği ile kent yaşamının canlanması, farklı kimlik ve değerler taşıması yapısal biçimin dış mekânlar ile ilişkisi ile bu mekânların hiyerarşisine,

çeşitliliğine ve özelliklerine bağlı olmaktadır. Bu durum mekânın niteliğinin ve simgeselliğinin karmaşık bir yorumunu oluşturmaktadır (Oktay, 2007).

Hafıza mekânları kent kimliği kapsamında irdelendiğinde, kültürel boyutunun yanı sıra, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutlarının da bulunduğu görülmektedir. Kentlerin ve toplumların kültürel kimliklerini koruyabilmeleri bu mekânların yaşanmışlıklar sonucu oluşan çevresel, yapısal ve duysal niteliğinin korunması ile mümkün olabilmektedir. Kent kimliği belirli bir süreç içinde oluşmakta; kent bu süreçte sahip olduğu o kimlik ile anılmakta ve yaşam bulmaktadır. Sosyal ve psikolojik yaşam sonucu, mekân ile özdeşleşmiş duygu ve düşünceler oluşmaktadır. Ulusal kimliğin, kentin tek simgesi haline gelen hafıza mekânlarında depo edildiği ya da aksine toplumlar tarafından zarar verildiği veya kökten değiştirildiği durumlarda ise ekonomik boyut önem kazanmaktadır. Çünkü kent kimliği, ya ülke ekonomisine katkı sağlayacak hafıza mekânlarında varlığını sürdürmekte ya da ekonomik kaygılar ile gerçekleştirilen çalışmalar nedeni ile yok olma ve tüketilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Peyzaj mimarlığı çalışmaları ile yaratılan bu kültürel peyzaj değerlerinin sürekliliğinin sağlanarak kent kimliklerinin korunması ve anısal, simgesel, kültürel bileşenleri ile gelecek kuşaklara aktarılması özellikle ulusal mekânsal kimlik açısından bir zorunluluk olmaktadır.

Oysa kentlerin güncel durumu değerlendirildiğinde, özellikle rantın yüksek olduğu kent merkezleri ve yoğun yapılaşmaya sahip kent merkezlerinde yer alan hafıza mekânlarına ekonomik kaygılar doğrultusunda yeni ve özgün kimliğe zarar verecek işlevler yüklendiği görülmektedir. Sembolik ve anısal değeri olan güçlü imgelere sahip; hatta çoğu 'landmark' olma özelliği taşıyan hafıza mekânlarını yalıtılmış kent parçaları olarak düşünmek ve tasarlamak yerine güncel yaşamı zenginleştiren ve ona katılan entegre alanlar olarak düşünmek ve tasarlamak bu alanların ve mekânların sürdürülebilirliğini kolaylaştıracaktır.

Bugün 'çağdaş uygulamalar' adı altında gerçekleştirilen her türlü çalışmada mekânlar tasarlanırken fiziksel ve zihinsel mekânlar insan odaklı düşünülmemekte; birbirinden bağımsız olarak konumlandırılmakta, hatalı tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak da çevresel ve toplumsal sorunlar hızla artış göstererek; nitelikli çevrelerin zarar görmesi yanında hafıza mekânları yok olmaktadır.

Hafıza mekânları, fiziksel ancak aynı zamanda duysal, yerel kültürü ve yaşadığı dönemi yansıtan, yerel halkın sosyal ve ekonomik durumu ile ilgili verilere sahip alanlar ve mekânlar olarak çeşitlilik içinde birlik oluşturan, bireysel ve toplumsal anlamlar içeren ve kentsel kimliğin depolandığı yerlerdir.

Mekâna ait hafızanın sürekliliği, değişen kentsel peyzaj içinde hızla dönüşmekte ve yok olmaktadır. Bu durumun önlenmesi mekânların sosyal bağlar kurarak kentsel sürekliliği yok edici uygulamalara karşı direnç noktaları oluşturmasına bağlı olmaktadır. Yenilik ve yenilenme adı altında yapılan çalışmalarda, ulusal kimlik ve kentsel hafıza mekânları kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Hafızanın sürdürülebilirliği aynı zamanda kimlik kaybını engellemektedir. Bir ulusun kimliği, o ulusu ayakta tutan soyut ve somut değerler bütünüdür. Hafıza mekânları da somut olduğu kadar soyut değerlere de sahip alan ve mekânlardır. Dolayısı ile mekânların hafızaları ile devamlılığı sağlanan kültürel kimlik kentin ruhunu temsil etmektedir. Toplumsal ruhu yaşatmak ve kültürel sürekliliği sağlamak ancak hafıza mekânlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkün olabilmektedir. Bu olgu da peyzaj tasarımı çalışmaları ile desteklendiği koşulda daha vurgulu olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu konuda yapılması gereken, bugünün teknolojisi ile yerelin eşsizliğinin uyumlanarak gelecek nesillere daha nitelikli çevreler olarak aktarılmasıdır. Kültürel peyzajın sahip olduğu dinamikleri çağdaş kent kültürüne ait sorunlara uyarlamak peyzaj mimarlığı meslek disiplininin görevi ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen bu mekânların korunup yaşatılarak bugünün gereksinimlerini karşılayacak şekilde kent kimliğine uygun bir biçimde yeniden değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bu durum çağdaş yaşam ve koruma düşüncesinin de ön koşulu olmalıdır.

İstanbul, Tarihi Yarımada bütüncül olarak değerlendirildiğinde gerek tüm yarımada gerekse her bir taşınmaz kültür varlığı ve alan farklı uygarlık, dönem, mimari özellik, anısal, kültürel, tarihi ve sembolik değeri ile hafıza mekânı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde İstanbul, Tarihi Yarımada çok katmanlı hafıza mekânlarına sahip eşsiz bir alandır. Farklı uygarlıkların

yaşam biçimleri ve ulusların belleklerini, anısal, tarihi, duyuşsal değeri ile önemli tarihi olayların gerçekteştiği yapı ve alanları ile dini, siyasi, yönetsel, kültürel, tarihi ve sembolik mekânsal belleklere sahiptir.

İstanbul, Tarihi Yarımada tarihin her döneminde kentin odağı olmuş; özellikle siyasi, yönetsel, kültürel ve sembolik anlamda tüm uygarlıkların belleklerinin izlendiği bir alan niteliği kazanmıştır. Yarımada Roma İmparatorluğu'nun önemli kentsel odağı Forum Romanum'un konumlandığı ve dönemin enerjisini taşıyan Bizans döneminin Dünya ölçeğinde en önemli yapıtı olan Ayasofya'nın dini, manevi, sembolik değerinin oluşturduğu hafıza mekânları, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık dört yüz yıllık yönetsel merkezi olan Topkapı Sarayı'nın siyasi, kültürel, tarihi kimliği, Sultan Ahmet Camii'n taşıdığı dini, sembolik, mimari, duygusal değerler ile son derece etkili, özgün ve üst üste çakışmış çok katmanlı; yani çok boyutlu hafıza mekânları dizisine sahiptir. İstanbul'un kent kimliği ve silüeti açısından da en önemli; hatta vazgeçilmez bileşenlerinden biri Tarihi Yarımada'dır.

Tarihi Yarımada Bizans döneminin önemli bir su yapısı olan Yerebatan Sarnıcı ile gerek dönemin yapım teknolojisi ve yaşam biçimini gerekse yapı kültürünü yansıması nedeni ile farklı bir hafıza mekânıdır.

Sultan Ahmet Meydanı'nda yer alan ve Roma döneminde Mısır'dan hipodrom için getirilen dikilitaş ve yakın çevresi sembolik, manevi, anısal, anısal niteliği ve farklı bir kültürün yansıma ve enerjisini bünyesinde barındırması nedeni ile özgün bir hafıza mekânıdır. Meydanda yer alan Alman Çeşmesi ise farklı bir uygarlığın kültürel değerlerini taşıması anlamında anısal, sembolik değere sahip bir hafıza mekânıdır.

16. Yüzyıl Klasik Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen İbrahim Paşa Sarayı ise Osmanlı dönemi yönetsel yapı ve konut örneği olarak anısal, sembolik, duyuşsal, siyasi değerlere sahip önemli bir hafıza mekânı olup bugün müze olarak varlığını sürdürmesi barındırdığı taşınır kültür varlıkları açısından da çok katmanlı bir hafıza mekânıdır.

İstanbul, Tarihi Yarımada sayısız soyut ve somut hafıza mekânı ile gerek yerel gerek ulusal kimlik açısından önemli bir alandır. Toplumsal belleğin mekân bulduğu ve alansal-mekânsal izlerin somutlandığı bu alan özellikle ulusal kimliklerin yok edilmeye çalışıldığı bu süreçte mutlaka özenle korunması gereken bir alan ve mekânlar bileşkesidir. Bu kapsamda bu alanda gerçekleştirilecek her türlü restorasyon ve peyzaj tasarımı çalışmalarının ulusal bellek için en önemli kentsel göstergeler olarak hafıza mekanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması; hatta vurgulanması ulusal öneme sahip bir olgudur.

Kaynaklar

- Anonim. (2011a). Şehzade Mehmet Camii ve Külliyesi, Erişim Adresi: <https://www.mimarsinan.gen.tr/sehzade-mehmet-camii/>. Erişim Tarihi: 12.02.2017.
- Anonim. (2011b). İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı,(10.2011)http://www.alanbaskanligi.gov.tr/alan_ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.html. Erişim Tarihi: 15.03.2017.
- Anonim. (2013a). Soğukçeşme Sokağı, Erişim Adresi: <https://gezimanya.com/GeziNotlari/sogukcesme-sokagi>. Erişim Tarihi: 10.10.2016.
- Anonim. (2013b). Hafıza ve Unutkanlık Nedir?, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.(02.12.2013) http://www.bilgi.edu.tr/site_media/uploads/files/2013/12/02/hafiza_2013. Erişim Tarihi: 05.03.2017.
- Anonim. (2014). Lale Devri / III. Ahmet Çeşmesi, Erişim Adresi: <http://osmanlicamileri.com/iii-ahmed-meydan-cesmesi-ve-sebili/>. Erişim Tarihi: 13.05.2017.
- Anonim. (2015a). Süleymaniye Camii ve Külliyesi, Erişim Adresi: <http://listelist.com/suleymaniye-camii/>. Erişim Tarihi: 04.04.2017.
- Anonim. (2015b). Çemberlitaş, Erişim Adresi: <http://www.tarihiistanbul.com/cemberlitas-sutunu-ve-meydani/>. Erişim Tarihi: 15.08.2017.
- Anonim. (2015c). Aya İrini Kilisesi, Erişim Adresi: <http://www.tarihiistanbul.com/aya-irini-istanbulun-ilk-kilisesi/>. Erişim Tarihi: 10.12.2016.

- Anonim. (2015d). Haseki Hürrem Sultan Hamamı, Erişim Adresi: <http://www.tarihiyapilar.org/e/haseki-hurrem-sultan-hamami-resimleri/>. Erişim Tarihi: 18.09.2017.
- Anonim. (2015e). Küçük Ayasofya Camii, Erişim Adresi: <http://www.tarihiistanbul.com/kucuk-ayasofya-camii/>. Erişim Tarihi: 16.04.2017.
- Anonim. (2015f). İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Erişim Adresi: <https://seyahatdergisi.com/istanbul-arkeoloji-muzesi-nerede-giris-ucreti-ve-eserleri/>. Erişim Tarihi: 18.05.2017.
- Anonim. (2015g). Sultanahmet Meydanı, Erişim Adresi: <http://listelist.com/sultanahmet-meydani/>. Erişim Tarihi: 20.09.2017.
- Anonim. (2015h). Gülhane Parkı, <https://seyahatdergisi.com/gulhane-parki-nerede-nasil-gidilir-tarihi-ve-resimleri/>. Erişim Tarihi: 15.05.2017.
- Anonim. (2015i). Kapalıçarşı, Erişim Adresi: <https://seyahatdergisi.com/kapali-carsi-nerede-nasil-gidilir-tarihi-ve-resimleri/>. Erişim Tarihi: 12.08.2017.
- Anonim. (2015j). Fatih Camii ve Külliyesi, Erişim Adresi: <https://seyahatdergisi.com/fatih-camii-nerede-nasil-gidilir-ve-hakkinda-bilgi/>. Erişim Adresi: 16.04.2017.
- Anonim. (2015k). Zeyrek Camii, Erişim Adresi: <http://www.tarihiistanbul.com/zeyrek-camii-pantokrator-kilisesi/>. Erişim Adresi: 16.04.2017.
- Anonim. (2015l). Yerebatan Sarnıcı, Erişim Adresi: <http://uteddergi.com/tr/menu/gezi/istanbulda-bir-tarih-yerebatan-sarnici.htm>. Erişim Adresi: 18.09.2017.
- Anonim. (2015m). Sokullu Mehmet Paşa Camii ve Külliyesi, Erişim Adresi: <http://www.kalinti-istanbul.com/item/sokullu-mehmed-pasa-kulliyesi/>. Erişim Tarihi: 17.04.2017.
- Anonim. (2016). Topkapı Sarayı, Erişim Adresi: <http://topkapisarayi.gov.tr/tr/mimari-b%C3%B6l%C3%BCmler>. Erişim Tarihi: 23.12.2016.
- Anonim. (2017). Mısır Çarşısı, Erişim Adresi: <https://gezievreni.com/misir-carsisi-istanbul/>. Erişim Tarihi: 12.08.2017.
- Anonim. (t.y.a). Ayasofya, Erişim Adresi: <http://ayasofyamuzesi.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 04.04.2017.
- Anonim. (t.y.b). Alman Çeşmesi, Erişim Adresi: <http://www.fatih.bel.tr/icerik/4686/alman-cesmesinin-rolove-restitusyon-ve-restorasyon-projelerinin-hazirlanmasi/>. Erişim Tarihi: 13.05.2017.
- Anonim. (t.y.c). Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Erişim Adresi: <https://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/turk-ve-islam-eserleri-muzesi>. Erişim Tarihi: 18.05.2017.
- Anonim. (t.y.d). Sepetçiler Kasrı, Erişim Adresi: <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/sepetciler-kasri>. Erişim Tarihi: 23.12.2016.
- Başaran, G. (2010). Medya ve Toplumsal Hafıza, Kültür ve İletişim Dergisi, Sayı 13, Ankara, s.9-29.
- Bozdayı, A. M. (2004). İç Mekân ve İnsan, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Carr, E. H. (2002). Tarih nedir?, 1. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, E. (2013). Kültürel Peyzaj ve Sınıflandırılması. E. Erdoğan, A. Uslu, M. E. Yazgan, ve Z. Dilaver içinde, Peyzaj ve Tarım (s. 46-73). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erdoğan, E., & Kuter, N. (2010). 'Edirne Kenti Kültür Varlıklarının Kent Estetiği Açısından Değerlendirilmesi', Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, s.137-145.
- Gezer, H. (2012). Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, s.1-10.
- Haliloğlu, N. (2014). Vladimir Nabokov'un Eserlerinde Hafıza Mekânları, Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni, Sayı 84, s.71-72.
- Hall, E. T. (1989). Understanding Cultural Differences, The Intercultural Press, Yarmouth, Maine USA.
- Akinci, M. (2013, 29 Kasım). İstanbul Çinili Köşk, Erişim Adresi: <http://www.mehmetakinci.com.tr/istanbul-cinili-kosk-muzesi.html>.
- Mills, A. (2014). Hafızanın Sokakları: İstanbul' da Peyzaj, Hoşgörü ve Ulusal Kimlik. (Çev: C. Soydemir), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Nora, P. (2006). Hafıza Mekanları. (Çev: M. E. Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Oktay, D. (2007). Kentsel Kimlik ve Canlılık Bağlamında Meydanlar: Kuzey Kıbrıs' ta Bir Meydana Bakış, Mimarlık Dergisi Sayı 334, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1288>.
- Engül, S. (2017, 23 Eylül). Geleneksel Konutlar: Balat Mahallesi, Erişim Adresi: <https://serhatengul.com/istanbul-balat-semti-ve-tarihi/>.
- Tarihi Alanlar Başkanlığı. (2017). İstanbul Kara Surları. (10.2011) <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/4Karasurlari.pdf>.
- Ünal, B. (2014). Mekânın Dönüşümü Üzerine Kurgusal Yaklaşımlar, Sanat ve Tasarım Dergisi, Sayı 13, s.143-152.
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Anlayışları, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 11/2, s.845-862.

Karayolu Peyzajı ve Manzara Yolları

Işık SEZEN*

Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye.

* e-mail: isiksezen@atauni.edu.tr.

Öz

İnsanların uzun süren karayolu ile yaptıkları yolculuklarının daha zevkli, daha huzur verici geçmesi, karayolu çevresindeki manzaranın görsel kalitesinin yüksek olmasına bağlıdır. Karayolu çevresi manzarasını; peyzaj karakteri, arazi şekli, bitki örtüsü, su varlığı ve kültürel özellikler önemli derecede etkilemektedir.

Bir karayolunun manzara yolu değerine sahip olabilmesi için; karayolu boyunca yolcuları etkileyen sürprizler olmalıdır. Çeşitli jeolojik oluşumlara, kayalık alanlar ve uçurumlara, topoğrafyadaki ani değişimlere, geniş ovalara, kanyonlara, kayalar arasından aşağıya doğru akan doğal şelalelere, renk etkisine sahip bitki örtüsüne, kasvetli ormanlık alanlara, ayna etkisi yapan geniş su yüzeylerine, kırsal peyzaj manzaralarına, yol kıvrımlarına eşlik eden dereler ve diğer ilgi çekici doğal güzelliklere rastlanmalıdır.

Bu çalışmada; karayolu peyzajı, manzara yolları, manzara yollarının planlama ilkeleri, karayolu peyzajı ve manzara yolları üzerine yapılmış ulusal, uluslararası araştırmalar, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyadaki önemli manzara yolları ele alınarak karayolu peyzajı ve manzara yollarının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karayolu, peyzaj, karayolu peyzajı, manzara yolları

Highway Landscape and Scenic Roads

Abstract

The fact that people spend more enjoyable and long time in travelling on highways depends on the degree of visual quality of the scenery around the highway. Landscape characteristics, landforms, vegetation, water surface and cultural characteristics affect the scenery around highway.

In order for a highway to carry the features of a scenic route, it should offer surprises that affect passengers along it. It should be accompanied by various geological formations, rocky areas and cliffs, sudden changes in the topography, wide plains, canyons, natural waterfalls flowing down the rocks, vegetation cover with color effect, dreary forest zones, water surfaces with mirror effects, rural landscapes and surface runoffs in convenience with road curves and other interesting natural beauties.

The importance of highway landscape and scenic roads was emphasized in the present study by taking into consideration the important scenic roads in the world, especially the United States, national and international researches on highway landscapes and scenic roads and their planning principles.

Keywords: Highway, landscape, highway landscape, scenic roads

1. Giriş

Karayolu peyzajının değerlendirilmesinde, karayolu çevresindeki bitki örtüsü, tarihi değerler, arazi kullanımı, sosyal-ekonomik yapı, sürücü ve yolculara ilginç ve keyifli bir yolculuğa imkân verme,

arazide ilginç odak noktaların varlığı, arazide kötü görüntüye sahip yerlerin gizlenmiş olması, yol ile etrafındaki manzaranın uyumu önemlidir (Özgünç, 1999). Yol çevre düzenleme çalışmaları ulaşım hizmetleri ile paralel olarak gelişmiştir. M.Ö. 1000 yıllarında Çinliler, Romalılar ve Yunanlılar yol boylarında konaklama tesisleri kurmuşlardır. Buralarda yolcuların dinlenme, konaklama ve yeme-içme ihtiyaçları karşılanmıştır.

18. yüzyılın başlarında, Fransız krallığında önemli derecede söz sahibi olan Karayolu Mühendisi Gautier, yolu çok fazla gölgelendirdiğinden ve yolun çabuk kurumasına engel olduğundan yol kenarında bulunan ağaç ve çalı formlarının kesilmesini uygun bulmuştur.

Rönesans devri ve özellikle Fransız Barok stilinde ise, buna tamamen karşıt bir anlayış ve uygulama hakimdir. Barok üslubuna uygun radyal yollar beş sıralı ağaçları ile şehirleri kat edip kırsal kesimlere ulaşmıştır. "Alle" olarak adlandırılan, iki tarafı düzgün sıralı yollar, bu devir ve adı geçen üslup ile başlamıştır (Selimoğlu, 1994; Ertekin ve Çorbacı, 2010).

19. asır Avrupa'sında yol ağacı manzarayı güzelleştirmeyi ve toza engel olmayı amaçlıyordu. Bu amaç için uzun süre meyve ağaçlarından yararlanılmıştır (Koç 1979; Ertekin ve Çorbacı, 2010). 1920-1930 yıllarında karayollarında erozyon kontrolü başlamıştır (Sosyaler, 1973; Ertekin ve Çorbacı 2010).

Karayolunun geçtiği kırsal alan devamlı değişmektedir. Bundan dolayı hiç değişmeyen çizgisel karayolu ile devamlı değişen peyzaj arasındaki çelişkili durum bağdaştırılmalıdır. Bu işlem, güzergâh boyunca karayolu çevresinin peyzaj açısından uygun bir şekilde düzenlenmesi ile sağlanabilir.

Amerika'da rekreasyonel hareketin çoğunluğu bugün artık büyük mesafelere ulaşmaya yönelmiştir. Ülkemizde de bu mesafelerin günümüzde arttığı ve kısa tatillerde bile araçlarla güney tatil yerlerine gidilip geldiği gözlenmektedir. Bu kısa tatil sürelerinin büyük bir çoğunluğunun yollarda geçtiği düşünülürse, iç ve dış turizm de dikkate alındığında; ulaşım sistemimizin rahat, ilginç doğal peyzajlar sunan emniyetli bir güzergâhtan geçmesi, karayollarındaki yolculukları teşvik edici hale getirmektedir (Ürgeç, 2000; Öztürk, 2002).

Manzara yolları ticari ulaşımına açık olmakla birlikte, ana amacı rekreasyon olan, doğal ve kültürel yönden yüksek potansiyele sahip alanlar ve piknik alanları, kampingler, atlı bisikletli gezinti yolları, sportif alanlar gibi rekreasyonel kullanımlara yer verilen yollar olarak tanımlanmaktadır.

Manzara yolu, çarpıcı manzara değerlerine sahip bir arazide planlanan veya inşa edilen emniyetli, estetik olarak çekici ve trafiği sınırlı bir yoldur. Manzara yolları, büyük ölçüde dinlenme amaçlı trafiği ve çok az miktarda ticari ya da transit trafiği cezbeden, çoğunlukla bir ya da iki şeritli yol olup, arazi durumuna, trafiğin tip ve hacmine ve tasarım hızına bağlı olarak farklı standartlarda yapılmaktadır (Seçkin, 1985; Seçkin, 1997).

Manzara yolları; ana manzara yolları ve tali manzara yolları olmak üzere ikiye ayrılır. Ana manzara yolları, genellikle iki şeritli 55-65 km/h dizayn hızına sahip, yüksek estetik ve kültürel değere sahip, seyahat süresi 2-4 saat olan yollardır. Tali manzara yolları, bir veya iki şeritli, 30-50 km/h dizayn hızına sahip, gözden uzak manzaralara giden veya ana yoldan ayrılan, seyahat süresi 1 saat olan arka yollardır. Tali manzara yolları, ana yollarla bağlantılı olmalıdır (Seçkin, 1985).

Little (1995)'a göre manzara yolları, genellikle bir yol ya da otoyol/karayolu boyunca devam eden ve belli yerlerde yayaların aktivitelerine de olanak sağlayan noktaların bulunduğu, otomobillerden inilerek yer yer bu olanaklardan yararlanan mekânlardır (Arslan ve ark., 2007).

Manzara yollarının planlama ilkeleri ilgili literatürde aşağıdaki şekilde ele alınmıştır:

- Geleceğe ait kullanım tahminlerine dayanan tasarım hacimleri ve kıyaslamayı mümkün kılan mevcut yollar üzerindeki aylık, günlük ve saatlik yüksek trafik hacim etütleri,
- Manzara yolu ve çevresinin; bakış yeri, vista ve benzeri yol kenarı olanaklarının yaklaşık optimum kapasiteleri,
- Planlanan manzara aktivitesinin tipi (Seyahat edenlerin manzara seyri, özel olarak yapılan manzara gezintisi, içgüdüsel amaçsız gezinti),
- İlgili, yaş, cinsiyet vs. itibarıyla beklenen turistlerin özellikleri,

- Güzergâhın manzara, kültürel veya tarihsel niteliği,
- Mevcut aktivitelerin değişimi,
- Ana yoldan ulaşılabilirliği,
- Ana ziyaretçilerin nüfusu ve yaşadığı yerler,
- Diğer alanlar ve trafik istekleri ile tasarlanan manzara yolunun uygunluğu,
- Güzergâhla tasarım ve emniyet özelliklerinin uyumu,
- Bölgesel nüfusun eğilimleri ve projenin milli önemi,
- Gelecekte kullanılacak araçların büyüklük ve özellikleri,
- Ziyaretçilerin kullanacakları araçların seyahat hızları esnasında yakalayacakları peyzaj fırsatları,
- 20 yıllık bir planlama dilimindeki fayda ve masraf durumu tespit edilmelidir (Seçkin, 1985).

Dünya’da ise karayolu peyzaj planlama çalışmaları ile ilgili ilk örnekler; 1930’larda başlamıştır. Bu tarihlerde karayollarında meydana gelen erozyonu önlemek için peyzaj mimarları ve orman mühendisleri bağ kütükleri ve ağaççıkların kullanılması olanaklarını incelemişlerdir (Sosyaler, 1973; Çorbacı ve Var, 2011).

Ülkemizde yapılan karayolu peyzaj planlama ile ilgili ilk çalışma; Saatçioğlu’nun (1960), yol kenarı ağaçlarının silvikültürel ve estetik özelliklerini incelediği çalışmadır. Daha sonra Akdoğan (1967), Ankara-İstanbul karayolu peyzaj planlamasının özelliklerini ve ilkelerini saptamıştır (Çorbacı ve Var, 2011). Tanrıverdi (1975)’nin de karayolu ağaçlandırmaları üzerine bir çalışması bulunmaktadır.

İlk geniş kapsamlı peyzaj uygulama projesi Pamay ve arkadaşları tarafından Boğaz İçi Çevre Yolları’nın bazı kesimleri için yapılmıştır (Bayraktar, 1980; Çorbacı ve Var, 2011).

Acar (1993)’in Trabzon-Rize arası karayolu ve yakın çevresinin doğal, sosyo-kültürel ve görsel değerlerinin peyzaj gelişimindeki rolü ve peyzaj planlama açısından incelenmesi üzerine yaptığı araştırmada; karayolu ve yakın çevresinde planlı bir peyzaj gelişimi sağlayabilmek için yolun “manzara yolu” olarak değerlendirme olanaklarını araştırmıştır. Altunal (1998) ise, karayolları ağaçlandırma çalışmalarının kritiği yapmış, karayolları ağaçlandırmasında tür seçiminin üzerinde durmuştur (Çorbacı ve Var, 2011).

Karayolu peyzajı ve manzara yolları üzerine yapılan ulusal ve uluslararası bazı çalışmalar Tablo 1’de derlenmiştir gösterilmiştir.

Tablo 1. Karayolu peyzajı ve manzara yolları üzerine yapılan ulusal ve uluslararası bazı literatürler

Literatürler	Araştırmacılar
Scenic and recreational highway study for the state of Washington	Jones et al., 1976
Trabzon-Erzurum Karayolunun Rekreasyon ve Turizm Yönünden Planlama İlkelerinin Saptanması	Güçlü, 1982
Peyzaj Yolu Kavramı Ve Dizayn Esasları. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi	Seçkin, 1985
Karayolu ve Peyzajı. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, B(36,4): 46-53.	Seçkin, 1986
Commercial highway landscape reclamation: A participatory approach	Lambe and Smardon, 1986
Adana-İmamoğlu-Kozan Yeni Devlet Karayolunun Peyzaj Mimarlığı İlkeleri İçinde Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma	Tabrizi, 1988
Tarsus-Pozantı Ayrımı-Adana-Gaziantep Otoyolu (Km 44+600-Km125+000) arası yapılan peyzaj planlama çalışmaları üzerine bir araştırma.	Avşar, 1993
Determining scenic quality along highways: a cognitive approach	Kent, 1993
Scenic Routes Linking And Protecting Natural And Cultural Landscape Features: A Greenway Skeleton	Kent and Elliott, 1995
Kent Girişi Karayolu Koridorunun Mekânsal Değerlendirmesine Yönelik Bir Araştırma	Çil, 1995

Bartın-İnküme Karayolunun ve İnküme'nün Peyzaj Değerleri Açısından İncelenmesi	Ertaş, 1998
Tem-hadımköy-kınalı Arası Peyzaj Planlaması Üzerinde Görsel Araştırmalar	Özgünç, 1999
Kent içi ve kent dışı karayolu ulaşım sisteminde bitkilendirmenin trafik tekniği yönünden işlevleri	Öztürk, 2002
Importance of scenic byways in route choice: a survey of driving tourists in the United States	Eby and Molnar, 2002
A method for assesing highway qualities to integrate values in highway planing	Brown, 2003
Erzurum-Rize Karayolu Koridorunun Görsel Kalite Analizi	Karahan ve Yılmaz, 2004
Assessing the validity and reliability of descriptor variables used in scenic highway analysis	Clay and Smidt, 2004
Gümüşhane-Trabzon Karayolu Güzergâhı Peyzaj Değerlerinin İrdelenmesi	Koçan, 2007
Bartın-Amasra Karayolu Güzergâhının Doğal Peyzaj Özellikleri Üzerindeki Etkilerinin Saptanması	Tunay vd., 2008
Isparta-Eğirdir Karayolunun Peyzaj Planlama İlkeleri Açısından İncelenmesi	Dağistanlıoğlu ve Önder, 2009
Karayollarında Peyzaj Planlama Ve Bitkilendirme Çalışmaları	Ertekin ve Çorbacı, 2010
Visual assesment for the eveluation of Erzurum-Bayburt-Of Higways as scenic road	Sezen and Yılmaz, 2010
Antalya-Alanya devlet karayolundan kaynaklanan (I. kesim) çevresel etkilerin peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi	Kınıklı ve Mansuroğlu, 2010
Bartın-Amasra Karayolunun Peyzaj Özelliklerinin Peyzaj Planlama Açısından İrdelenmesi Ve Sorunların Giderilmesine Çeşitli Öneriler	Çorbacı ve Var, 2011
The long and winding roads: Perceived quality of scenic tourism routes	Denstadli and Jacobsen, 2011
Landscape design of mountain highway tunnel portals in China	Fei etal., 2012
User's Preferences of Highway Landscapes in Malaysia: A Review and Analysis of the Literature	Jaal and Abdullah, 2012
Assessing highway's impacts on landscape patterns and ecosystem services: A case study in Puli Township, Taiwan	Wu etal., 2014
Bingöl-Erzurum Karayolu Güzergâhının Görsel Kalite Analizi	Caf, 2014
Analyzing how travelers choose scenic routes using route choice models	Alivanda etal., 2015
Ekolojik Koridorların Turizme Katkısı: Erzurum-Bayburt-Of Karayolu Güzergahı	Sezen ve Yılmaz, 2017

Manzara yolu olarak adlandırılan birçoğu aynı zamanda macera yolu niteliğinde olan ve en tehlikeli yollar listesinde de yer alabilen Amerika'daki önemli manzara yolları Şekil 1'de gösterilmiştir. URL-1, 2, 3, 4 (2017).

Hana Highway, Maui

U.S. 1, Florida Keys

17-Mile Drive, California

Blue Ridge Parkway,
Carolinas and VirginiaLake Shore Drive,
Chicago

Route 12, Utah

Bluebonnet Trail, Texas

North Shore Drive,
Minnesota

			
Trail Ridge Road, Colorado	Kancamagus Highway, New Hampshire	Going to the Sun Road, Montana	Highway 101, Oregon
			
Route 100, Vermont	Anchorage to Valdez, Alaska	California Scenic Highway	Highway 143, Tennessee
			
Great River Road, Louisiana	Pierce Stocking Scenic Drive, Michigan	Highway 2, Nebraska	Highland Scenic Highway, Virginia

Şekil 1. Amerika'daki önemli manzara yolları

Dünya'nın en ilgi çekici bazı manzara yolları URL-5,6 (2017) da Şekil 2'de gösterilmiştir.

	Sani Geçidi: Güney Afrika ile Lesotho arasında bulunmaktadır. Tehlikeli geçitten ancak 4x4 araçlar ile geçilebilmektedir.
	Büyük Okyanus Yolu: Avustralya'dadır. Müthiş bir Okyanus manzarasına sahip bu yol 1. Dünya Savaşı'nda ölenlere adanmıştır.
	Denali Yolu: Alaska'dır. Çoğunlukla çakıl taşı ile kaplı bu yol ziyaretçilerini Alaska vahşi doğasının derinliklerine taşımaktadır.
	Amalfi Sahili: İtalya'dadır. Çok etkileyici görsel zenginlikler sunan Amalfi Sahili, Akdeniz manzarası içeren birçok farklı rotaya sahiptir.
	Trollstigen: Norveç'tedir. Çok keskin ve dar virajlara sahiptir.
	Million Dollar Yolu: ABD'nin Colorado eyaletindedir. Dar geçitleri, keskin dönüşleri, uçurumları ile ABD'nin en popüler uzun yollarındandır.
	Going-to-the-Sun Road (Güneşe giden yol): ABD'nin Montana eyaletinde Glacier National Park'ta yer almaktadır. Buzul gölleri ve tundra bitki örtüsü içinden geçmektedir.

Chapman's Peak Drive (Chapman'ın Zirvesi): Güney Afrika'nın güneybatısında Atlantik kıyılarında yer almaktadır. Bu yol, kayalıklı sahiliyle muhteşem manzaralar sunmaktadır.

Seven Mile Bridge: ABD'nin Florida eyaletinde yer almaktadır. Denizaşırı otoyol olarak da bilinen bu yol, dünyanın en uzun köprülerinden biridir.

White Rim Yolu: ABD'de güneydoğu Utah'ta Canyonlands National Park'ta yer almaktadır.

Atlantic Road: Norveç'te bulunan 1989 yılında hizmete açılmış, 8,72 kilometre uzunluğunda dünyanın en güzel yollarından biri olan Atlantik Yolu keskin dönüşlerle, vahşi doğa Himalayalar'dan geçmektedir.

Furka Geçidi: İsviçre Alpleri'ndeki bu geçit Realp, Uri ile Gletsch, Valais'i birbirine bağlayan Furka Geçidinin özellikle virajları çok tehlikelidir.

Şekil 2. Dünya'nın en ilgi çekici manzara yolları

Dünyada ölüm yolları olarak bilinen ulaşımı çok tehlikeli olan çok sayıda karayolu URL-7 (2017) bulunmaktadır. 2015 yılı içerisinde Türkiye'den Bayburt-Of yolu da bu yollar arasında anılmaya başlamıştır. Bu yollar macera tutkunları tarafından tercih edilmektedir. Çoğu aynı zamanda muhteşem bir manzaraya sahiptir. Şekil 3'te bu yollardan önemlilerine yer verilmiştir.

Kuzey Yungas Yolu: Ölüm Yolu olarak bilinen Kuzey Yungas Yolu 61-69 km uzunluğunda, Boliviya'nın başkentinden Amazon bölgesine uzanmaktadır.

İtalya Stelvio Geçit Yolu: Doğu Alp'lerinin yüksek noktalarından kıvrılan ve bölgedeki en yüksekteki yol dünyanın en tehlikeli yolları arasında gösterilmektedir.

Tibet Sichuan Karayolu: Sürekli meydana gelen toprak kaymaları ile meşhur ve dünyada en çok ölümlü kazanın da meydana geldiği yol olarak biliniyor.

Yeni Zelanda Skippers Kanyon Yolu: Çok dar ve tehlikelerle dolu bir yoldur. Vahşi doğa içinde sonsuza uzanma hissi vermektedir.

Hindistan Zoji Geçit Yolu: Batı Himalayalar'ın en tehlikeli yollarından biridir. Özellikle ağır kış şartlarında kullanımında büyük tehlike yaratan yoldur.

Bayburt-Of Yolu, Turkey: 2015 yılı içinde yapılan bir araştırmaya göre dünyanın en heyecan verici yolları arasına Bayburt-Of yolu da eklenmiştir.

Şekil 3. Dünyadaki manzara değeri de olan ölüm yolları

Türkiye'nin en güzel manzaralı karayolu güzergâhları URL-8 (2017) Şekil 4'de verilmiştir.

Çanakkale-Karaburun: Türkiye'nin en güzel deniz ve doğa manzaralarından birine sahip olan bu karayolu, yaklaşık 500 km'dir. Çanakkale-Ezine yolu üzerinde Truva'dan başlayan güzergâhta birçok ören yeri yer almaktadır.

Marmaris-Datça-Bodrum: Yaklaşık 100 kilometre uzunluğundaki karayolu mükemmel manzaraya sahiptir. Yol virajlı ve bazı noktalarda daralmaktadır. Yolun bir yanı deniz diğer yanı ağaçlarla kaplıdır.

Antalya-Göcek: Dünyanın en ünlü yürüyüş yollarından Likya Yolu'nu takip eden bu güzergâh, tamamen nefes kesici manzaralarla doludur. Deniz, doğa ve antik kalıntıların büyüğü ile kaplı bu güzergâhın uzunluğu yaklaşık 350 km'dir.

Bartın-Kastamonu-Sinop-Samsun: Batı Karadeniz'in en etkileyici manzarasına sahip bu güzergâh, yaklaşık 400 km'dir. Bartın'dan Amasra'ya giden yol üzerinde yol boyunca güzel manzaralar yer almaktadır.

Bitlis-Van: Bitlis ve Van ili sınırlarına giren gölün çevresinde yer alan sürüş rotası yaklaşık 400 km'dir. Van Gölü çevresindeki Antik çağlara tanıklık etmiş ilginç mekânlar, türbeler, girintili çıkıntılı koylar ve dağları yakından görme fırsatını sunmaktadır.

Trabzon-Artvin: Yaklaşık 300 km'lik bir yoldur. Karadeniz'in sahilleri, yaylaları ve Kaçkar Dağları'yla etkili olan bu yol, bahar ve yaz aylarında dikkat çekmektedir. Doğu Karadeniz'in sahilleri, yağmur ormanları ve Karadeniz yaylaları yer almaktadır.

Afyonkarahisar-Ankara: Ankara'dan başlayıp Eskişehir ve Kütahya'dan geçerek Afyonkarahisar'da son bulan bu manzara güzergâhı Yazılıkaya, Gordion, Aldavaz Vadisi, görülmesi gereken tarihi kalıntılar ve volkanik oluşumlar ile ilgi çekmektedir.

Şekil 4. Türkiye'nin en güzel manzaralı karayolu güzergâhları

2. Sonuç

İnsanların dünyayı kendi kullanım biçimleri ve yaşam şekillerine uygun biçime getirme çabaları bağlamında, doğa üzerinde en fazla etkili olan mühendislik yapıları karayollarıdır. Dünya üzerinde adeta bir ağ oluşturan karayolları, içlerinden geçtikleri peyzajı ikiye bölen planlama elemanları oldukları kadar, peyzajla bütünleşen elemanlar da olmalıdırlar. Kentsel yaşamın değişen koşullarıyla birlikte, özellikle son altmış yıllık süre içerisinde otomobil sahipliğinin artması ve yol tekniğindeki gelişmeler mobilitenin de artmasına yol açmıştır (Öztürk, 2002).

Dünya'daki manzara kalitesi ile dikkat çeken önemli karayolları incelendiğinde Sezen (2015)'in de belirttiği gibi karayolu çevresindeki peyzajın görsel kalitesinin yüksek olmasını etkileyen faktörler aşağıda belirtildiği gibidir.

Karayolu güzergâhı boyunca sürekli olmasa bile deniz, nehir, çay, dere, baraj, göl gibi su varlığı bulunuyorsa, manzaranın görsel kalitesi artmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Karayolu çevresinde su manzarası, Highway 101, Oregon, URL-1 (2017).

Karayolu güzergâhı boyunca doğal bitki örtüsünün zenginliği, ilkbahar ve sonbahardaki renk etkisi manzaranın görsel kalitesini artırmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Karayolu güzergâhı boyunca doğal bitki örtüsünün zenginliği, Blue Ridge Parkway, Carolinas and Virginia (Foto: Andre Jenny), URL-1(2017).

Dağlar arasından kıvrılarak geçen karayolu güzergâhları monotonluktan uzak ve heyecan vericidir. Bu kıvrımlar doğal bir su varlığı ve bitki örtüsü ile birlikte çok daha yüksek bir manzara görsel kalitesi sunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Dağlar arasından kıvrılarak geçen karayolu, Bayburt-Of Karayolu, Türkiye (Orijinal)

- Karayolu, kırsal peyzaj içinden geçiyorsa, kırsal peyzaj içinde yer alan tüm öğelerin doğal ve çevreyle uyumlu olması karayolu çevresindeki manzaranın görsel kalitesini yükseltir.
- Karayolu çevresinde yer alan insan yapımı kültürel elemanlar doğayla uyumlu olmalıdır. Örneğin karayolu çevresinde köy, yayla gibi bir yerleşim alanı mevcutsa, doğal malzemelerle yapılmış binalar arasında modern binaların yer alması görsel kaliteyi zayıflatmaktadır.
- Karayolu güzergâhı boyunca devam eden tüm doğal ve kültürel elemanlar arasında bir uyum (harmoni) bulunuyorsa manzaranın görsel kalitesi daha yüksektir.
- Renkler arasında geçiş, renk çeşitliliği karayolu çevresi manzarasının görsel kalitesi etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Renklerin bu etkileri bitki örtüsünün çeşitliliği ve çiçeklenme dönemi, varsa meyveli dönemi gibi mevsimsel değişimi, özellikle ilkbahar ve sonbaharda bitkilerin renklerindeki değişim; göl, nehir, dere, çay, baraj gölü gibi su yüzeylerinin varlığı ve diğer doğal ve kültürel elemanlar ile sağlanmaktadır.
- Karayolu çevresindeki manzarayı oluşturan elemanların doğal ve değişime uğramamış olmaları görsel kaliteyi olumlu etkilemektedir.
- Bir karayolu manzarası monoton olmamalıdır. Sürekli orman içinden veya kesintisiz dere, nehir, göl kenarından geçen bir karayolunda seyahat etmek insanlar için sıkıcı olabilir. Karayolu boyunca manzarada çeşitlilik, farklılık olmalıdır. Su yüzeyleri, ormanlık alanlar, dağlık kayalık alanlar, kırsal peyzaj manzaraları ve diğer doğal ve kültürel yapılar belirli aralıklarla, bir ahenk içinde tekrar edildiğinde görsel kalite daha etkileyici olmaktadır (Sezen, 2015).
- Karayolu güzergâhı boyunca yolcuları büyüleyen ilginç sürprizler olmalıdır. Çeşitli jeolojik oluşumlar, kayalık alanlar ve uçurumlar, topoğrafyadaki ani değişimler, geniş ovalar, kanyonlar, kayalar arasından aşağıya doğru akan doğal şelaleler, renk etkisine sahip bitki örtüsü, kasvetli ormanlık alanlar, ayna etkisi yapan geniş su yüzeyleri, kırsal peyzaj manzaraları, yol kıvrımlarına eşlik eden dereler ve diğer ilginç doğal güzelliklerle her an karşılaşma ihtimali olan yolcular zevkli bir yolculuk yapmaktadırlar (Sezen, 2015)
- Karayolu çevresindeki çeşitli jeolojik oluşumlar, kayalık alanlar ve uçurumlar, doğal şelaleler (Şekil 8) manzaraya çeşitlilik sağlar.

Şekil 8. Karayolu çevresindeki çeşitli jeolojik oluşumlar, kayalık alanlar ve uçurumlar, doğal şelaleler, Bayburt-Of Karayolu, Türkiye (Orijinal)

Türkiye’de Bayburt-Trabzon arasında yer alan Bayburt-Of karayolu 2015 yılı içinde dünyanın en tehlikeli yolları arasına girmiştir. Bayburt-Of karayolu aynı zamanda sahip olduğu doğal özellikleri ile manzara kalitesi ile de çok dikkat çekmektedir. Bayburt-Of karayolunun manzara yolu olarak değerlendirilmesi Sezen (2009) tarafından da önerilmiştir.

Başta ABD olmak üzere tüm dünya örneklerinde görüldüğü gibi manzara niteliğe sahip olan karayollarının birçoğu macera yolu niteliğindedir. Bu yolların tehlikeli, heyecan verici olma özellikleri ilginç doğal özelliklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İlginç doğal özellikler de yolların manzara kalitesini artırmaktadır. Ve bu yolların manzara yolu olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Aca, r C. (1993). Trabzon-Rize Arası Karayolu ve Yakın Çevresinin Doğal, Sosyo-Kültürel ve Görsel Değerlerinin Peyzaj Gelişimindeki Rolü ve Peyzaj Planlama Açısından İncelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 134 s.
- Akdoğan, G. (1967). Ankara-İstanbul Karayolu Güzergâhının Peyzaj Özelliklerinin Etüdü ile Peyzaj Planlaması Yönünden Ele Alınması Gereken Problemler. Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları No: 158, Ankara.
- Alivanda, M., Hochmaira, H. and Srinivasanb, S. (2015). Analyzing how travelers choose scenic routes using route choice models. Computers, Environment and Urban Systems, 50: 41-52.
- Altunal, M. (1998). Karayolları Ağaçlandırma Çalışmalarının Kritiği. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Avşar, B. (1993). Tarsus-Pozantı Ayrımı-Adana-Gaziantep Otoyolu (Km 44+600-Km125+000) Arası Yapılan Peyzaj Planlama Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Arslan, M., Barış, E., Erdoğan, E. ve Dilaver, Z. (2007). Yeşil Yol Planlaması Ankara Örneği. T.C. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.
- Bayraktar, A. (1980). Karayollarının Ekolojik Baskılarının Peyzaj Mimarlığının Açısından İrdelenmesi ve İzmir-Ankara Karayolunda Bir Örnek Üzerine Araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 423, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 90s.
- Brown, G. (2003). A Method For Assessing Highway Qualities to Integrate Values in Highway Planning. Journal of Transport Geography, 11(4), December 2003, pages 271-283.
- Caf, A. (2014). Bingöl-Erzurum Karayolu Güzergâhının Görsel Kalite Analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 106 s.
- Clay, G.R. and Smidt, R.K. (2004). Assessing The Validity and Reliability of Descriptor Variables Used in Scenic Highway Analysis. Landscape and Urban Planning, 66(4): 239-255.

- Çil, E. (1995). Kent Girişi Karayolu Koridorunun Mekânsal Değerlendirmesine Yönelik Bir Araştırma. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- Çorbacı, Ö.L. ve Var, M. (2011). Bartın-Amasra Karayolunun Peyzaj Özelliklerinin Peyzaj Planlama Açısından İrdelenmesi ve Sorunların Giderilmesine Çeşitli Öneriler. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 13(20): 23-37.
- Dağıstanlıoğlu, C. ve Önder, S. (2009). Isparta-Eğirdir Karayolunun Peyzaj Planlama İlkeleri Açısından İncelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(1): 154-166.
- Denstadli, J.M. and Jacobsen, J.K.S. (2011). The Long and Winding Roads: Perceived Quality of Scenic Tourism Routes. *Tourism Management*, 32(4):780-789.
- Eby, D.W. and Molnar, L.J. (2002). Importance of Scenic Byways in Route Choice: A Survey of Driving Tourists in The United States. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 36(2): 95-106.
- Ertaş, H. (1998). Bartın-İnküme Karayolunun ve İnküme'nun Peyzaj Değerleri Açısından İncelenmesi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 156s.
- Ertekin, M. ve Çorbacı, Ö.L. (2010). Karayollarında Peyzaj Planlama ve Bitkilendirme Çalışmaları. *Ecological Life Sciences*, 5(2): 106-125.
- Fei, C.Y., Chuan, H., Shi-min, W. and Jin-long, Z. (2012). Landscape Design of Mountain Highway Tunnel Portals in China. *Tunnelling and Underground Space Technology*, 29: 52-68.
- Güçlü, K. (1982). Trabzon-Erzurum Karayolunun Rekreasyon ve Turizm Yönünden Planlama İlkelerinin Saptanması, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Doktora Tezi, Erzurum,1982.
- Jaal, Z. and Abdullah, J. (2012.) User's Preferences of Highway Landscapes in Malaysia: A Review and Analysis of The Literature. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*, 36: 265-272.
- Jones, G.R., Ady, J. and Gray, B.A. (1976). Scenic and Recreational Highway Study for The State of Washington. *Landscape Planning*, 3(3): 151-302.
- Karahan, F. ve Yılmaz, H. (2004). Erzurum-Rize Karayolu Koridorunun Görsel Kalite Analizi. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı II. Kongresi, 25-27 Kasım 2004, Ankara.
- Kent, R. (1993). Determining Scenic Quality Along Highways: A Cognitive Approach. *Landscape and Urban Planning*, 27(1): 29-45.
- Kent, R.L. and Elliott, C.L. (1995). Scenic Routes Linking and Protecting Natural and Cultural Landscape Features: A Greenway Skeleton. *Landscape and Urban Planning*, 33(1-3): 341-355.
- Kınıklı, P. ve Mansuroğlu, S. (2010). Antalya-Alanya Devlet Karayolundan Kaynaklanan (I. Kesim) Çevresel Etkilerin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23(1): 15-21.
- Koç, N. (1979). Karayolları Ağaçlamasını İşlev ve Estetik Yararları, Teknik Yöntemleri. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi Karayolları Özel Sayısı*, 1: 13-18.
- Koçan, N. (2007). Gümüşhane-Trabzon Karayolu Güzergâhı Peyzaj Değerlerinin İrdelenmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1): 37-45.
- Lambe, R.A. and Sardon, R.C. (1986). Commercial Highway Landscape Reclamation: A Participatory Approach. *Landscape and Planning*, 12,(4): 353-385.
- Özgünç, İ.M. (1999). TEM Hadımköy-Kınalı Arası Peyzaj Planlama Üzerine Görsel Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 228s.
- Öztürk, B. (2002). Kent İçi ve Kent Dışı Karayolu Ulaşım Sisteminde Bitkilendirmenin Trafik Tekniği Yönünden İşlevleri. Gazi Üniversitesi Uluslar Arası Trafik ve Yol Güvenliği Kongresi, 8-12 Mayıs 2002, Ankara.
- Saatçioğlu, F. (1960). En Önemli Silvikültürel ve Estetik Özellikleriyle Şehir Ve Yol Ağaçları. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, B(10,2):1-24
- Seçkin, Ö.B. (1985). Peyzaj Yolu Kavramı ve Dizayn Esasları. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, B (35,2): 70-81.
- Seçkin, B. (1986). Karayolu Ve Peyzajı. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, B(36,4): 46-53.
- Seçkin, Ö.B. (1997). Peyzaj Yapıları, II. İstanbul Orman Fak. Yay. No: 235s, İstanbul.

- Selimoğlu, B. (1994). Ülkemiz Otoyollarında Çevre, Düzenleme İlkelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Sezen, I. (2009). Erzurum-Bayburt-Of Karayolu Güzergâhının Manzara Yolu Olarak Değerlendirilmesine Yönelik Görsel Analiz. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 184s.
- Sezen, I. (2015). Environment and Ecology at The Beginning of 21st Century, Chapter: (Visual Quality Analysis For Roadside Landscape Scenes Of Erzurum-Erzincan (Turkey) Highway Route). St. Kliment Ohridski University Press.
- Sezen, I. ve Yılmaz, S. (2010). Visual Assessment for The Evaluation of Erzurum-Bayburt-Of Highways as Scenic Road. Scientific Research and Essay 5(4), 366-377.
- Sezen, I. and Yılmaz, S. (2017). Ekolojik Koridorların Turizme Katkısı: Erzurum-Bayburt-Of Karayolu Güzergâhı. DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 23-24 Ekim 2017, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.
- Sosyal, H. (1973). Yol Boylarında Erozyon Kontrolü Emniyet ve Estetik. Karayolları Genel Müdürlüğü Bakım Dairesi Başkanlığı Bakım Fen Heyeti Müdürlüğü, Ankara.
- Tabrizi, A.R.M. (1988). Adana- İmamoğlu-Kozan Yeni Devlet Karayolunun Peyzaj Mimarlığı İlkeleri İçinde Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 70s.
- Tanrıverdi, F. (1975). Karayolları Ağaçlandırma Rehberi. Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara.
- Tunay, M., Yılmaz, B. ve Ateşoğlu, A. (2008). Bartın-Amasra Karayolu Güzergâhının Doğal Peyzaj Özellikleri Üzerindeki Etkilerinin Saptanması. Ekoloji, 17(66): 23-30.
- Ürgenç, S.İ. (2000). Kırsal Peyzaj. YTÜ. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. Sf.173-188. YTÜ. Basım yayın Merkezi, İstanbul.
- Wu CF, Lin Y, Chiang L, Huang T (2014) Assessing highway's impacts on landscape patterns and ecosystem services: A case study in Puli Township, Taiwan. Landscape and Urban Planning, 128: 60–71
- URL-1. (2017). <https://www.travelandleisure.com/slideshows/americas-most-scenic-roads#13>
- URL-2. (2017). <https://www.vermontinn.com/innkeepers-blog/the-byways-of-vermont>
- URL-3. (2017). <https://www.hemmings.com/magazine/hmn/2014/01/Highland-Scenic-Highway/3734291.html>
- URL-4. (2017). <http://www.topangamalibuproperty.com/californias-scenic-highways-and-what-it-takes-to-preserve-them/>
- URL-5. (2017). <https://listekitap.com/gezi/dunyanin-en-muthis-manzaralarina-sahip-13-yol/>
- URL-6. (2017). <https://www.dangerousroads.org/?start=189>
- URL-7. (2017). <https://www.dangerousroads.org/component/search/?searchword=north%20yungos&searchphrase=all&Itemid=120>
- URL-8. (2017). <https://www.skyscanner.com.tr/haberler/tuerkiyenin-en-guezel-manzarali-7-suerues-rotasi>

Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi; Erzurum İli Elmalı Mağarası Örneği

Elif AKPINAR KÜLEKÇİ*, Işık SEZEN

Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye.

* e-mail: eakpinar@atauni.edu.tr

Öz

Alternatif turizm çeşitlerinden biri olan ekoturizm, 1980'li yıllarda doğal ve kültürel alanlara yönelik yapılan bir etkinlik olarak ortaya çıkmış ve turizm endüstrisinin hızla büyüyen alt sektörlerinden biri haline gelmiştir. Ekoturizmin bir çeşidi olan mağara turizmi son zamanlarda macera ve doğa sporlarına meraklı pek çok ziyaretçi için alternatif bir turizm çeşidi olmuştur. Ülkemiz sahip olduğu 40.000'in üzerinde mağara sebebiyle, dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında "mağara cenneti" olarak tanımlanabilir. Çalışmada yer alan ve Erzurum iline bağlı İspir ilçesinde yer alan Elmalı Mağarası, sahip olduğu ilginç jeolojik ve jeomorfolojik yapısı, sarkıt ve dikitleri ve 400 m ye ulaşan uzunluğuyla ülkemizin önemli mağaralarından birisidir. Birbiriyle bağlantılı ve paralel uzanan iki galeri ve toplam 8 salondan meydana gelen mağarada sığ göller, çok çeşitli damlataşı oluşumları (sarkıt, dikit, sütun vb) görülmeye değerdir. Bu araştırmanın amacı, Erzurum ilinin alternatif turizm potansiyelinin incelenerek, bölgenin sahip olduğu mağara turizmi potansiyelin nasıl turizm sektörüne kazandırabileceğini Elmalı mağarası örneğinde ortaya koymaktır. Bu kapsamda "Elmalı mağarasının mevcut turizm potansiyeli belirlenip, bu potansiyelin, doğal ve kültürel kaynak değerleri açısından oldukça zengin olan Erzurum iline sağlayacakları katkılar konusunda bir değerlendirme ortaya koyulmuştur. Çalışmada SWOT Analizi yapılarak, alanın mağara turizmi potansiyeli açısından, güçlü ve zayıf yönleri ile gelecekte oluşabilecek fırsat ve tehditlerin neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, mağara turizmi, Erzurum (İspir), Elmalı Mağarası

Cave Tourism as an Ecotourism Activity; the Sample of Erzurum Elmalı Cave

Abstract

Ecotourism, one type of alternative tourism, appeared first in 1980s as an activity using natural and cultural areas and turned out to be one of the fastest growing subsector of tourism. Cave tourism, one type of ecotourism, has been preferred in recent years by the visitors keen on adventure and nature sports. Turkey can be defined as cave heaven with over 40.000 caves it shelters. Present study is related to Elmalı Cave, in İspir District, Erzurum. The cave is one of the most important caves in Turkey with its unique and fascinating geological and geomorphological structure, stalactites and a 400 – m length. The cave shelters two galleries lying in parallel and connectedly to each other; eight halls, shallow lakes, various drop stones and many others. The aim of present study is to investigate alternative tourism potential of Erzurum province, and how to combine potential cave tourism in the region with other tourism types in the sample of Elmalı cave. In this scope, present tourism potentials of Elmalı cave were determined by evaluating the contributions of these potentials to Erzurum covering a rich natural and cultural source values and analyzing strengths and weaknesses and opportunities and threats (SWOT) of the area for cave tourism potentials.

Keywords: Ecotourism, cave tourism, Erzurum (İspir), Elmalı Cave

Atf: Akpınar Külekçi, E., Sezen, I. (2018). Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi; Erzurum İli Elmalı Mağarası. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (1), 66-75. DOI: [10.30785/mbud.372754](https://doi.org/10.30785/mbud.372754)

1. Giriş

Yerkürenin yüzyıllardır biçimlenen yüzey şekli ve coğrafik farklılıklar ile birlikte farklı atmosferik şartlar, birbirinden farklı zenginlikte ve çeşitlilikte sayısız doğal kaynak değerlerini yaratmıştır. Yerküre üzerinde yer alan ülkelere ait ada parçaları üzerinde yer alan bu farklı oluşumlar ve bunların içerdikleri koruma alanları zaman içinde her ülke tarafından belirlenen ilkeler çerçevesinde tanımlanarak sınıflandırmaya tabi tutulmuştur (Demirel, 2005).

Tarih öncesi dönemlerden beri, insanların sosyo-kültürel gelişim ve faaliyetlerinde vazgeçilmez bir ortam oluşturan, yüzey açılımları olan ve en az bir insanın sürünerek girebilmesine olanak verebilecek genişlik ve yüksekliğe sahip yer altı boşluklarına mağara denir. Başka bir anlatımla mağara; yatay veya düşey doğrultuda gelişmiş, karmaşık planlı, girilebilecek boyutta yüzlerce kilometreye kadar uzunluğu veya derinliği bulunabilen genellikle karstik kökenli yer altı boşluklarıdır (Erinç, 1971).

Geçmişte mağaralar insanlara barınak olmuşlar (Karain Mağarası- Antalya), zaman zaman ibadethane olarak kullanılmışlar (Eyüp Peygamber Mağarası) (Doğanay, 2001), damlataşlarının oluşturduğu gizemli görüntüleri, havası, iç suları ve hayvan varlıkları gibi nedenlerle önemli turistik çekim merkezleri haline gelmişlerdir (Zeybek, 2001).

Mağaralardan tarım ve hayvan ürünlerinin ve soğuk havanın depolanmasında, hayvansal ürünlerin korunması ve olgunlaştırılmasında (tulum peyniri yağı), sıvılaştırılmış gaz, doğalgaz ve akaryakıt depolanmasında, askeri amaçlarla sığınak ve koranak olarak ve Guano (yarasa gübresi) üretimi, plaser mineral çıkarımı kültür mantarcılığında ve sağlık (speleoterapi) alanlarında yararlanıldığı gibi (Öcal ve Özcan 2013; Arpacı vd., 2012) yaygın olarak ta alternatif turizm kapsamında ekoturizmin bir dalı olarak turizm amaçlı kullanılmaktadır.

Ülkemizde mağara araştırmaları 1964 yılında kurulan Mağara araştırma Derneği (MAD) tarafından başlatılmıştır. Daha sonra ilk üniversite kulübü olan 1973 yılında Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (BÜMAK) kurulmuştur. 1979 yılında MTA Jeoloji Etütleri Dairesi bünyesinde kurulan Karst ve Mağara Araştırmaları Birimi, bugün mağara araştırmalarının büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Günümüze kadar tüm yerli ve yabancı mağaracı gruplarının inceleyerek belgelendirdiği mağara sayısı yaklaşık 800'dür. Turizm çeşitliliği açısından ülkemizdeki mağaralar, önemli bir potansiyel oluşturmaktadır (Anonim, 2018).

Dünyada yerli ve yabancı mağaracı gruplarının araştırdığı mağara sayısı 2000-2500 iken, ülkemizde 40.000 üzerinde mağara bulunduğu tahmin edilmektedir. Son zamanlarda turistik amaçlı kullanılmaya başlayan bu mağaralar yerli ve yabancı pek çok turistin ilgisini çekmekte ve ziyaretçi akınına uğramaktadır. Ülkemizin % 40'ı, mağara oluşumları açısından önemli bir nitelik olan karstlaşmaya uygun kayalardan meydana gelmiştir. Erimeye uygun kayaların kapladığı alan ve bu alanlarda tespit edilen mağara sayısının oranına göre Türkiye'de 20.000'den fazla mağaranın bulunabileceği öngörülmektedir. Bunlardan 1500 adedi MTA ile mağaracılıkla ilgili diğer dernek, kulüp, topluluk ve kuruluşlarca incelenmiştir. Türkiye'nin en uzun mağarası, 15 km'den fazla olan Isparta'daki Pınargözü Mağarası; en derin mağarası ise -1429 ile Mersin'deki Peynirlikönü Mağarasıdır. Türkiye'de 30'un üzerinde mağara turizme açılmış olup, bunların dışında yalnızca uygun ekipman sağlanarak rehber eşliğinde girilebilecek özel ilgi gruplarına yönelik bir çok mağara bulunmaktadır (Arpacı vd., 2012, Anonim 2018).

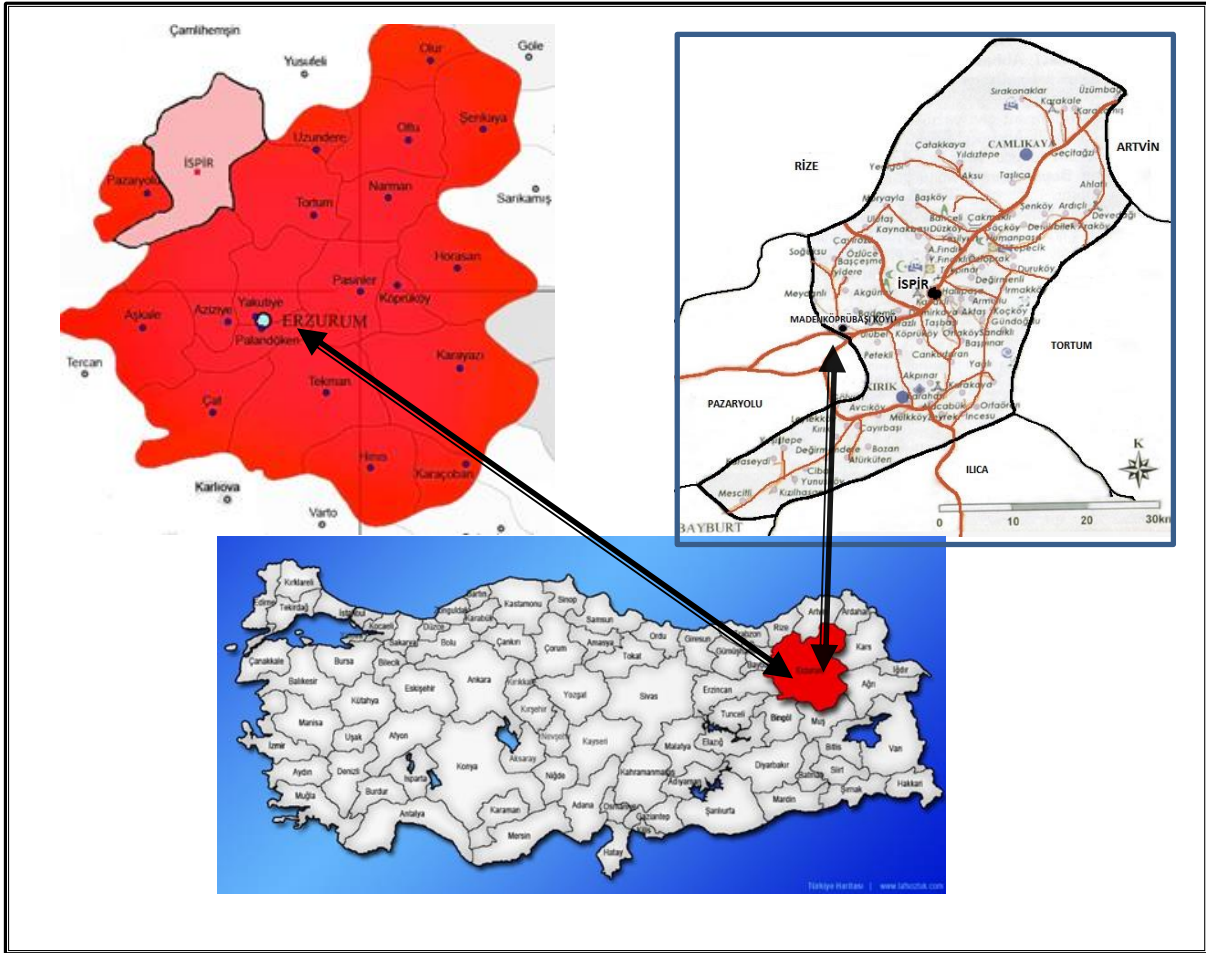
Bu çalışmanın amacı, Erzurum iline bağlı İspir ilçesinde yer alan sahip olduğu ilginç jeolojik ve jeomorfolojik yapısıyla dikkat çeken Elmalı Mağarası ve yakın çevresinin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin alternatif turizm kapsamında ekoturizm potansiyelini ortaya koymaktır. Bu kapsamda "Elmalı mağarasının mevcut turizm potansiyeli belirlenip, bu potansiyelin, Erzurum iline sağlayacakları katkılar konusunda SWOT Analizi yapılarak, bir değerlendirme ortaya koyulmuştur. Böylece, bölgenin sahip olduğu mağara turizmi potansiyelin nasıl turizm sektörüne kazandırabileceğini araştırılmış, bu kapsamda İspir ilçesinde mağara turizmi potansiyeli var mı?", eğer varsa "bu alternatif turizm türünün bölgenin turizm potansiyelinin artırılmasında etkili olabilir mi?" gibi sorulara cevap aranmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini Erzurum ilinin İspir ilçesinde yer alan Elmalı Mağarası ve yakın çevresi oluşturmaktadır. Elmalı mağarası, İspir (Erzurum) ilçe merkezine bağlı Madenköprübaşı Beldesi'ne yaklaşık 1,5 km mesafedeki Elmalı mahallesi sınırları içinde yer almaktadır (Şekil 1). Beldenin İspir'e uzaklığı 17 km, Erzurum'a ise 124 km'dir (Kopar, 2008). Alan jeolojik yapısı ve jeomorfolojik öğeleri ile ilginç özellikler taşımasının yanında, yakın çevrede bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile ekoturizm için zengin bir potansiyel oluşturmaktadır.

Çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar, alanda yerinde yapılan gözlem ve incelemeler, alanın topoğrafik ve jeolojik bilgileri, yerel halk, ziyaretçiler ve yöneticiler ile yapılan birebir yüz yüze görüşmelerden elde edilen bilgiler ise yardımcı materyal olarak kullanılmıştır.

Şekil 1. Araştırma alanının konumu

2.2. Metod

Bu çalışmanın yöntemi üç aşamada gerçekleşmiştir. Çalışmanın ilk aşamasını araştırma alanının seçimi ve çalışmanın amacının belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu alanın seçilmesinde, çalışma alanına yönelik yeterince kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olması, alanın kültürel ve tarihsel birikiminin yanı sıra, doğal kaynak değerleri açısından da oldukça zengin olması etkili bir faktör olmuştur.

İkinci aşamada çalışmanın yeri ve amacı belirlendikten ve gerekli literatür araştırmaları yapıldıktan sonra, araştırma alanına 2017 Ağustos ayında gidilerek, alana ilişkin, kaynak ve broşürler toplanmıştır. Bunun yanı sıra alanda gözlem ve incelemelerde bulunularak, yöre halkı, ziyaretçi ve her meslekten kamu çalışanlarıyla çeşitli görüşmeler ve mülakatlar yapılmıştır. Daha sonra alanla ilgili 43 farklı kaynak incelenip, bunlarla ilgili içerikler yüzdeler (frekans) dağılımlarına bakılarak sınıflandırılmıştır.

Çalışmada ilk kez Weilrich (1982) tarafından uygulanmış ve özellikle stratejik planlama ile ilgili çalışmalarda önemli olan SWOT Analiz Yöntemi kullanılmıştır. Yapılan SWOT Analiz yöntemi ile Elmalı mağarasının mevcut turizm potansiyeli belirlenmesi ve bu potansiyelin, Erzurum iline sağlayacakları katkılar konusunda alanın mağara turizmi potansiyeli açısından, güçlü ve zayıf yönleri ile gelecekte oluşabilecek fırsat ve tehditlerin neler olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü aşamada toplanan bilgiler değerlendirilerek, alanın sosyal, kültürel ve fiziksel analizleri yapılmıştır.

Bu çalışma, alandaki mağara turizmi potansiyeli hakkında bir fikir sunması, bu potansiyelinin geliştirilmesi sayesinde Erzurum ilinde ekoturizmin gelişimine yönelik katkılar ve buna yönelik çözüm önerilerini ortaya koyması açısından önemlidir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Elmalı Mağarası (İspir) ve Yakın Çevresinin Sosyoekonomik, Doğal ve Kültürel Özellikleri

Flora ve Fauna: Çalışma alanı olarak seçilen İspir ilçesi ve çevresi ekoturizm açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Çoruh havzası, dağ, orman, yayla, mezra, göl ve akarsu gibi doğal varlıkları, flora, fauna ve kanyonları bakımından önemli bir zenginliğe sahiptir ve bu zenginlik ekoturizm için oldukça ilgi çekicidir (Şekil 2). Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinin kesiştiği alanda bulunan Çoruh vadisinin doğal yapısı itibarıyla turizm açısından güçlü bir potansiyel olduğu bilinmektedir. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde koruyabilmiş Çoruh Vadisi, çok derin ve sarp yapısı ile gözlemcilerine eşsiz manzaralar sunmaktadır. Vadide Karadeniz, Akdeniz ve İç ve Doğu Anadolu Bölgelerine ait iklim özellikleri bir arada görülebilmektedir. Rakımca alçak kesimlerde yaprak döken ormanlar ve kalıntı maki toplulukları bulunurken, yamaçlarda dağ bozkırları ve ibreli ormanlar varlık göstermektedir. Ormanlar, düzenli iklimi ve eşsiz su kaynakları, bitki ve hayvanlar için doğal yaşam alanı olmaları, benzersiz doğal ve yerel özellikleri ve cazibeleriyle ekoturizm için büyük önem taşımaktadır.

Şekil 2. Madenköprübaşı Elmalı Mahallesi yaylasından görünüm (Orijinal)

Bölgenin zengin florası içinde özellikle peyzaj değeri yüksek bol miktarda bitki bulunmaktadır (Şekil 3). Bunlar arasında odunsu bitkilerden başta *Pinus sylvestris* (sarı çam) orman formasyonu olmak üzere, *Robinia pseudoacacia* (akasya), *Acer sp.* (Akçaağaç), *Berberis sp.* (kadın tuzluğu), *Carpinus sp.* (gürgen), *Eunoymous sp.* (taflan), *Hippophae sp.* (yabani iğde), *Juniperus sp.* (ardıç) sayılabilir. Ayrıca, *Alisma plantago aquatica*, *Carum carvi*, *Nastirtium officinale*, *Campanula sp.*, *Muscari sp.*, gibi sulak alan bitkileri yer almaktadır (Turgut, 2009; Demir, 2010; Köse, 1991). Bu Bölgede soğanlı, yumrulu, rizomlu bitkiler, tıbbi ve aromatik bitkiler ve gül türleri de yer almaktadır.

Dünyada en çok ilgi gören, *Cyclamen*, *Iris*, *Galanthus*, *Helichrysum*, *Gentiana*, *Gladiolus*, *Lilium*, *Primula* ve *Rosa* türleri yaygındır (Özhatay vd., 2003; Çakmakçı vd., 2008). Bölgede yapılan floristik çalışma sonucu 59 familyaya ait 185 cins, 241 tür ve 27 alttür ve 1 varyete tespit edilmiştir. Bu türlerden 35 adedi ise endemiktir (Güner, 2004: 23; Köse, 1991: 87).

Phelypaea coccinea Bieb.

Sedum supurium Bieb.

Anthemis tinctoria L.

Şekil 3. Çalışma alanının doğal bitki örtüsünden görüntümler (orijinal)

Bölge yaban hayatı bakımından da oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Araştırma alanında yapılan çalışmalar sonucu korunması gereken hedef türler arasında, Yaban Keçisi (*Capra aegagrus*), Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Vaşak (*Lynx lynx*), Boz ayı (*Ursus arctos*), Kurt (*Canis lupus*), Yaban domuzu (*Sus scrofa scrofa*), Sincap (*Sciurus anomalus*), Yaban tavşanı (*Lepus europaeus*), Kaya sansarı (*Martes foina*), Yarasa (*Rhinolophus hipposideros*), Cüce Yarasa (*Pipistrellus pipistrellus*), Tilki (*Vulpes vulpes*), Kirpi (*Erinaceus concolor*), Porsuk (*Meles meles*), Gelincik (*Mustela nivalis*) yer almaktadır (Bekir, 2005).

Konut Mimarisi: Çalışma alanındaki konutlar, çoğunlukla zemin üstü bir, iki ve çok katlı bir düzenlemeye sahiptirler (Şekil 4). Konutlar, iç sofalı ve dış sofalı (Sofa; evlerin girişinde diğer oda kapılarının açıldığı genişçe yer) olmak üzere iki ana plan düzeninde ele alınmışlardır. Dış sofalı konutlar, eğimli arazi üzerine yerleştirilmiş olup, zemin katlarda ahır, odun ve kiler işlevi gören basit ve küçük boyutlu hizmet birimleri yapılmıştır. Dış sofalı plan tipinde genellikle, zemin üstüne birinci katta dikdörtgen planlı bir sofa ve bunun yanına yerleştirilmiş iki oda bulunur. İç sofalı planda, sofa ev planını ortadan ikiye böler ve sofaya açılan odalar yer almaktadır (Aktemur ve Kukaracı, 2004).

Araştırma alanını oluşturan konut mimarisini genellikle, doğal çevre koşulları ve geleneksel ve kültürel yaşam biçimi belirlemiştir. Konutlarda kullanılan malzemeler çoğunlukla ağaç malzeme, taş ve kerpiçten oluşmaktadır.

Şekil 4. İspir ilçesi yöresel mimariden bir görünüm

Hidrolojik Yapı: Çalışma alanı ve yakın çevresinde Kaçkar Dağlarından, Çoruh'a doğru akan yan derelerin oluşturduğu bir vadiye yer almaktadır. Soğanlı-Kaçkar Dağları'nın zirve kesimlerinden kaynaklanan ve granodiyorit arazi üzerinde akış gösteren Aksu, Çamlıkaya ve Sırakonaklar dereleri debi ve uzunlukları en fazla olan akarsular durumundadır. Aksu Deresi'nin uzunluğu yaklaşık 28 km civarında iken Çamlıkaya ve Sırakonaklar dereleri 25 km kadardır. Araştırma alanı içerisinde ayrıca dünyanın en hızlı akan nehirlerinden biri olan Çoruh Nehri geçmektedir (Köse, 1991).

Rekreasyon ve Ekoturizm: İspir ilçesi ve yakın çevresi hem tabiat güzellikleri ile hem de tarihi kalıntılarıyla turizm açısından eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Çalışma alanında mimari miraslarımızdan kale, cami, çeşme, köprü vb. tarihi kalıntılar ve tabiat güzellikleri görülmeye değerdir. Alanda ekoturizme yönelik eşsiz güzelliğe sahip Yedi göller sportif olta balıkçılığına imkan tanımaktadır. Ayrıca dünyanın en hızlı akan nehirlerden biri olan ve rafting sporuna elverişli olan Çoruh Nehride bu bölgede yer almaktadır. Çalışma alanı içerisinde yer alan Elmalı Mağarası, Balon ve Yamaç paraşütçülüğü için gerekli engebeli yüksek dağlar, tepeler ve ilginç jeomorfolojik unsurları içerisinde barındırmaktadır (Anonim, 2017a).

3.2. Elmalı Mağarası

Elmalı mağarası, Erzurum ilinin İspir ilçesine bağlı Elmalı Mahallesi'nin 1 km doğusunda, kayaların arasında yer alan bir mağaradır. Hidrolojik bakımdan fosil bir yapıya sahip olan mağara bulunduğu kesimde vadi tabanından 210 m yukarıda yer almaktadır. Mağaranın şimdiye kadar girişten itibaren ancak 400 m'lik bölümüne ulaşılmıştır. Kaya düşmesi tehlikesi yüzünden diğer bölümlerine girilemeyen mağaranın bu noktadan itibaren alçalarak devam ettiği tespit edilmiştir. Birbiriyle bağlantılı ve paralel uzantılı iki galeri ve toplam 8 salondan meydana gelen mağarada sığ göller, çok çeşitli damlataşı oluşumları (Sarkıt, dikit, sütun vb.) ve kalınlığı yer yer 1-1,5 m'yi bulan yarasa dışkısı (Bat Guano) depoları yer almaktadır. Sarp bir kayalık üzerinde yer alan mağaranın tavan yüksekliği 10 ile 20 m arasında değişmektedir (Kopar, 2008; Anonim, 2017b).

Şekil 4. Elmalı Mağarasından görünüm (orijinal)

3.3. Elmalı Mağarası ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Değerlerinin SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi

Güçlü Yönler

- Alanın Doğu Anadolu Bölgesinin kuzey doğusunda yer alması ve iklim şartlarının elverişli olması, biyoçeşitlilik yönünden yöre ekoturizmini olumlu yönde etkileyebilir.
- Çalışma alanının turizm değerleri incelendiğinde hala bozulmamış bir doğaya sahip olması, mağara turizmi açısından bir avantajdır.
- Yöredeki zengin biyoçeşitlilik, endemik türlerin varlığı ve flora (bitki) ve fauna (yaban hayatı) zenginliği turizmi olumlu yönde etkileyebilir.
- Yöre insanının sıcakkanlı misafirperver yapısı ve olumlu imajı turizmine katkı sağlayabilir.
- Yöredeki geleneksel yaşam, el sanatları ve ürünler turizmin gelişmesine olumlu katkı sağlayabilir.

Zayıf Yönler

- Yörenin turizm bilinci, ekoturizmin gelişimi için yeterli ve uygun olmaması,
- Elmalı Mağarası ve yakın çevresinde yeterli düzeyde reklam ve tanıtımın olmaması,

- Yörenin alt ve üst yapısı yeterli olmaması,
- Yöredeki mağara turizminin gelişmesi açısından yeterince kırsal kalkınma desteği yoktur. Bu bağlamda uygulama ve planlama aşamasını kapsayan iyi bir organizasyon ve gerçekleştirilecek farklı turizm türleri için maddi destek, yöredeki turizm çalışmalarını başarısı için önemlidir.
- Doğal etkenlerle oluşmuş bir fosil oluşumu olan elmalı mağarasının turizme açılmamış olması
- Mağaraya ulaşımı sağlayan yolun ve mağara içerisinde güvenle dolaşımı sağlayacak yolların yapılmamış olması,
- MTA tarafından mağara etüt raporları ve can güvenliği açısından turizm amaçlı kullanımında sakınca bulunup bulunmadığına dair etüt raporlarının olmaması şeklinde sıralanabilir.

Fırsatlar

- Turizm Bakanlığının alternatif turizmi geliştirme politikaları yöre turizmini olumlu yönde etkileyebilir.
- Mağara turizmi kapsamında yapılan etkinlikler yöredeki çevrenin tahrip olmadan koruma kullanma dengesine katkı sağlayabilir.
- Doğru pazarlama ve tanıtım stratejileri ile bölgeyi iç turizme yönelik fayda sağlayabilir.
- Dünya turizm hareketlerindeki değişimler yöre turizmini olumlu yönde etkileyebilir.
- Mağara Turizmine yönelik artan iç turizm talebi yöre turizmini olumlu yönde etkileyebilir.
- Yörede mağara turizminin gelişmesi, diğer sektörlerin gelişimini ve köy ve yakın çevresinin sosyo- kültürel gelişimini olumlu yönde etkileyebilir.
- Yöre halkının mağara turizmine yönelik hizmet sektöründe yer almaya hevesli ve istekli olması, ilçede gerçekleştirilecek turizm çalışmalarının başarısı için önemli bir fırsattır.

Tehditler

- Yörede turizmin gelişmesine öncülük edecek insanların olmayışı bir tehdit unsuru olarak algılanabilir.
- Turistlerin ilçe ve yakın çevresine gelmesi, doğal hayatın zarar görmesine, bitki örtüsünün bozulmasına ve buna bağlı olarak yörenin estetik değerlerinin azalmasına sebep olabilir.
- Yöreye gelecek olan turistler, yerel halkın yaşam tarzını ve geleneksel yapısını bozabilir.
- Alana yönelik eğitimli turist rehberlerinin olmayışı, yeterli alt yapı ve üst yapı imkânlarının olmayışı mağara turizminin gelişimini olumsuz etkileyebilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda ekoturizme bir çeşidi olan mağara turizmi ve bu turizm aracılığıyla jeolojik miras alanlarının değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Jeolojik miras niteliğindeki alanların, hem yerlünün oluşumunun daha iyi anlaşılması, hem de bu bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemi oldukça fazladır. Mağara turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olan ülkemizde, söz konusu alanda çalışmalar yapması kaçınılmaz gözükmektedir. Bu bağlamda temel amaç; önemli bir potansiyele sahip olduğu halde hızlı bir yok olma sürecine giren ve gereği gibi değerlendirilemeyen kültürel varlıklarımızı, koruma-kullanma-yaşatma ilkeleri doğrultusunda kültürel turizm aracılığıyla değerlendirmek olmalıdır.

Turizmin çeşitlendirilerek, yalnızca kıyı kesimlerde değil, ülkemizin her bölgesinde olması ancak ekoturizm (doğaya dayalı turizm) ile mümkün olabilir. Bu bağlamda ekoturizmin bir çeşidi olan mağara turizmi de doğal ve kültürel değerlerimizin koruma-kullanma dengesi içerisinde turizme kazandırılması açısından önem taşımaktadır. Nitekim ülkemizde de mağara turizmine yönelik pek çok çalışma ve araştırma yer almaktadır. Erzurum'da Yıldızkaya (Kivi) ve Elmalı Mağarası (Bakdemir vd., 2004; Kopar, 2008), ayrıca, Ayiini Mağarası (Kayseri), Pınargözü Mağarası (Isparta), Ballica Mağarası (Tokat), Çal Mağarası (Trabzon), Çamlık Mağarası (Konya), Gökgöl Mağarası (Zonguldak), Karaca Mağarası (Gümüşhane), Karaman Mağarası bunlar arasında sayılabilir (Öcal ve Özcan, 2013; Doğu vd., 1999; Yeşil vd., 2008; Karadeniz vd., 2009; Koçan, 2012; Arpacı vd., 2012). Aynı zamanda, dünyada da mağara turizmine yönelik pek çok araştırma yapılmıştır Jenolon Mağarası (Avusturalya),

Glowworm Mağarası (Yeni Zelanda), Pozalagua Mağarası (İspanya), Pastojna Mağarası (Slovenya) da bunlardan bazılarıdır (Sebela et al., 2013; Freitas and Schmekal, 2003; Hoyas et al., 1998).

Oluşumları milyonlarca yıl süren bu doğal değerlerimizin tekrar ve kısa sürede yerine gelemeceğinin ve öncelikle korumamız gerektiğinin bilincinde olarak, turizme açarken ekolojik dengesinin bozulmaması amacıyla projelendirilerek mağara içinde ve dışında yapılacak düzenlemelerin projesine uygun olarak yapılmasına özellikle dikkat edilmektedir.

Elmalı Mağarası, büyüklüğü tam olarak tespit edilmemiş, ilginç morfolojik unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle mağarada yer alan sarkit, dikit ve su birikintileri görülmeye değerdir. Doğal etkenlerle oluşan eşsiz güzellikteki Elmalı Mağarası turizme açılmalıdır. Bu amaçla MTA (Maden Teknik Arama) tarafından mağara ekolojisi ve can güvenliği açısından turizm amaçlı kullanımında sakınca bulunup bulunmadığına dair etüt raporu alınmalıdır. Sakınca bulunmaması halinde mağara içerisinde ve köy ile mağara arasındaki alanda ziyaretçilerin güvenle dolaşabileceği gezi amaçlı yollar açılmalıdır.

Sonuç olarak, turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olan ülkemizde kırsal yerleşim birimlerinde dağ, yayla, tarım, kültürel ve ekoturizm gibi faaliyetlerin gelişimi, orta veya uzun vadede bu yörelerin sorunlarının çözümünde ve kalkındırılmasında aktif rol oynayabilir. Önemli olan turizme açılan bu yörelerde eskiden var olan bitkisel üretim, hayvansal üretim ve ormancılık gibi tarımsal faaliyetleri terk etmeyerek, bununla birlikte o yöreye has el sanatları, mimari miras ve kültürel yapının bozulmadan korunmasıdır. Başka bir ifade ile turizm, kırsal alanlarda tarımsal faaliyetin alternatifi değil aksine tamamlayıcısı konumunda olmalıdır. Kısacası ekoturizm, çevresel ve ekolojik anlamda sürdürülebilir, ekonomik anlamda uygulanabilir ve sosyal anlamda kabul edilebilir bir planlama ve anlayışla gerçekleştirilmelidir.

Kaynaklar

- Aktemur, A.M. ve Kukaracı, İ.U. (2004). Kültür Varlıkları İle İspir. T.C. İspir Kaymakamlığı Kültür Yayınları, 120 s, Erzurum.
- Anonim, (2017a). Çoruh. <http://www.datur.com/tr/file/file/12.html> 11. 07. 2017 tarihinde alınmıştır.
- Anonim, (2017b). Elmalı Mağarası. <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/elmali-magarasi>. 10.09.2017 tarihinde alınmıştır.
- Arpacı, Ö., & Zengin, B.,& Batman, O. (2012). Karamanın Mağara Turizmi Potansiyeli ve Turizm Açısından Kullanılabilirliği. K.M.Ü. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 59-64, 2012 ISSN: 1309-9132.
- Bekdemir, Ü., Sever, R., Uzun, A., Elmacı, S. (2004). Yıldızkaya Mağarası. Eastern Geographical, S. 309-324.
- Bekir S, & Bozdoğan M, & Karadeniz D, & Yavuz N. (2005). Çoruh Vadisi, Kuş Göç Yolları Araştırma Raporu. Doğu Anadolu Kalkınma Programı, Doğu Anadolu Turizmi Geliştirme Projesi (Datur), 54s.
- Çakmakçı R, & Erdoğan Y, & Ayyıldız F. (2008). Yukarı Çoruh Havzasının Eko ve Botanik Turizm Potansiyeli. İspir-Pazaryolu Tarih Kültür ve Ekonomi Sempozyumu, 26-28 Haziran 2008, İspir.
- Demir, M. (2010). İspir Yedigöller ve Çevresinin Korunan Alan Kriterleri Yönünden Araştırılması. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 164.
- Demirel, Ö. (2005). Doğa Koruma ve Milli Parklar. Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Genel Yayın No: 219, Trabzon.
- Doğanay, H. (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası (3. Baskı). Çizgi Kitabevi Yay. No:33, Üniversite Kitapları: 9, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Doğu, A.F. Çiçek, İ., Güegen, G. Tunçel, H. (1999). Ayıni Mağarası (Kayseri). Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. Cilt:39, sayı:1-2, s.335-345.
- Eriç, S. (1971), Jeomorfoloji II (Genişletilmiş 2.Baskı). İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1628, Coğrafya Enst.Yay. No: 23, İstanbul.
- Freitas, C.R., Schmekal, A. (2003). Condensation as a microclimate process: measurement, numerical simulation and prediction in the Glowworm Cave, New Zealand. International Journal Climatoloji, 23: 557-575.
- Güner, A., & Öztekin, M., & Tezcan F. (2004). İspir- Yusufeli UNDP Turizm Potansiyeli Raporu, 27s.

- Hoyas, M., Soler, V., Canaveras, J.C., Sanchez- Moral, V., Sanz- Rubio, E. (1998). Microclimatic characterization of a karstic cave: human impact on microenvironmental parameters of a prehistoric rock art cave (Candamo Cave, northern Spain). *Environmental Geology* 33 (4), P. 231-242.
- Karadeniz, V., Çelikoğlu, Ş., Akpınar, E. (2009). Gökgöl Mağarası ve Turizm Potansiyeli. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/8, s.1621-1641.
- Koçan, N. (2012). Karaca Mağarası'nın (Gümüşhane) Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 3 (1): 37-44.
- Kopar, İ. (2008). Elmalı Mağarası (İspir- Erzurum). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Fırat University Journal of Social Science Cilt: 18, Sayı: 2 Sayfa: 71-90, Elazığ.
- Köse, A. (1991). İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Öcal, T., Özcan, F. (2013). Çamlık Mağaraları ve Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı: 28, Temmuz - 2013, s. 423-443 İstanbul – ISSN:1303-2429.
- Özhatay, N., & Byfield, A.N., & Atay, S. (2003). *Important Plant Areas of Turkey*. WWF Turkey Press, İstanbul, Turkey.
- Sebela, S., Prelovsek, M., Turk, J. (2013). Impact of peak period visits on the Postojna Cave (Slovenia) microclimate. January 2013, Volume 111, Issue 1–2, pp 51–64.
- Turgut, H. (2009). Erzurum'daki Bazı Sulak Alan Bitkilerinin Tespiti ve Bu Bitkilerin Peyzaj Mimarlığındaki Kullanım Olanakları, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Yeşil, P., Yeşil, M., Yılmaz, H. (2008). Jeolojik Miras Alanlarının Alternatif Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi: Balıca Mağarası Örneği. *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.* 39 (2), 241-248, 2008 ISSN : 1300-9036.
- Zaman, M. (2005). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sumela (Meryamana) Manastırı
- Zeybek, H. İ. (2001). Bahçebaşı Mağarası (Turhal-Tokat). *Doğu Coğrafya Derg.* Sayı:6, Çizgi Kitabevi, Konya.